

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

UKRAYNA'DAKİ KRİZ VE AB-RUSYA İLİŞKİLERİ

Şahin KESKİN

Danışman

Prof. Dr. Zehra Nilüfer KARACASULU

İZMİR- 2015

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2013800636

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : ŞAHİN KESKİN
Tez Başlığı : Ukrayna'daki Kriz ve AB-Rusya İlişkileri

Savunma Tarihi : 18.06.2015
Danışmanı : Prof.Dr.Zehra Nilüfer KARACASULU

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı

Üniversitesi

İmza

Prof.Dr.Zehra Nilüfer KARACASULU DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Yrd.Doç.Dr.İrem AŞKAR KARAKIR DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Prof.Dr.Nazif MANDACI YAŞAR ÜNİVERSİTESİ

Oybirliği (X)

Oy Çokluğu ()

ŞAHİN KESKİN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Ukrayna'daki Kriz ve AB-Rusya İlişkileri" başlıklı Tezi (X) / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**UKRAYNA’DAKİ KRİZ VE AB-RUSYA İLİŞKİLERİ**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

....../....../....

Şahin KESKİN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

UKRAYNA'DAKİ KRİZ VE AB-RUSYA İLİŞKİLERİ

Şahin KESKİN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Avrupa Birliği Programı

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber Avrupa Birliği(AB) ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler ikili anlaşmalar ile ilerlemiştir. Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile birlikte bağımsızlık mücadelesi veren Ukrayna, AB ve Rusya arasındaki ilişkileri de etkilemiştir. AB'nin genişleme süreçleri ve Komşuluk Politikası hem Rusya'yı hem de Ukrayna'yı ilgilendirmektedir. Bu bağlamda AB tarafından başlatılan politikalar, Rusya'nın Yakın Çevre Doktrini ile ters düşmektedir. Rusya'nın AB'nin genişleme ve komşuluk politikalarına yönelik cevapları gecikmemiştir. Bu durum hem Doğu Avrupa'nın hem de Kafkasya'nın güvenliğini etkilemiştir. Ukrayna Krizi özelinde incelenen bu çalışmada Kırım'ın İlhakı ve Doğu Ukrayna sorununda Rusya'nın etkisi olduğu saptanmıştır. Ukrayna halkının AB üyeliğine yönelik isteği bir kez daha meydanlarda dile getirilmiş; bu istek Rusya tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu bağlamda Rusya'ya göre Turuncu ve Euromaidan Devrimleri, AB'nin politikalarından etkilenmiştir. Bu çalışmada, genel olarak Soğuk Savaş sonrası AB-Rusya ilişkileri ve özelde AB ve Rusya politikalarının Ukrayna krizi ile çatışması incelenmiştir. İkili ilişkilerin Ukrayna'nın geleceğinde önemli etkileri bulunduğu gibi Ukrayna krizi yakın tarihte AB ile Rusya'nın farklı yaklaşımlarının ortaya çıktığı başlıca bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Rusya, Avrupa Birliği Komşuluk Politikası, Rusya'nın Yakın Çevre Politikası, Ukrayna'daki Kriz

ABSTRACT

Master's Thesis

THE UKRAINE CRISIS AND EU-RUSSIA RELATIONS

Şahin KESKİN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of European Union

European Union Program

After the end of the Cold War, the European Union (EU) and the Russian Federation relations have advanced with bilateral agreements. Ukraine, which strived to gain independence after the dissolution of the Soviet Union, also affected the relations between Russia and the EU. EU's enlargement and neighborhood policies are in the particular concern of both Russia and Ukraine. In this context, the EU policies are in conflict with Russia's Near Abroad doctrine. Russia has quickly responded to the EU's enlargement and neighborhood policies. This situation has influenced the security of both the Eastern Europe and Caucasus. In the Ukraine Crisis, Russia's affect has been observed with the annexation of the Crimea and in the issue of the Eastern Ukraine. Voices from the Ukrainian streets indicated the Ukrainian people's desire for the EU membership, but this desire was not welcomed by Russia. In this context, according to Russia, Orange and Euromaidan Revolutions are affected by the EU policies. In general this study examines EU-Russia relations after the end of the Cold War, and in particular their confrontation with the Ukraine crisis. The bilateral relations will have important implications for the future of Ukraine and the Ukraine crisis is one of the important cases that indicates the difference in policies of Russia and the EU.

Keywords: European Union, Russia, European Union Neighborhood Policy, Russia's Near Abroad Policy, Ukraine Crisis

UKRAYNA'DAKİ KRİZ VE AB-RUSYA İLİŞKİLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

AB-RUSYA İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ

1.1. BORİS YELTSİN DÖNEMİ AB-RUSYA İLİŞKİLERİ: 1991-2000	4
1.2. PUTİN DÖNEMİ AB-RUSYA İLİŞKİLERİ: 2000-2008	6
1.3. MEDVEDEV DÖNEMİ AB-RUSYA İLİŞKİLERİ: 2008-2012	11
1.4. 2012 ŞEÇİMLERİYLE BAŞLAYAN İKİNCİ PUTİN DÖNEMİNDE AB-RUSYA İLİŞKİLERİ	13

İKİNCİ BÖLÜM

AB'NİN GENİŞLEME VE KOMŞULUK POLİTİKALARI VE RUSYA'NIN YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI

2.1. RUSYA'NIN YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI	19
2.2. AB GENİŞLEME SÜRECİ VE RUSYA	22
2.2.1. Soğuk Savaş sonrası AB'nin Genişleme Politikası	23
2.2.1.1. Baltık Ülkeleri	23

2.2.1.2. Sovyet Bloku Devletleri	26
2.2.1.3. Yugoslavya	26
2.2.2. Rusya'nın AB Genişleme Sürecine Yönelik Tutumu	28
2.3. AB'NİN KOMŞULUK POLİTİKASI VE RUSYA	29
2.3.1. Avrupa Komşuluk Politikası	29
2.3.1.1. Avrupa Komşuluk Politikasının Tarihi Gelişimi	30
2.3.1.2. Avrupa Komşuluk Politikasının İlkeleri	31
2.3.1.3. Avrupa Komşuluk Politikasının Amaçları	33
2.3.2. Rusya'nın Avrupa Komşuluk Politikasına Yönelik Tutumu	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB- RUSYA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

3.1. AB- RUSYA İLİŞKİLERİNİN NİTELİĞİ	40
3.1.1. AB'nin İkili İlişkilerdeki Amaçları	42
3.1.2. Rusya'nın İkili İlişkilerdeki Amaçları	43
3.2. AB- RUSYA İLİŞKİSİNİN ETKİLEŞİMİ	45
3.2.1. İşbirliğine Götüren Nedenler	46
3.2.1.1. Siyasi Nedenler	46
3.2.1.2. Ekonomik Nedenler	47
3.2.1.3. Tarihi ve Kültürel Nedenler	48
3.2.1.4. Diğer Nedenler	49
3.2.2. Çatışmaya götüren nedenler	49
3.2.2.1. Rusya'nın Süper Güç Olma İdeali	49
3.2.2.2. Rusya'nın Eski Sovyet Ülkeleri ile İlgili Politikaları	50
3.2.2.3. Dış Politika Görüşleri	50
3.2.2.4. Enerji Politikaları	50
3.2.2.5. Vize Politikası	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA KRİZİ

4.1. 2004 SONRASI UKRAYNA	54
4.1.1. Turuncu Devrim	54
4.1.2. AB ile Ortaklık Anlaşması	57

4.2. 2014 SONRASI UKRAYNA	59
4.2.1. Kırım'ın İlhakı	60
4.2.2. Malorossiya'dan Novorossiya'ya: Doğu Ukrayna Sorunu	62
4.3. RUSYA'NIN UKRAYNA POLİTİKASI	64
4.3.1. İkili İlişkilerin Tarihi	65
4.3.2. Jeopolitik Faktör	67
4.3.3. Din Faktörü	68
4.4. AB'NİN UKRAYNA POLİTİKASI	68
4.4.1. İkili İlişkilerin Tarihi	69
4.4.2. Jeopolitik Faktörler	70
4.4.3. Enerji Faktörü	70
4.4.4. Ekonomik İlişkiler Faktörü	72
4.5. AB VE RUSYA'NIN UKRAYNA POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI	74
 SONUÇ	 80
KAYNAKÇA	87

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
ÇEKYA	Çek Cumhuriyeti
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EC	Avrupa Komisyonu
EEAS	Avrupa Dış Eylem Servisi
EUROSTAT	Avrupa Birliği'nin İstatistik Kurumu
ENP	Avrupa Komşuluk Politikası
ENPI	Avrupa Komşuluk Politikası Aracı
FRONTEX	Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi İçin Operasyonel İşbirliği Ajansı
G20	20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GUUAM	Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Moldova
INOGATE	Petrol ve Gazın Avrupa'ya Devletlerarası Nakli
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Organizasyonu
OİA	Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
TACIS	Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım
TRACECA	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Rus Dış Politikasına Yön Veren Bakışlar	s. 5
Tablo 2: AB-Rusya Ticaret İlişkileri	s. 8
Tablo 3: Rus Dış Politikasında Doktrinler	s.18
Tablo 4: Baltık Ülkeleri, GUUAM ve Rusofiller	s.21
Tablo 5: Rusya Federasyonu Dışında Kalan Rus Konuşan Nüfus	s.25
Tablo 6: Ülkelerin AB Üyelik Süreçleri	s.27
Tablo 7: Rus Dış Politikası'nın Temel Amacı	s.44
Tablo 8: AB Üyelerinin Gaz Kesintileri Sonrası Durumları	s.52
Tablo 9: 2004 Ukrayna Başkanlık Seçimleri	s.55
Tablo 10: ENPI Paylaşımı	s.70
Tablo 11: AB'nin Ukrayna ile Ticareti	s.72
Tablo 12: Ukrayna ile AB Üyeleri Arasındaki Ticaret Hacmi	s.73
Tablo 13: Ukrayna Topraklarından Geçen Uluslararası Doğal Gaz Boru Hatları	s.76

ŞEKİLLER LİSTESİ

Harita 1: Bölgelere Göre 2004 Başkanlık Seçimi Üçüncü Tur Sonucu

s. 56

GİRİŞ

1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsız devletlerin sayısı artmıştır. Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik bu yeni oluşan devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir. AB, bu devletlere barış ve demokrasi prensiplerini ön koşul olarak koyarak entegrasyon için yeşil ışık yakmıştır. Fakat bazı ülkeler iç ve dış anlaşmazlıklardan ötürü AB üyeliğine doğru yönelememiştir. İç anlaşmazlıklar "AB'ye evet mi, hayır mı" ikilemi ile şekillenirken; dış anlaşmazlıklar Rusya'nın yakın takibinde olmalarından ötürü denge siyaseti uygulama gereği ile şekillenmiştir. Rusya Federasyonu, 2000 öncesi ve sonrası AB'nin genişlemesine yönelik iki farklı politika izlemiştir. Rusya, 2000 öncesi söz konusu ülkelerin AB'ne entegrasyonuna ses çıkaramazken, 2000 sonrası artık kendisine danışmadan AB'ye entegre olmalarının zorlaşacağı bir dönem olmuştur. Bu ortamda, Ukrayna'nın, Batı'dan gelebilecek saldırılara karşı bir tampon vazifesi üstlenmesi Rusya için hayati bir öneme sahiptir. Bu öneme ek olarak Ukrayna'da önemli bir oranda Rus ve Rusça konuşan nüfus bulunmaktadır.

Ukrayna, AB konusunda, siyasal istikrarsızlığı ve Rusya'nın sıkı gözetiminde olması nedeniyle diğer eski Sovyet ülkeleri gibi bağımsız hareket edememiştir. Bu elbette sadece Ukrayna örneğinde yaşanmamıştır; Belarus, Moldova, Gürcistan gibi eski Sovyet ülkelerinde de buna benzer olaylar yaşamıştır, fakat Ukrayna'nın Rusya açısından bahsetmiş olduğumuz öneminden dolayı farklı bir çalışma konusu olmuştur. Ukrayna bu gerçeklerin ortasında denge siyasetinin makul bir seçenek olduğunu düşünerek bağımsız bir devlet imajını korumak istemiş, fakat Ukrayna'da yönetime gelen kadrolar ya AB yanlısı olmuş ya da Rusya yanlısı olmuştur.

Ukrayna ve Rusya Federasyonu derin bir tarihi geçmişi olan iki ülke olmasının yanı sıra coğrafi olarak da sınır komşularıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile iki tarafa ayrılan bu iki ülke; Avrupa Birliği'nin derinleşme ve bütünleşme hedefleri karşısında zıt kutuplara ayrılmıştır. Brüksel, Soğuk Savaş'ın bitimi ile Doğu Avrupa'nın bu birliğe katılması gerektiğini düşündü. AB'nin Doğu Avrupa'ya olan ilgisi doksanlı yıllardan günümüze doğru devam eden bir süreçtir. 2004 yılında AB'nin 10 ülkeyi birliğe dâhil ederek genişlemesi ile birlikte diğer yeni

komşu ülkelerin de Birliğe katılım istekleri canlılık kazanmıştır. AB'nin 2004 yılındaki genişlemesinin etkisiyle Ukrayna'nın AB'ye olan ilgisi artmıştır.

Rusya açısından baktığımızda ise, Başkan Putin ile birlikte Rusya, geçmişte var olan imparatorluk ruhunu tekrar diriltmek adına hareket etmektedir. Avrasyacı olarak değerlendirilen politikası ile Putin, Sovyetler mirası üzerinde yeniden bir birlik oluşturma uğraşına girmiştir. Avrasya Ekonomik Birliği başlığı altında eski Sovyet ülkelerini birliğe yakınlaştırmak için 'havuç ve sopa' stratejisini kullanmaktadır. Birliğe katılmak isteyen ülkelere ekonomik ve güvenlik tavizleri sunarken; katılmak istemeyen ya da kararsız kalan ülkelere ise yaptırımlar uygulamış, hatta bu ülkelerdeki Rus nüfus faktörünü kullanarak iç işlerine karışma yoluna gitmiştir. Bunun yanında enerji politikası de Putin Rusya'sının bir diğer önemli silahı olmuştur. Ukrayna'nın Turuncu Devrim ile yönünü Batı'ya yöneltmesi Moskova tarafından olumlu karşılanmamış ve bir takım olaylar bahane edilerek Ukrayna'nın gazı iki kez kesilmiştir. Bir anlamda bu olay Rusya'nın gaz politikası olarak değerlendirilmektedir.

AB ve Rusya ilişkilerinin gelişimi, Rusya'nın enerji konusundaki üstünlüğü ile birlikte şekillenmektedir. Rusya açısından bakıldığında AB önemli bir pazardır. AB Rusya ekonomisi incelendiğinde ithalat ve yatırımlarda önemli bir aktör olduğu görülmektedir. Bu bir anlamda Rusya'nın ekonomik olarak AB'ye bağımlılığı demektir. İki aktörün belirli konularda birbirlerine üstünlük sağlaması bir yandan da karşılıklı bağımlılık yaratmıştır. Bu karşılıklı bağımlılık iki aktörün rahat bir biçimde birbirlerinin alternatiflerini yaratmasında zorluklar meydana getirmektedir. Rusya, Batı'nın alternatifi olarak Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkiler geliştirmek istese de, Çin'in küresel aktör olma arzusu ve Çin nüfusunun Rusya'ya doğru olası göçü, Rus yetkililerini Çin konusunda temkinli bir hale getirmiştir.¹ Aynı zamanda birçok Rus vatandaşı için Avrupa toprakları tarihi ve kültürel açıdan alternatifsizdir. AB'nin de Rus enerjisi konusunda henüz bir alternatif yarattığı söylenemez. Bu itibarla enerji kaynaklarının Kafkaslar coğrafyasında baskın olmasından ötürü, mevcut parametreler ışığında Rusya ile iyi ilişkiler kurmaya devam edeceği gözükmektedir.

Bu araştırmada AB-Rusya ilişkilerinin yakın zamandaki gelişimi, özellikle Ukrayna krizi üzerinden analiz edilmektedir. Yöneltilen başlıca sorular: AB-Rusya

¹ Thomas Stephen Eder, *China-Russia Relations in Central Asia*, Springer, Viyana, 2014, ss.67-68.

ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası gelişimi nedir?; AB'nin Komşuluk Politikası ile Rusya'nın entegrasyon politikasına yaklaşımı nasıl farklılaşmaktadır?; Ukrayna krizine yönelik politikaları nelerdir ve bu kriz ikili ilişkileri nasıl etkilemiştir? Araştırma ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar taranmıştır. Bu tarama sırasında akademik dergi ve kitapların yanı sıra resmi internet sitelerinden de yararlanılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde, AB ve Rusya ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası tarihine odaklanılmış ve iki aktörün eski Sovyet coğrafyasına yönelik politikaları açıklanmıştır. İkinci bölümde, araştırmaya kuramsal çerçeve vermek için, Avrupa Birliği'nde entegrasyonun derinleşmesi ve üye sayısının artmasından sonra geliştirilmiş olan Komşuluk Politikası ve Rusya'nın Yakın Çevre (*Blijnoe Zarubej*) doktrini olarak adlandırılan güç politikası açıklanmıştır. Ayrıca, AB'nin genişleme süreci ikili ilişkiler bağlamında değerlendirilmiştir. Yaşanan gelişmeler ikili ilişkilerde sorunlar yaratırken, Rusya'nın kırmızı çizgilerinin olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda AB-Rusya ilişkileri realist teoriye dayandırılmıştır, çünkü iki taraf sürekli güç mücadelesi içinde görülmektedir. Üçüncü bölümde, AB ve Rusya arasındaki ekonomik, politik, güvenlik ve enerji gibi konularda ilişkilerin analiz edilmesine çalışılmıştır. AB ve Rusya ilişkilerinin niteliğinin yanı sıra ikili ilişkilerdeki işbirliği ve çatışma alanları açıklanmıştır. Bazı konular hem işbirliği alanı olurken hem de çatışma alanı olmuştur. Dördüncü bölümde, AB ve Rusya ilişkilerinin Ukrayna krizi özelinde değerlendirilmesi yapılmıştır. AB ve Rusya'nın Ukrayna politikaları açıklanarak, bu politikaların farklılaşma nedenleri üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak, Rusya'nın Putin döneminde AB genişleme ve komşuluk politikasına yönelik negatif tutumu olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, Ukrayna'nın AB'ye katılmasının gerçekleşmesi hem iç hem de dış engellemelerden ötürü zor görülmektedir. Ama Euromaidan ile birlikte değişime giden Ukrayna'nın hem AB hem de Batı dünyasına katılımı farklı bir senaryo içine girmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AB-RUSYA İLİŞKİLERİNİN TARİHÇESİ

Bu bölümde Soğuk Savaş sonrası dönemde AB-Rusya ilişkileri hakkında bilgi verilmektedir. İlişkiler Rusya devlet başkanlarının değişimi ile birlikte farklılaştığından ayrı dönemler halinde incelenmiştir. Bu sebeple ilk dönem Boris Yeltsin, ikinci dönem Vladimir Putin, üçüncü dönem Dmitri Medvedev ve dördüncü dönem tekrar başkanlığa seçilen Vladimir Putin dönemi ikili ilişkiler şeklinde ayrılmıştır.

1.1.Boris Yeltsin Dönemi AB-Rusya İlişkileri: 1991-2000

SSCB'nin yıkılması, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Berlin Duvarı'nın çökmesinin ardından Rusya Federasyonu oluşmuştur. Rusya Federasyonu'nun ilk başkanı olan Boris Yeltsin'in, dış politikada üçlü bir bakışa sahip olduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak Rusya'nın ekonomik gelişimini sağlamak için Batı'nın yardımına ihtiyacı vardı; bu ilk bakış Batı yanlısı olarak telaffuz edilmektedir. Batı yanlısı görüş kendi içerisinde Avrupacı ve Atlantikçi olarak ikiye ayrılmaktadır. Avrupacı, Avrupa devletleri ile yakın ilişkilere girmek ve gerileyen ekonomiye destek sağlamak adına AB gibi kurumların fonlarından ve yardımlarından yararlanmaktır. Atlantikçi bakış ise, Rusya'nın ABD ile ilişkisinin yeniden inşasını sağlamak ve ABD'nin Rusya'yı bir aktör olarak tanınması isteğidir. Burada eşitler arası bir ilişkiden söz edilmektedir.²

İkinci bakış, Avrasya yanlısı olup, yeni kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'nda³ve yakın çevre olarak belirtilen bölgede güç politikaları üretme isteğinin olduğu bir gruptur. Avrasyacı grubun, Avrupacı gruba muhalif bir grup olduğunu belirtmek mümkündür⁴; bunu Yeltsin'in Avrupa'ya yönelik politikalarının başarısız olduğunda artan eleştirilerde görebiliriz. Özellikle AB'nin ve NATO'nun

² Neziha Musaoğlu ve Uğur Özgöker, "Rusya - AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2008, ss. 73-98.

³ 8 Aralık 1991 tarihinde Minsk'de Belarus, Rusya ve Ukrayna Devlet Başkanları tarafından imzalanmasıyla oluşturulan bir topluluktur.

⁴ Batıcılık iki açıdan ele alınabilir; Avrupacılık ve Atlantikçilik. Bunlara tepki paradigmaları; Avrasyacılık ve Slavcılık(slavofilizm) olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sezgin Kaya ve Ömer Göksel İşyar, "Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 8, 2009, ss.25-49.

eski SSCB topraklarına doğru genişlemesi ve AB'nin Komşuluk Politikası, Rus Duma'sı ve kamuoyu tarafından hoş karşılanmamıştır. Bunlar dışında, Rusya'da yaşanan insan hakları ihlalleri, seçim usulleri, Çeçen Savaşı gibi konuların AB tarafından eleştirilmesi Rus Avrasyacı fikir adamları tarafından Avrupa'ya temkinli davranılması gerektiği olarak yorumlanmıştır.

Üçüncü bakış, muhafazakâr söylem olarak gündeme gelmiştir. Bu grup, Rusya'nın geçmişe dönerek, SSCB'nin tekrar oluşturulması gerektiğinin savunulmasıdır. Putin, yönetime geldiği dönemde SSCB'nin dağılışını “yüzyılın felaketi” olarak belirtmiş ve SSCB'nin anılması ve hatırlanması adına iç politikada bazı olguları değiştirmiştir.⁵ Muhafazakâr grupta yer alan parti ve parti grupları, geçmişe özlem, eski güçlü yapıya (*derjava*) dönüşü amaçlar. Bu doğrultuda merkezîyetçi ve kolektivistliği savunmaktadır.⁶

Tablo 1: Rus Dış Politikasına Yön Veren Bakışlar

Rus Dış Politikasına Yön Veren Bakışlar	Temel Düşünürler, Fikir babaları	Temel Görüş
Slavofiller ⁷	-Homyakov -Aksakovi -Kireevskiy -Dali	-Slavcılık -Ortodoks Ekolü, Öğretisi -Üçüncü Roma Anlayışı ⁸
Zapadnikler ⁹	-Çaadaev -Granovskiy, -Belinskiy -Gertsen, -Turgenyev	-Rusya'nın Avrupalılaştırılması, -Atlantik düşünceye bağlılık -Batı entegrasyonu
Avrasyacılar	-Trubetskoy	-Özgün bir kültürel anlayış

⁵ Eski Sovyet marşının yeni sözlerle kabul edilmesi, devlet bayrağının değişmesi, ordunun bayrağının kıvılcık bırakılması gibi geçmişe özelemler görülebilir. Erel Tellal, Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 3, 2010, s.197.

⁶ Erhan Büyükkıncı(der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara, Phoenix Yayınevi, 152-153.

⁷ Slavcılık. Dimitry Pospelovsky, “A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas”, *Soviet Studies*, Cilt: 31, Sayı: 3, 1979, s. 319.

⁸ Doğu ve Batı Roma'nın devamı niteliğinde olabilecek Üçüncü Roma anlayışı Rus ekolü altında şekillenmektedir.

⁹ Atlantikçiler.

	-Savitskiy, -Danilevskiy -Gumilev, -Panarin -Dugin -Erasov	olarak Avrasya'nın fikir ve idare olarak inşası -Avrupa kurumlarına karşı Avrasya Kurumları'nın oluşturulması
--	---	---

Kaynak: Halit Mammadov, Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi*, Yayın No: 16, Ankara, 2014, s.20.

A. Migranyan'ın savlarına göre devlet düzeyinde “geçişsel otoritercilik” politikaların izlenmesi ve komşu ülkelerin siyasal açıdan istikrarsızlaştırılması, Batı eksenli yaklaşımların etkisini ve müdahale alanlarını azaltacaktır.¹⁰ Muhafazakâr söylemin içerisinde ya da üç paradigmaya bir alternatif olarak ulusçu paradigmanın varlığından da söz edilebilir. Bu grup Slav-Ortodoks işbirliğinin gerekliliğinden ve üniter bir devlet kurulmasından yana ifadeler sunmaktadır.¹¹

1.2.Putin Dönemi AB-Rusya İlişkileri: 2000-2008

İç politikada sürekli eleştirilen Devlet Başkanı Yeltsin, vatandaşlarının milenyumunu kutlamak için 31 Aralık 1999 tarihinde ORT televizyonuna çıktı. Kimsenin tahmin edemeyeceği bir şekilde konuşmasına başladı: “Sağlık sorunlarım yüzünden değil, yaşanan diğer bütün problemler nedeniyle istifa ediyorum yerimi yeni bir nesile bırakıyorum, daha iyi ve daha fazla şeyler yapabilecek yeni bir nesile. Anayasanın da onayıyla emekliye ayrılırken tüm yetkilerimi Rusya Başbakanı Vladimir Putin’e devrediyorum.”¹² Boris Yeltsin’in istifa etmesinin perde arkasında Çeçenistan Savaşı ve ekonomik nedenler olabilir. Bunlara ek olarak ülke gündemindeki yolsuzluk iddialarının, hem Yeltsin’in hem de Rusya’nın uluslararası arenada imajını zedelenmiş olması da etkilidir.¹³

Beklenilmeyen bu istifa ile iktidara gelen Putin’in ilk yıllarında halkın desteği sınırlı kalmıştır. Başkan Putin, öncelikle Çeçenistan Savaşı’na girişti, bu savaş

¹⁰ Büyükakıncı(der.), s.153.

¹¹ Büyükakıncı(der.), s.154.

¹² Putin ve Boris Yeltsin hakkında detaylı bir çalışma için bkz. İlyas Kamalov, *Putin’in Rusyası:KGB’den Devlet Başkanlığına*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, s.30.

¹³Kamalov, s.32.

kamuoyunun etkilenmesine kaynaklık etti. Putin yönetime “silovikileri”¹⁴ getirerek güçlü bir otorite sağlamak istedi. Putin dış politika ve iç politikada Rus gücünü toparlamak için planlar üretti.¹⁵ Petrol ve doğal gaz politikası; milliyetçi hareket ve sembollerin (özellikle ordu) geliştirilmesi; Rusya’nın birliğinden taviz verilmemesi; Yakın Çevre politikası; Ukrayna ve Gürcistan’ın NATO’ya girişinin engellenmesi; Çin ile yakın ilişkiler kurulması; ABD ile çok yakın olunmasa da işbirliği; AB ile işbirliği. Konumuz gereği önemli olan Putin’in AB ile işbirliği planıdır. Buradaki düşüncesi AB ile işbirliğinin yapılması, fakat asla üye olunmaması gerektiğinin ifade edilmesidir.

Devlet Başkanı Putin’in Avrupa’ya olan güveni ve ilgisi, ABD ile ilişkisinin azalması ile ortaya çıkmıştır. 11 Eylül saldırısı sonrası, Putin, ABD’ye destek veren ülkelerin başında gelmektedir¹⁶. Fakat ABD’nin bu desteği kendi ulusal çıkarlarında kullanmasıyla ve bu desteğin verdiği rahatla kurduğu askeri üsler, 2003 Irak Savaşı’na BM Güvenlik Konseyi’ne danışılmadan girişilmesi, Putin’in tepkisine yol açmıştır. AB’nin içerisinde yer alan İngiltere, ABD ile olan yakın ilişkisinden ötürü dikkatli davranmaktadır; öyle ki bu ilişkiler iki ülkeyi Irak Savaşı’nda buluşturmaya götürmüştür. AB’nin kendi güvenlik sisteminde bağımsız olmak adına girişimleri vardır. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ve Avrupa Güvenlik Sistemi bu bağımlı olmanın önüne geçilmesi adına ortaya atılmıştır. Rusya Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasına olumlu bakmaktadır. Geçmişteki ilişkilerden ötürü NATO, Rusya açısından her zaman bir tehdit olarak algılanmaktadır. ABD’nin küresel hegemonya bakışı olmayan bağımsız bir Avrupa güvenlik sistemi, Rusya için en iyi seçenektir.¹⁷

AB-Rusya ilişkileri, uluslararası sorunlara göre değişiklikler göstermektedir. AB içerisinde Rusya’ya yönelik iki grubun olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, Rusya’dan çekinen ülkelerin oluşturduğu bir gruptur. Bu ülkeler; Baltık

¹⁴ Rusça’da güçlü adam demektir. Kimilerine göre bu getirilen kişiler eski KGB’lilerdi. Bu konuda yazılmış bir çalışma için bkz. Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uluslararası İlişkiler’in Yeni Dünyası*, Çev. Özlem Şimşek, Ankara, Adres Yayınları, s. 130.

¹⁵ Roskin ve Berry, ss.131-132.

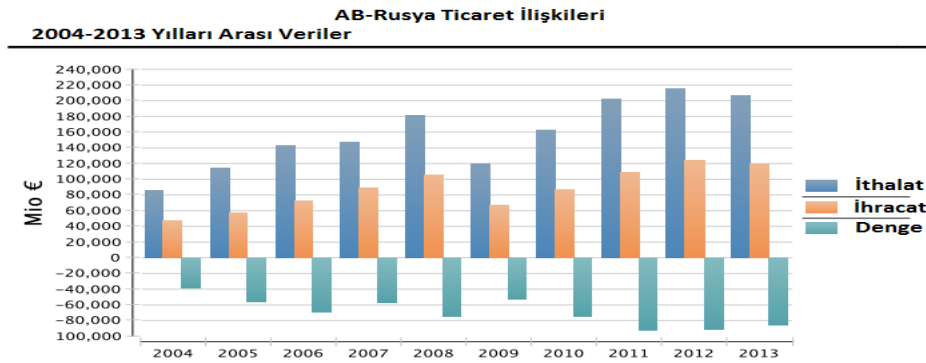
¹⁶ ABD’nin yaşamış olduğu 11 Eylül terör saldırıları sonrası ilk arayan kişi Rusya Devlet Başkanı Putin olmuştur. Angus Roxburgh, *The Strongman Vladimir Putin and the Struggle for Russia*, I.B.Tauris, New York, 2012, s.90.

¹⁷ Ruslar için iyi Batı AB; kötü Batı ise NATO olarak tasvir edilmektedir. Bu konuyla ilgili bkz. Galym Zussipbek, “Avrupa Birliği ile Rusya Federasyonu Arasındaki Stratejik Ortaklığın Analizi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 25, 2011, s.51 ve Alexander Nikitin, “Russian Perceptions of the CFSP/ESDP”, *EU Institute for Security Studies*, 2006, s. 7.

Devletleri(Letonya, Estonya, Litvanya), Balkan Devletleri, Polonya, İsveç, Finlandiya gibi Rusya ile tarihten gelen husumetleri olan ülkelerdir. İkincisi ise, Rusya'dan faydalanan ülkelerin oluşturduğu bir gruptur. Fransa, Almanya gibi enerjisi Rusya'ya bağımlı olan üyelerdir. Bu tür ülkeler genelde Rusya'ya daha yakın yaklaşmaktadır. AB'nin genel olarak Rusya'ya bakışı ise şu şekilde belirtilebilir: Rusya'da siyasi ve ekonomik istikrarın, dönüşümün sağlanması; Avrupalılaşıma bağlamında değerlerin benimsetilmesi; hukukun ve kanun üstünlüğünün sağlanması; yatırım yapma şartlarının iyileştirilmesi, yolsuzluklar ve devletin sunduğu damping ve sübvansiyonların rekabeti engellediğinin fark ettirilmesi; güvenlik konularında işbirliği yapılması; AB müktesebatının uyumunun artırılması.¹⁸

Ayrıca, ikili ilişkileri çakışan ve çatışan konular olarak ayırabiliriz. İlk olarak, çakışan konular olarak, ekonomik, özgürlük(güvenlik, adalet), dış güvenlik ortak alanı ve araştırma, eğitim ve kültür gibi konularda yaşanan işbirliğinden söz edebiliriz.¹⁹ AB, Rusya'nın doğal kaynaklara sahip olmasını bir fırsat olarak görmektedir. Enerji arz güvenliği bağlamında Rusya ile ilişkilerini, ekonomik ve ticari olarak artırarak enerjideki dış bağımlılığını dengelemek istemektedir. Öyle ki 2000 yılında yaşanan bu gelişmeler ile AB, Rusya'nın en önemli dış ticaret ortağı ve en önemli dış yatırım kaynaklarından birisi olmuştur.²⁰

Tablo 2: AB-Rusya Ticaret İlişkileri

Kaynak:“European Union, Trade in goods with Russia”, *EUROSTAT* (10.04.2015), <http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/113440.htm>

¹⁸ Galym Zussipbek, “Avrupa Birliği ile Rusya Federasyonu Arasındaki Stratejik Ortaklığın Analizi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 25, 2011, s50.

¹⁹ European Union External Action, “EU Relations with Russia”, http://eeas.europa.eu/russia/index_en.htm, (29.10.2014).

²⁰ Galym Zussipbek, “Avrupa Birliği ile Rusya Federasyonu Arasındaki Stratejik Ortaklığın Analizi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:7, Sayı: 25, 2011, s.52.

İkili ticaret ilişkileri yıllara göre artarak devam etmiştir. Toplam ticaret 2003 yılında 108.555 milyon Euro iken 2013 yılında 325.996 milyon Euro olmuştur.²¹ 2008 yılındaki düşüşün nedeninin Rus-Gürcü Savaşı olduğunu söylemek ise sanırım iddialı olmaz. Fakat bu kısa süreli düşüş yerini önemli artışlara bırakmıştır.

Eğitim ve araştırma konularında ikili ilişkilerin iyi seyri eski dönemlere nazaran artarak devam etmiştir. 2005 yılında Moskova'da AB-Rusya Zirvesi'nde kabul edilen yol haritasında üç temel alan üzerinde işbirliğinden söz edilmiştir: yaygın eğitim alanında daha yakın işbirliğinin teşvik edilmesi; yaşam becerileri eğitiminin gelişiminin desteklenmesi; Avrupa Yükseköğretim alanının yaratılması için Bologna Süreci'nin ilkelerine uygun olarak hareket etmek.²² Rus ve AB taraflarının uyumun sağlanması, vatandaşların karşılıklı olarak iyi niyetin sağlanması adına önemli olan bu alan, Moskova'da Avrupa Enstitüsü'nün kurulması ile de kurumsallaştırılmıştır.

Diğer alanlara değinecek olursak özgürlük, güvenlik, adalet, AB'nin temel değerleri ile paralel olarak; demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve bağımsız yargı gibi değerlerinin etkinliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Çakışan ilişkiler, elbette sorunsuz ilerlemedi, AB'nin Avrupalılaşma ve temel değerlerine olan ilgisi Ruslar tarafından içişlerine müdahale olarak algılandı. Bu yaşanan gelişmeler, ikili ilişkilerde çatışan konulara yöneltti.

Çatışan konuların temeli, AB ve NATO'nun yakın çevreye olan ilgisine dayanmaktadır. Kosova Krizi, Rusya'nın Avrasyacı söylemine destek vermiştir. Fakat bu dönemde, Rusya'nın uluslararası arenada tanınma ve ekonomik yardımlar arama isteğinden ötürü pek ses çıkarılmamıştı. Putin'in yönetimi devralması ve Rusya'nın ekonomik alanda gösterdiği ilerlemeler bu suskunluğa bir son verdi. Gürcistan'da başlayan Gül Devrimi, Ukrayna'da Turuncu Devrim ve Kırgızistan'da yaşanan Lale Devrimi Rusya'nın Batı'ya olan güveni sarsılmıştır. Rus yakın çevresinin işgali olasılığı, 2004 NATO ve AB genişlemesi, yeni enerji koridorlarının inşası(Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum), Rusları, Avrupa'ya olan bakışının değişmesine ve Avrasya'ya doğru alternatifler aramasına yöneltmiştir. Bunlara ek

²¹ Zussipbek.

²² Delegation of the European Union to Russia, Higher Education, http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/higher_education/index_en.htm, (29.10.2014).

olarak, Çeçen Savaşı'na ve Yukos Meselesi²³ gibi konulara yönelik AB'nin tutumu, insan hakları ihlalleri, kendi kaderi tayin etme hakkı gibi değerlerle yorumlaması Rusya'yı rahatsız etmiştir.²⁴

AB, başlatmış olduğu Komşuluk Politikası Rusya'nın Yakın Çevre doktrinine ters olduğunu söyleyebiliriz. 1993 yılında yakın çevre iddia edilmesinin ardından başlatılan Bağımsız Devletler Topluluğu, Kolektif Güvenlik Anlaşması gibi açılımlar, Rusya'nın tekrar eski hareket sahasını genişletme isteğini göstermişti. BDT içerisinde yer alan devletler ile askeri ve ekonomik ilişkilerini artırarak bölgede tekrar söz sahibi olmak istemesi, Rusya'da Devlet Başkanları'nın önemli hedefleri arasında yer almaktadır. Rus yöneticiler, ülkenin güvenlik problemine yönelik saldırıların bu yakın çevreden geldiğini iyi bilmektedir. Hatırlanacağı üzere Dünya Savaşlarında Rusya güvenlik problemini bu yakın çevresinden gelen saldırılarda gördü. Rusya, yakın çevresinde yer alan ülkeleri müttefik olarak görmek istemektedir. AB'nin yakın çevrede yer alan ülkelerin ekonomik ve politik dönüşümü ile Avrupa Ekonomik Pazarına ve Avrupa Güvenlik Sistemine katılımlarını beklemektedir. Gül Devrimi'ni bu anlamda AB karar alıcıları anlamlı bulmuştur. Devrik Başkan Eduard Şevardnadze'nin yerine Batı yanlısı olarak gelen Mihail Saakaşvili hem Avrupa Birliği hem de ABD tarafından olumlu karşılanmıştır. ABD Dönemin Başkanı Georh W. Bush, Saakaşvili ile birlikte Özgürlük Meydanı'nda bir galibiyet almışçasına buluştular.²⁵

1997 yılı ikili ilişkilerin hukuksal boyutunu oluşturan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, 2006 yılında Rusya'nın Polonya'nın et ve tarım ürünlerinin hijyen yetersizliği iddia ederek ithalat yasağı uygulaması ve buna binaen Polonya Hükümeti'nin de Rusya'ya misilleme yaparak, yeni ortaklık anlaşmasının imzalanmasını veto etmesi ile ilişkiler olumsuz etkilendi.²⁶ Polonya ve Rusya'nın tarihsel ilişkileri iki ülkenin yıldızlarının barışmasında engel olmaktadır. 1940 yılında Katyn Katliamı olarak tarihe geçen sayıları 10-20 bin arasında değişen

²³ Yukos Petrol Şirketi'nin sahibi Mihail Hodorkovski'nin 25 Ekim 2003 tarihinde tutuklanması ile başlayan bir olaydır. Yukos'un usule uygun olmayarak kamulaştırılması ile olay AB'nin tepkisine yol açmıştır. Ayrıntılı bir çalışma için bkz. Riley Alan, "The Yukos Decision: Profound implications for the EU-Russia energy relationship?", *CEPS Commentaries*, 2009.

²⁴ Zussipbek, s. 63.

²⁵ Héleéne Carréee D'encausse, İki Dünya Arasında Rusya, çev. Reşat Uzmen, Ötüken, İstanbul, 2013, s.232.

²⁶ AB - Rusya Ortaklığına Polonya'dan Veto, Deutsche Welle, 2006, <http://www.dw.de/ab-rusya-ortakl%C4%B1%C4%9F%C4%B1na-polonyadan-veto/a-2520180>, (30.10.2014).

Polonyalı savaş esirlerinin SSCB yetkilileri tarafından öldürülmesi hala unutulmuş değildir.²⁷ Yakın dönem ilişkilerine yeniden dönecek olursak, Polonya'nın 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen Turuncu Devrim'i desteklemesi, Rusya'nın dikkatinden kaçmadı. Rusya'da Polonya ile yaşadığı bu sorunları kendi politik şartları ile çözmek istemiştir; bir anlamda Polonya'yı cezalandırma yoluna gitmiştir.²⁸

Rusya-AB ilişkileri, 2007 yılında ithal et yasağı probleminin çözülmesiyle birlikte OİA görüşmeleri tekrar başladı. 1 Aralık 1997 tarihinde yürürlüğe giren OİA yerini 2007 tarihli Rusya-AB anlaşmasına bırakmıştır. Bu anlaşmanın içeriğini; belirli çelik ürünlerinin ticareti; geri kabulün yürürlüğe girmesi; Rusya ve AB arasındaki vize rejiminin kolaylaştırılması oluşturmaktadır.²⁹

1.3. Medvedev Dönemi AB-Rusya İlişkileri: 2008-2012

2008 dönemi, Haziran ayında yeni AB-Rusya anlaşması görüşmeleri ile başladı. 2008 yılında taraflar, Rusya'nın petrol şehri olan Khanty Mansiisk'de 21. AB-Rusya Zirvesi'nde toplandı. 7 Mayıs 2008'de Devlet Başkanlığı görevine seçilen Dmitri Medvedev ikili ilişkilerde yeni aktör oldu. 21. AB-Rusya Zirvesi'nin gündeminde, yeni ortaklık ve işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Bu dönemde, AB'nin değerler ve çıkarlar noktasında ikiye ayrıldığı görebilmek mümkündür. Doğu Avrupa üyeleri, Rusya ile yeni anlaşmalar olmaması adına veto etmesine rağmen Birliğin küresel aktörleri (Almanya ve Fransa) Rusya ile ilişkilerin artırılması bağlamında hareket etmektedir. AB, koşulluluk esası ile komşu ülkelerle ilişkilere girerken, Rusya'ya yönelik bu tutumunda tavizler verildiği görülmektedir. Berlin hükümeti, kısmen de olsa Rusya'yı rahatsız etmemek için NATO'nun 2008 Nisan ayında yapılan zirvesinde, Gürcistan ve Ukrayna'nın ittifakla üyelik görüşmelerine başlamasına onay vermedi.³⁰ Bulgaristan'ın da tıpkı Berlin Hükümeti gibi pragmatik politikalar

²⁷ Hans Roos, A History Of Modern Poland, Eyre & Spottiswoode, New York, 1966, s. 193

²⁸ Esra Hatipoğlu, Rusya Avrupa Birliği İlişkilerinde Polonya Faktörü, USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/yorum/122/rusya-avrupa-birligi-ab-iliskilerinde-polonya-fakt%C3%B6r%C3%BC.html>, (30.10.2014)

²⁹ Delegation of the European Union to Russia, 1991-2011, http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/chronology/1991-2011/index_en.htm, (29.10.2014).

³⁰ Yazar her ne kadar iddialı olsa da, Almanya'nın Rusya'ya enerji bağlamında bağımlı olması, bu iddianın haklılık payının olacağını göstermektedir. İlgili haber için bkz. 27 Haziran Basın Özeti, BBC, 2008, http://www.bbc.co.uk/turkish/pressreview/story/2008/06/080627_pressreview.shtml, (29.10.2014).

içerisinde olduğunu belirtmek gerekir. AB içerisinde en sadık müttefiklerden birisi olarak ifade edilen Bulgaristan, Dönemin Rus Büyükelçisi'nin ifadesi ile "trojan atı" olması umut edilmiştir.³¹ Bu konuya paralel, AB Dış İlişkiler Sofya Direktörü Dmitar Bechev Rusya, AB içerisindeki nüfuzunu uzun yıllardır Bulgaristan, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan gibi trojan atlarıyla inşa ettiğini; bu üyelerin yanı sıra, Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık gibi kritik AB ülkelerinde de lobi çalışmaları yaptığını ifade etmiştir.³²

İlişkilerin seyrini 2008 yılında başlayan Rusya-Gürcistan Savaşı değiştirmiştir. Batı yanlısı Mihail Saakaşvili ABD'den gelebilecek desteği umut ederek Osetya'yı topraklarına katmak istemiştir. Fakat Saakaşvili beklediği destek konusunda yanılmıştı. Rusya, hem AB'ye hem de ABD'ye mesaj verircesine Tiflis'e doğru yürüdü. AB buna tepki olarak yeni AB-Rusya anlaşması görüşmelerini dondurarak cevap verdi.

1 Eylül 2008 tarihinde olağanüstü toplanan Avrupa Konseyi'nin, Komisyon'a Rusya-AB ilişkilerinin çeşitli yönleriyle incelenmesi yönünde bir talebi oldu. 5 Kasım 2008'de AB ikili ilişkilerin incelenmesi adına bir konsey tebliği yayınlandı. Bu tebliğde, 14 Kasım'a planlanan 22.AB-Rusya Zirvesi öncesi toplantıları hızlandırmak adına neler yapılacağı belirtilmiştir. Tebliğde, iki ülkenin karşılıklı bağımlılığın söz edilmiştir: Rusya'nın AB'ye ve AB'nin de Rusya'ya pazar konusunda ihtiyacının önemi üzerine durulmuştur. 2008 küresel krizin varlığının altı çizilmiştir; Rusya'nın dönüşümünün sağlanması AB-Rusya ilişkilerinin ilerlemesi ile sağlanabilir. Tebliğde ayrıca görüşmelerin neden devam etmesi gerektiği üzerine fikirler sunulmuştur. İlk olarak Rusya ile AB'nin çıkarlarının sağlanacağı, ikinci olarak ise AB'nin tüm üyeleri ile birlikte Rusya ile yakın ilişki kurmasının en iyi yol olacağı saptanmıştır. Böylelikle AB tek sesliğinin, tek bir harekete yönelteceğini ve bu doğrultuda Rusya'nın hareket sahasının daralmasına kaynaklık edeceği üzerine durulmuştur. Kasım 2008'de AB-Rusya anlaşması görüşmeleri yeniden başlamıştır. Taraflar 14 Kasım 2008, 22.AB-Rusya Zirvesi'ni, Fransa'nın Nice şehrinde gerçekleştirmiştir. Zirve, temel olarak Gürcistan, Pan-Avrupa Güvenlik Anlaşması ve

³¹ Irina Novakova, Bulgaria and Russia: A Cold Marriage, Open Democracy, <https://www.opendemocracy.net/article/bulgaria-and-russia-a-cold-marriage>, (30.10.2014).

³² Robert Coalson, Russia Follows 'Different Strategy' As Serbia Courts EU, Radio Free Europe Radio Liberty, <http://www.rferl.org/content/russia-different-strategy-serbia-eu/25449771.html>, (30.10.2014).

küresel kriz üzerine odaklanmıştır. Gürcistan'da ateşkes sağlanması, Rusya'nın Gürcistan toprak varlığına saygı duyması; 2008'de Medvedev tarafından dile getirilen Pan-Avrupa Güvenlik Anlaşması ve Avrupa topraklarında kurulması planlanan Füze Kalkanı ile ilgili tartışmalar; küresel kriz ile ilgili olarak da karşılıklı ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi üzerine durulmuştur.³³ AB-Rusya ilişkileri bu zorlu Rusya-Gürcistan savaşını atlatmasını bilmiştir; fakat bu yaşanan gelişmeler iki tarafın eksikliklerini açığa çıkarmıştır. Rusya, AB ile ilişkisinin ne derecede önemli olduğunun farkındadır. Aynı şekilde AB ise enerji arz güvenliği, terör ile mücadele, ticaret ve yatırım gibi konularda bu ortağın gerekliliği üzerine dikkat çekmiştir.

1.4.2012 Seçimleriyle Başlayan İkinci Putin Döneminde AB-Rusya İlişkileri

2012 seçimlerini, halkın önemli desteğini alarak kazanan Putin, Başkanlık dönemine dair ipuçlarını “Güçlü Olmak: Rusya için Ulusal Güvenlik Garantileri” başlıklı çalışmada vermiştir. ABD ve NATO temelli Asya Pasifik'e yönelme arzusu ve güvenlik açığına yönelik füze kalkanının Avrupa'da konumlandırılması, Rusya tarafından olumlu karşılanmamıştır.³⁴ Çalışmanın içeriğinde yer alan güvenlik boşluğu ve askeri harcamalarının artırılması ve ordunun iyileştirilmesi karşı kutuba olan bir mesaj niteliğindedir.

2012 döneminin AB-Rusya ilişkisinin St. Petersburg'da yapılan AB-Rusya Zirvesi ile devam ettiği görülmektedir. Bu zirve AB ve Rusya'nın yeni aktörler ile buluşmasına ortam hazırlamıştır. 2009 yılında Lizbon Antlaşması ile yeni kurumsal değişiklere giden AB'de, Konsey Başkanı Van Rompuy, Komisyon Başkanı Barroso ve Yüksek Temsilci Ashton'un bu zirveye çoklu aktörler olarak gönderilmiştir. Bu zirveye genel merak, ikili ilişkilerin yeniden başlamasının olasırlığı üzerine olmuştur. Zirvede, Başkan Putin'in AB ile ilişkilere yönelik pozitif ve istekli oluşu önemli olarak değerlendirilmiş ve Avrupa Konsey Başkanı Van Rompuy bu durumu, yılın en iyi dinamiği olarak belirtmiştir. Yine de zirve, bu olumlu değerlendirmeler

³³ “Main results of the EU-Russia Summit”, Union Europeenne, <http://www.ue2008.fr/main-results-of-the-eu-russia-summit/>, (31.10.2014).

³⁴ Oktay Bingöl, “Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülleri”, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2014, Sayı 41, s. 27.

ile sınırlı kalmıştır. Bu zirveye, Suriye Krizi'nin etkileri yansımıştır. AB yetkilileri, Suriye'ye yönelik sert tutum izlenilmesi konusunda Rusya'yı ikna edememiştir. Zirvenin bir başka konusu ise Rusya'nın Dünya Ticareti Örgütü(DTÖ)'ne olan üyelik sürecine ilişkindir. Rusya'nın kararlı tutumu ve atmış olduğu adımlar sonucu DTÖ üyeliği 2 ay sonra yani Ağustos'ta gerçekleşmiştir. Rusya 156. Dünya Ticareti Örgütü üyesi olmuştur. Rusya'nın üçüncü ticareti partneri olan AB ve AB'nin birinci partneri olan Rusya açısından bu üyelik oldukça önemli bir aşama olarak değerlendirmek mümkündür.³⁵

2012 dönemi iki ilişkilerde birçok alanda işbirliğinin başlatılması ve var olan işbirliklerin devam etmesi ile ilerlemiştir. AB ve Rusya arasında Bilim ve Teknolojide İşbirliği Anlaşması çerçevesinde inşa edilen Ortak AB Rusya Bilim ve Teknoloji Komitesi 6 Temmuz 2012 tarihinde Moskova'da Rusya Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile AB toplantı yapmak üzere toplandı. AB Çerçeve Programlarında Rusya, mevcut 7. Program içerisinde yer alan nano teknoloji, bilim, sağlık, enerji ve diğer konularda önemli mesafeler kat etmiştir. Bu işbirliği doğrultusunda AB'nin Horizon 2020, 2020 Stratejisi ve Rusya'nın Araştırma ve Geliştirme Programı paralellik göstermiş olup, birlikte hareket etme fırsatı sunmuştur. 20 Temmuz 2012'de taraflar Brüksel'de 15. İnsan Hakları İstişareleri kapsamında bir araya gelmiştir. Bu toplantıda AB, ifade özgürlüğü gibi temel insan hakları konularının dışında sosyal medya üzerindeki kontrol, LGBTİ hakları, din ve vicdan özgürlüğü, dokunulmazlık; bunlara dâhil olarak özelde İnsan Hakları Savunucuları(Natalia Estemirova)³⁶, gazeteciler(Anna Politkovskaya)³⁷ ve hukukçulara yönelik olan saldırıların son bulması şeklinde endişelerini ifade etmiştir. Bu endişelere binaen 3 Ekim 2012 tarihinde Lefkoşa'da gerçekleştirilen 60. AB-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi(güvenlik, özgürlük ve adalet) önemli adımların atılmasında rol oynamıştır. Taraflar birçok konu üzerinde fikir beyan etmiştir. Toplantı sonuçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: İnsan hakları ve temel özgürlüklerin koşulsuz sağlanması,

³⁵ 2011 verilerine göre AB'nin Rusya'ya olan ihracı 108,4 milyar Euro ve ithalatı 199,5 milyar Euro şeklinde gerçekleşmiştir. AB verileri için bkz. http://eeas.europa.eu/delegations/russia/press_corner/all_news/news/2012/20120822_en.htm

³⁶ Nataila Estemirova, Çeçenistan'da yaşanan insan hakları ihlalleri ile ilgili çalışıyordu. 2009 yılında faili meçhul cinayetler arasına(Anna Politkovskaya gibi) girmiştir. Kendisi hakkında ilgili bir çalışma için bkz. <http://www.civilrightsdefenders.org/uncategorized/human-rights-defenders-of-the-month-natalia-estemirova/>

³⁷ Roxburgh, ss. 333-337.

Rusya ve AB vatandaşları için vizesiz seyahat fırsatı yine vizesiz seyahate ilişkin AB-Rusya vize kolaylaştırma anlaşması üzerinde yapılacak değişiklikler ve Geri Kabul Anlaşması'nın öneminin vurgulanması yer almaktadır. Dış politika bağlamında, Polonya ve Rusya'yı yakından ilgilendiren Kaliningrad'ın durumu ile ilgili Yerel Sınır Trafik Sistemindeki değişikliklerin memnuniyetle karşılanmıştır. Yasal düzenlemelere ilişkin; yolsuzlukla mücadelede atılacak adımlar, insan ticareti ve kaçakçılığı ve uyuşturucu, yasa dışı ticaretler ile mücadele, çocuk cinsel istismarına karşı AB'nin davetiyle çalışan Küresel İttifak içerisinde birlik ve Lahey Sözleşmesi ve kişi verilerinin korunması şeklinde gelişmeler yer almaktadır.³⁸

İlişkiler endişelerin dışında ekonomik ve ticari konuları kapsayan toplantıları da beraberinde getirmiştir. 12 Ekim'de gerçekleşen AB-Rusya Modernleşme Ortaklığı, ticaretin önündeki engeller ve AB'nin yaşamış olduğu krizden ötürü küresel ekonomi ile alakalı şüpheler masaya yatırılmıştır. AB-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi enerji üzerinde fikir beyan etmek ve birlikte hareket etmek üzere yine Lefkoşa'da gerçekleşmiştir. Kuzey ve Güney Akım boru hatları projelerine ilişkin AB-Rusya enerji ilişkilerini kapsayan konular ele alınmıştır. 2012 döneminin bir başka önemli toplantısı, 30.AB-Rusya Zirvesi Brüksel'de gerçekleşmiştir. 60.AB-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi'nde masaya yatırılan konulara ek olarak enerji tartışma konusu olmuştur. Putin, AB'nin enerji sisteminin Rusya'nın çıkarlarına ters olacağını ifade etmesine karşın, AB Komisyon Başkanı Barroso AB enerji sisteminin ayrımcı olmadığını ve rekabet fırsatı sunduğunu belirtti.³⁹ Avrupa Konsey Başkanı Rompuy ise Rusya ve AB'nin bazı alanlarda farklı pozisyonlara sahip olmasına karşın ortak çıkarlarının bulunduğunu söylemiştir.⁴⁰ Toplantının diğer konuları ise Suriye, Irak, Filistin-İsrail meseleleri ve Doğu Ortaklığı ve Komşuluğu bağlamında diğer ülke grupları içermektedir.

Putin'in yeniden başkan seçilmesi ve halk üzerindeki etkisini koruması, vizyonuna ve misyonuna ilişkin kararlarda sapmaların yaşanmasının önüne geçmiştir. AB, bu dönemde Rusya ile ilişkilerini siyasetten ziyade ekonomik

³⁸ Joint Conclusions EU – Russia Permanent Partnership Council on Freedom, Security and Justice, http://www.cy2012.eu/index.php/en/file/D_1Y7sYpjeP2nxXo9+AUZw==, (17.05.2015).

³⁹ İstanbul Kalkınma Vakfı E Bülteni, “AB-Rusya Zirvesi Gerçekleştirildi”, http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=486&id=1050, (14.05.2015).

⁴⁰ European Council, Press statement by the President of the European Council Herman Van Rompuy following the 30th EU-Russia Summit, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/134546.pdf (14.05.2015).

parametreler ışığında değerlendirmiştir. Hem içeride yaşanan Küresel Ekonomik Krizin etkileri hem de dışarıda yaşanan özellikle Suriye Krizi AB'nin Rusya konusunda dikkatli adımlar atılması gerektiği bilincini uyandırmıştır.⁴¹

2013 ve 2014 yılları iki aktör için de uzun geçmiştir. AB ve Rusya'nın çatışan çıkarları artık belirginleşmekte olup, bu çıkarlar üzerinde iki tarafın pazarlık yapma süreçlerini gündeme getirmiştir. 2013'ün ilk görüşmesini Moskova'daki G20 Ekonomi Bakanları toplantısı oluşturmuştur. Bu toplantı ağırlıklı olarak ekonomi odaklı olduğu için tarafların görüşmeleri bir sorun yaratmamıştır. 18 Şubat 2013 tarihinde taraflar Yenilenmiş Kuzey Boyutu Üçüncü Bakanlar Toplantısı'nda bir araya geldiler. Bu toplantı güvenlik, eğitim, kültür, çevre, sağlık gibi alanlarda işbirliğini sağlayacak konularda işbirliğini içermektedir. Özellikle iki tarafı Baltık Denizi'nin temizliği ve Kaliningrad Atık Su Arıtma Tesisi ilgilendirmiştir.⁴²

22 Mart 2013 tarihi AB-Rusya ilişkilerinde önemli bir adımın işareti olmuştur. Avrupa Komisyonu, Rusya Hükümeti'ne yoğun katılımlı bir ziyaret düzenlemiştir. Bu toplantıda taraflar; ticaret, turizm, ulaşım, enerji, hareketlilik, bilim, teknoloji ve hukukun üstünlüğü gibi konularda fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Burada belirtilmesi gereken husus, Avrupa Komisyonu'nun bugüne dek en yoğun katılımlı ziyaretinin ortak ülke olarak Rusya'ya gerçekleşmiş olmasıdır. Bu anlamda 2013 yılı AB açısından Rusya'ya verilen önemin bir göstergesi olmuştur. Başbakan Medvedev'in ev sahipliğinde gerçekleşen toplantıda taraflar şu belgeleri imzaladılar: 2050 Rusya-AB enerji işbirliği için bir yol haritası, Sivil Savunma, Acil Durumlar ve Afet Yardımı, İnsani Yardım ve Krizlere Müdahale konularında ortak bir bildiri, Bir Yönetimsel Anlayış Memorandumu.⁴³

2013 ayrıca birçok toplantıya ev sahipliğin yapıldığı bir yıl olmuştur. 19 Mayıs'ta İnsan Hakları İstişaresi, 3-4 Haziran'da 31. AB-Rusya Zirvesi, 5-6 Eylül'de G20 Zirvesi, 25 Kasım'da AB-Rusya Bilim Yılı'nın başlaması, 28-29 Kasım'da Üçüncü Doğu Ortaklığı Programı gerçekleşmiştir.⁴⁴ Ortak çalışma konuları

⁴¹ Joan DeBardeleben ve Crina Viju, *Economic Crisis in Europe, What it Means for the EU and Russia*, Palgrave Macmillan, New York, 2013, s. 214.

⁴² EEAS, Northern Dimension Policy Framework Document, http://eeas.europa.eu/north_dim/docs/nd_framework_document_2006_en.pdf, (18.05.2015).

⁴³ The Russian Government, 22.03. 2013, Meeting between the Russian government and the European Commission, <http://government.ru/en/news/909/>, (10.12.2014).

⁴⁴ Delegation of the European Union to Russia, Chronology of Bilateral Relations, http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/chronology/index_en.htm, (23.05.2015).

arasında da gelişmeler yaşanmıştır. Turizm, uyuşturucu ile mücadele, vizesiz geçiş rejiminin sağlanması gibi konuları belirtebiliriz.

2013 yılının sonu ve 2014 ile başlayan süreç AB ve Rusya için oldukça zor geçen yılların başı olmuştur. Bu tarihler, Ukrayna'daki mevcut hükümetin düşmesi, Kırım'ın İlhakı, Ukrayna'nın doğusunda başlayan ayrılıkçı hareketler ile ilgili olarak AB ve Rusya arasındaki ilişkiler gerilmiştir. 1994 yılında imzalana Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın yirminci yılı olması beklenmesi ile ikili ilişkilerin 2013 yılı başında olduğu gibi iyi geçeceği düşünülürken, Ukrayna Krizi'nin patlak vermesi, birçok farklı düşünceyi de beraberinde getirmiştir. Kimilerine göre bu dönem tekrar Soğuk Savaş'ı çağırır da kimilerine göre ise Soğuk Barış'ı tarif etmektedir.⁴⁵ Soğuk Barış ile AB Batı Rusya'ya yönelik ekonomik ve siyasi yaptırımları devreye sokmuştur. AB'nin bu yaptırımlar ile beklentisi, Rusya'nın Ukrayna toprak bütünlüğüne saygı göstermesidir.

Rusya'nın uluslararası arenaya güçlü ve durdurulamaz girişi 1991'in rövanşı niteliğinde görülebilir. 2014 yılı ile birlikte bir anlamda Rusya'nın SSCB dağılması sonrası kayıplarına bir çare bulduğu söylenebilir. Bu itibarla, Rusya'nın SSCB sonrası temel kayıplarını inceleyecek olursak: toprak kaybı(Baltıklar, Karadeniz ve diğer Sovyet toprakları);iç siyasi sorunlar; Rusya'nın konfederatif olarak bölünme riski; doğuya doğru sıkışmasıdır. Bugün geline nokta şu gelişmeleri kayıplara yönelik bir rövanş mücadelesi olarak değerlendirebiliriz: Kırım'ın ilhak edilmesi; Çeçen sorununu güçlü bir direniş ile bastırma; sınırlarının genişlemesi; ayrıca Rusya'nın ilgisi sadece doğusu ile kalmamıştır. Enerji politikası ile birlikte birçok ülkeyi etkileyerek stratejik ortaklıklar kurmaktadır.⁴⁶

Görüldüğü üzere 2014 yılı AB-Rusya ilişkilerini farklı bir seyre götürmüştür. Rusya'nın yaptırımlara yönelik güçlü direnişi Kırım konusunda geri adım atmayacağını göstermiştir. Bu hiç şüphesiz dış politika ile sınırlı bir gelişme değildir. Rusya'nın devlet politikası olarak Rusya dışındaki Rus ve Rusça konuşan nüfusu koruması işlerlik kazanmıştır. Bu doğrultuda AB'ye mesajlar gitmiştir. SSCB'nin dağılması ile birlikte kabuğuna çekilmesi beklenen Rusya, bu ve buna benzer gelişmeler ile birlikte tekrar küresel aktör olma yönünde sağlam adımlar atmıştır. AB

⁴⁵ Riccardo Alcaro, "A Cold Peace? Western-Russian Relations in Light of the Ukraine Crisis", *Istituto Affari Internazionali*, Cilt: 14, Sayı: 11, 2014.

⁴⁶ Zussipbek, s. 54.

ile ilişkilerine dönecek olursak; ikili ilişkilerin bitme gibi bir olasılığı gözükmemektedir. Karşılıklı bağımlılığın söz konusu olması böyle bir olasılığın önüne geçmiştir.

Tablo 3: Rus Dış Politikasında Doktrinler

Doktrinler	
Kozyrev Doktrini	<i>Atlantik ilişkilere önem verilmesi; -ABD ile yakın ilişkilerin kurulması</i>
Primakov Doktrini	<i>-Avrasyacı yaklaşım; -Rusya'nın süper güç olarak kabul edilmesi gerektiğini bildirir. -NATO'nun genişlemesinin eleştirisi</i>
Putin Doktrini	<i>2000 yılı birlikte gündeme gelir. ABD'nin dış politikası ve NATO'nun genişlemesinin eleştirisi Avrasyacı yaklaşım Pragmatik odaklı</i>
Medvedev Doktrini	<i>2008 Güney Osetya Savaşı nedeniyle yeni bir doktrin ihtiyacının belirmesi; -Çok kutuplu yaklaşım -Monroe Doktrini benzeri -Güç kullanma hakkı</i>

Kaynak: Elnur İsmayilov, 21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya Ve Orta Asya Değerlendirmesi, *Marmara Üniversitesi Siyasi Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 93-97.

İKİNCİ BÖLÜM

AB’NİN GENİŞLEME VE KOMŞULUK POLİTİKALARI VE RUSYA’NIN YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI

Bu çalışmada AB-Rusya ilişkileri realist teoriye dayandırılmıştır, çünkü iki taraf sürekli güç mücadelesi içinde görülmektedir. İzledikleri politikalar ile bu güç mücadelesi aşağıda açıklanmaktadır.

2.1. Rusya’nın Yakın Çevre Politikası

SSCB’nin dağılmasından sonra Rusya eski Sovyet ülkelerine yönelik politikalarını ikili ilişkiler zeminine taşımıştır, fakat 1993 yılına kadar bu ilişkilerle ciddi anlamda ilgilenememiştir. Bu ilgisizliğini Rusya’nın ekonomik durumu ile açıklamak mümkündür. Yine de Rusya, 1993 yılı birlikte ABD’nin Monroe Doktrini benzeri bir doktrini gündeme getirmeyi bilmiş ve bu doktrini Yakın Çevre olarak ilan etmiştir.⁴⁷

Yakın Çevre Doktrini; Rusya’nın çevre ülkelerdeki ulusal çıkarları ile ilgilidir. Bu doktrini dört önemli husus⁴⁸ ve üç temel neden ile açıklayabiliriz. Birincisi; Rus ve Rusça konuşan nüfusun haklarının korunmasının sağlanmasıdır. SSCB’nin dağılması ile birlikte çevre ülkelerde önemli bir Rus ve Rusça konuşan nüfus gerçeği ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu hususun yaklaşık 25 milyon nüfusu ilgilendirdiğini söylemek mümkündür. İkincisi, Rusya’nın toprak bütünlüğünün korunmasına yöneliktir. Rusya, yakın çevresinden gelebilecek saldırılara karşı önlemler almaya çalışmaktadır. Üçüncüsü, uluslararası bir topluluk ile ekonomik ve askeri ilişkilerin ilerlemesinin sağlanmasıdır. Dördüncüsü, Rusya’nın bölgedeki çıkarlarının hayati olduğunun uluslararası kamuoyuna beyan edilmesidir. Bu bağlamda Dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev’in şu demeci önemlidir: “Yakın ya da uzak çevredeki hiçbir devlet ya da uluslararası örgüt, Rusya’nın bölgedeki

⁴⁷ Mark Smith, “Pax Russica: Russia's Monroe Doctrine”, *Royal United Services Institute for Defence Studies*, 1993, ss. 1-26.

⁴⁸ Sait Sönmez, “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s. 2.

barışı koruma işlevini yerine getirme arzusuna ya da gücüne sahip değildir”.⁴⁹ Diğer bir deyişle, bu demeç SSCB sonrası oluşan boşluğa yönelik Batı’ya hala ayakta kaldırdıklarının ifadesidir.

Yakın Çevre Doktrini’nin ilan edilmesinde şu üç temel nedenin rolü yadsınamaz.⁵⁰ İlk olarak, Rusya’nın bölgede jeopolitik çıkarları bulunmaktadır. İkincisi; ekonomik çıkarlar ile ilgilidir. Rusya, SSCB mirasından kalan ekonomik ilişkileri sürdürmek istemektedir. Üçüncü ve son neden olarak kendi ulusal azınlıklarından bahsedebiliriz.⁵¹

Rusya, Yakın Çevre Doktrinin somut adımı olarak Bağımsız Devletler Topluluğu(BDT)’nin kurulmasına öncülük etmiştir. Rusya bağımsızlıklarını büyük mücadeleler ile kazanan eski Sovyet ülkelerinin tepkisini almamak için BDT’yi öne sürmüştür. Rusya, Yakın Çevre’nin ilanı ile birlikte çevre ülkelere ilgisizliğine son vermiş ve yakın çevre ülkelerine yönelik politikalar izlemiştir. Bu itibarla, 1993 yılında Rusya ile BDT ülkeleri 72 iki taraflı anlaşmalar imzalamış; bu anlaşmalar askeri ve siyasi nitelikli olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.⁵² Bu dönemde Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü(KGAÖ)’nün kurulmasına öncülük eden Kolektif Güvenlik Anlaşması BDT ülkeleri ve Rusya arasında imzalanmıştır. Bu anlaşma ile birlikte Rusya, yakın çevrenin işlerliğini askeri açılımlarla da desteklemek istemiştir.⁵³ Bu ve buna benzer durumlar BDT içerisinde ayrılmalara neden olmuştur. Moskova 10 Ekim 1997 tarihinde Gürcistan, Özbekistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova’nın bir araya gelmesi ile GUUAM kurulmuştur. Kendi aralarında askeri işbirliğini artırmayı hedefleyen bu ülkeler grubu Rusya’nın ülkelerin üzerindeki etkisini azaltmak istemektedir.⁵⁴ BDT içerisinde bu ayrılmalar bölge ülkelerinin farklı dış politika tercihlerin şekillenmesinde de önemli rolleri bulunmaktadır. BDT ülkeleri böylelikle dış politikada Batıcı ve Rusofil (*Russophile*) olmak üzere iki ana

⁴⁹ Oktay Tanrısever, Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya Politikası, *Türkiye’nin Komşuları*, (der. Mustafa Türkeş, İlhan Uzel), İmge Kitapevi, Ankara, 2002, s. 387.

⁵⁰ Zhaleh Abdi, Ukrayna Krizine Jeopolitik Kuramlar Çerçevesinde Bakış, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Ed. Hasret Çomak ve diğerleri), Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s. 230

⁵¹ Abdi.

⁵² Sait Sönmez, s. 3.

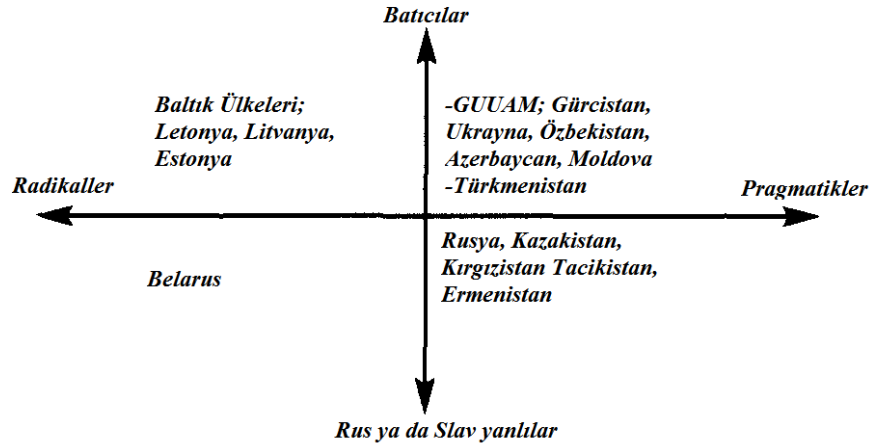
⁵³ Sönmez, ss. 3-4.

⁵⁴ Erel Tella, Türkiye Kafkasya ve Orta Asya Politikasını Değiştiriyor mu?, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 56, Sayı: 3, s. 179.

bölüme ayrılmıştır. Uzman Taras Kuzio bu ayrılmayı faydacı ve radikal olarak incelemiştir.⁵⁵Tablo 4’de bunu daha detaylı anlatmak mümkündür.

Tablo 4’de görüleceği üzere, Radikaller ve Batıcılar bölümünü, Baltık Ülkeleri oluşturmaktadır. Bu ülkeleri, Rusofil’den ziyade Rusfobisi(*Russophobia*) olarak tanımlamak mümkündür. Bu ülkeleri diğer bölümlerde ayrıntılı olarak incelemeye çalışacağız. Tablo’nun diğer bölümünde yer alan Batıcılar ve Pragmatikler arasındakiler ise GUUAM ve Türkmenistan’dır. Türkmenistan’ın bağımsızlık politikasından dolayı herhangi bir uluslararası örgüte katılmadığı gerçeği ile Türkmenistan’ın ayrıca değerlendirildiğini görebiliriz. Radikaller ve Rusofiller arasında kalan bölümü ise Belarus oluşturmaktadır. Belarus, Rusya’nın en yakın çevresini oluşturan ülkelerden birisidir.⁵⁶ Diğer bölümlerde göreceğimiz gibi Belarus’un dış politika yönü karamsarlık içermektedir. Son alanı ise Pragmatiklerin ve Rusofil ülkelerin oluşturduğunu görmekteyiz. Günümüzde bu bölümü Avrasya Ekonomik Birliği olarak da değerlendirebiliriz.

Tablo4: Baltık Ülkeleri, GUUAM ve Rusofiller

Kaynak: Taras Kuzio, Geopolitical Pluralism in the CIS: The Emergence of GUUAM, *European Security*, Cilt: 9, Sayı: 2, 2000, s. 82.

Soğuk Savaş’ın bitmesi ile Rusya’nın ekonomik, askeri ve diğer önemli araçları eski Sovyet ülkelerinin toprakları içerisinde kalmıştır. Yakın Çevre doktrini ile bu araçların kontrolünün sağlanması amaçlanmak istenmiştir. Bu durum bağımsız

⁵⁵ Taras Kuzio, Geopolitical Pluralism in the CIS: The Emergence of GUUAM, *European Security*, Cilt: 9, Sayı: 2, 2000, s. 82.

⁵⁶ Abdi, s. 230.

olan ülkelerin tepkilerini çekse de Rusya bu gayesinden geri adım atmamıştır. AB ve NATO'nun doğuya genişlemesi bu minvalde Rusya'nın tepkisini çekmiştir. Diğer bölümde göreceğimiz gibi Rusya bu bölgelere ilişkin kırmızı çizgilerini uluslararası kamuoyuna göstermiştir.

2.2.AB Genişleme Süreci ve Rusya

2.2.1.Soğuk Savaş sonrası AB'nin Genişleme Politikası

AB genişleme süreci, dinamik ilerleyen bir süreçtir. AB ve Rusya arasında değerlendirilecek olan genişleme sürecini geçmişten ziyade SSCB sonrası okumak daha mantıklı olabilir. Soğuk Savaş sonrası Maastricht Antlaşması ile getirilen düzenlemeyle, AB değerlerine önem veren her Avrupa devletine üyelik fırsatı getirilmiştir. SSCB'nin yıkılması ile beraber AB genişleme süreci de farklı bir boyutta ve farklı bir bakış açısı ile tartışılmıştır. Soğuk Savaş döneminde, SSCB'nin elde etmiş olduğu harekât sahası Rusya için geri kazanılması gereken bir alan; AB için ise değerler boşluğu olarak görülmüştür. Değerler boşluğu olarak görülmüştü, çünkü SSCB döneminde serbest ticarete kapalı, demokrasi gibi değerlerin yerine otokrasinin hâkim olduğu bir alan olması AB açısından kaygı vericiydi. Her ne kadar dördüncü genişleme, AB ve Rusya arasında zıtlara sebebiyet verecek bir gelişme olmasa da; Finlandiya ve İsveç'in Rusya ile sınırların ve tarihsel geçmişinin olması⁵⁷ gelecekte yaşanacak problemlerde AB ve Rusya'yı karşı karşıya getirebilecek bir genişlemedir.⁵⁸ Soğuk Savaş döneminde dördüncü genişleme ülkeleri, AB genişleme sürecine tarafsız kaldılar. Bekle gör politikası gereğince, SSCB'nin yıkılma sürecini okuyarak, Birliğe üyelik yönünde adım atıldılar.

Beşinci genişleme, Soğuk Savaş sonrası AB'nin başlatmış olduğu bir diğer genişleme sürecini içeren bir adımdır. Bu genişleme süreci 2004 ve 2007 yıllarını kapsamaktadır. 2004 yılında Birliğe 10 yeni ülke katılmıştır. Bu ülkeler; Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta

⁵⁷ Finlandiya ile Rusya arasındaki sınırlar ve tarihi İsveç ve Rusya mücadelesi örnek verilebilir. Detaylı bir çalışma için bkz. Sinan Yüksek, Kuzey Savaşları Sırasında Rusya'nın Karadeniz'e Yönelik Faaliyetleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 52, ss. 171-190.

⁵⁸ Erel Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65/3, 2010, s.197.

ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'dir. 2007 yılında ise Birliğe Bulgaristan ve Romanya katılarak, Birliğin Karadeniz'de söz sahibi olması açısından önemli bir genişleme yaşanmıştır. Bu ülkelerin ortak özelliğini belirtecek olursak, SSCB geçmişleri ve komünist hükümetleri içermeleridir. Soğuk Savaş döneminde liberal ve sosyalist cephe olarak ikiye ayrılan kutuplar uzun yıllar boyunca birbirlerine yabancı göz ve şüphe ile bakan toplumlardı. SSCB Rusya'sı, günümüzde sıkça zikredilen yakın çevre üzerinde Ruslaştırma(*Russification*) ve Slavlaştırma politikalarının yanında politik olarak kendi düşüncesinin tekelleşmesi taraftarıydı. Burada SSCB'nin yanında Yugoslavya, Çekoslovakya rejimlerinin de varlığından bahsetmek gerekir ki diğer üye ülkelerin bu rejimlerde geçmişleri bulunmaktadır. Gorbaçov ile başlatılan perestroyka ve glasnost politikaları, bu ülkeleri de yakından ilgilendirdi ve artık geleceklerini inşa edebilecek yeni hükümetler arayışına girdiler. Bu arayış kimi ülkelerde sancılı kimi ülkeler de ise beklenildiği ölçüde gerçekleşmiştir. Rusya, Beşinci genişlemeyi Putin ile beraber okudu ve tanık oldu. Yine de Putin öncesi yani Boris Yeltsin döneminde bu ülkelerin aday olacağı belirgindi.

Genişlemenin gerçekleşmesinin ardından bu 12 ülkeyi Rusya, SSCB döneminde olduğu gibi artık istediği gibi idare edemeyecek ve vatandaşları da vizesiz geçiş haklarını kaybedecekti. Bu gelişme hiç şüphesiz ekonomiyi de yakından ilgilendirecekti. Halen günümüzde Kaliningrad'ın durumunun tartışılması buna bir örnek olarak verilebilir.⁵⁹ 12 ülkenin Rusya açısından anlaşılması adına gruplara ayırmak sanırım yararlı olabilir. Bu gruplara ayırmada, jeopolitik koşullar ve tarihi geçmişleri yardımcı olacaktır. Bu devletleri; Baltık Devletleri, Sovyet Bloku Devletleri, Yugoslavya'da yer alanlar şeklinde ayırmak mümkündür.

2.2.1.1. Baltık Ülkeleri

Bu grupta yer alan ülkelerin yüzölçümü olarak küçük olsa da AB ve Rusya için önemli devletler olduğunu söylemek zor değildir. Baltık Denizine sınırları olan Litvanya, Letonya ve Estonya'nın Rusya ile de sınırları mevcuttur. Bu ülkelerin nüfusları incelendiğinde karşımıza Rus azınlıklar gerçeği çıkmaktadır. World

⁵⁹ Jadwiga Rogoża ve diğerleri, "A Captive Island Kaliningrad Between Moscow and The EU", *OSW Studies*, Number 41, 2012, ss.17-67.

Factbook verilerine göre⁶⁰ Litvanya’da %5,8, Letonya’da %26,2 ve Estonya’da ise %24,8 Rus azınlık varlığından söz edilmektedir. Bu ülkelere kısaca aşağıdaki başlıklar halinde değinebiliriz; çalışmamızın temel konusundan ayrılmamak için yüzeysel bilgiler vermeyi uygun gördük.

a. Litvanya

Litvanya, SSCB geçmişi olan bir AB devletidir. Beşinci genişleme ile AB’ye katılan Litvanya, günümüzde Rusya’nın Ukrayna’ya olan tutumunu en sert eleştiren devletlerin başında gelmektedir. Litvanya, Letonya ve Estonya’ya göre Rus azınlıklar bağlamında farklıdır. Ülke içerisinde bahsettiğimiz gibi %5,8’lik bir azınlığın yer alması kararlı bir Litvanya politikasının oluşturulmasında önemli bir etkidir.⁶¹

b. Estonya

1940 yılında SSCB’ye katılan Estonya, Estonya tarih yazımında “öteki ve eziyet çekme” ve 1991 yılında ilan ettiği bağımsızlığı “yeniden özgürleşme” olarak yorumlamıştır⁶². Rusya için Estonya, ekonomik, siyasi, askeri ve daha birçok alanda önemli bir devlettir. Aynı zamanda Estonya, popüler bir şarkıda geçen “Benim adresim ev ya da sokak değil, benim adresim Sovyetler Birliği”⁶³ şeklinde Sovyet mirası olarak görülmektedir. Her ne kadar bugün birçok Estonyalı, bu şarkıyı⁶⁴, “benim adresim Avrupa Birliği” olarak söylese de, Rusya, Estonya’nın Merkez Partisi olan Keskerakond’u destekleyerek Rus etkisini tekrar diriltmekte kararlı olduğu gözükmemektedir⁶⁵. Son olarak iki ülke arasında Heykel Krizleri gündeme

⁶⁰ The World Factbook, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (13.05.2015)

⁶¹ The World Factbook, Litvanya verileri için bkz. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lh.html> (13.05.2015)

⁶² Utku Yapıcı, “Sovyet Sonrası Estonya ve Kazakistan’da Devlet Merkezli Tarih yazımı Süreçlerinin Milliyetçilik Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, s.9.

⁶³ Rusça ifade ile; Moy adres Sovetskii Soyuz.

⁶⁴ Şarkılar üzerinden olayları incelememizin sebebi, Estonya Bağımsızlığının “Şarkı Devrimi” ile anılmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Sovyet Döneminde yasak olan marş, 1988 mitinginde coşkulu bir şekilde söylenmiş ve halkın Sovyet idaresine olan fikrinin ne olduğu ve bir anlamda bağımsızlık ruhunun sokaklara inmesi devrimin habercisi olmuştur. Marş hakkında bilgi için bkz. <http://www.notre-europe.eu/media/flag-anthem-estonia.pdf?pdf=ok>

⁶⁵ Katja Koort, The Russians of Estonia: Twenty Years After, 2014, [http://www.worldaffairsjournal.org/article/russians-estonia-twenty-years-after,\(4.05.2015\)](http://www.worldaffairsjournal.org/article/russians-estonia-twenty-years-after,(4.05.2015)).

gelmektedir. Bronz Heykel ve 2002 SS Anıtı krizi bunlara örnek gösterilebilir.⁶⁶ Ülkede bulunan Baltık Ruslar, heykellerin taşınmasını ve Nazilere yakın heykellerin inşasını eleştirmeleri ülkede problem yaratmıştı.⁶⁷

c. Letonya

Letonya ve Litvanya'nın Rusya ile olan durumu, azınlıklar (*compatriots*) nedeniyle benzerlik göstermektedir. Rusya'nın Rus ve Rus konuşanlara yönelik koruma politikası Letonya'yı da etkilemektedir. Söz konusu bu koruma, Letonya'nın vatandaşlık politikası ile karşı karşıya gelmektedir.⁶⁸ Bağımsızlıkları sonrası vatandaşlık tanımından ötürü ülkede yer alan Ruslar bugün siyasi hakları bulunmamasından ötürü tepkilerini dile getirmektedirler. Bu problemlere karşı iki ülke ithalat ve ihracat konusunda yakın ilişkilerde bulunmaktadır. Rusya'nın ikili ilişkilerdeki enerji ve piyasalar kozunu kullanması iki ülke arasında ara sıra gerilimlere yol açmaktadır.

Tablo 5: Rusya Federasyonu Dışında Kalan Rus Konuşan Nüfus

Ülkeler	Rusça Konuşan Nüfusun Yoğun Yaşadığı Bölgeler	Yüzde Olarak
<i>Ukrayna</i>	Merkezi, Doğusu ve Güneyi; Donetsk, Kharkiv, Zaporije	Donetsk, Kharkiv %70
<i>Letonya</i>	Rusya sınırında yaşayanlar, Riga ve diğer büyük şehirler	Sınır: %70 Riga: %65
<i>Estonya</i>	Rusya sınırında yaşayanlar, Talin ve diğer büyük şehirler	Sınır %80 ila %90 arasında

⁶⁶ Estonia removes SS Monument, *BBC News World Edition*, 24.07.2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2148732.stm>, (4.05.2015).

⁶⁷ Aurika Meimre, Irina Belobrovtsseva, Double Interpretation of History and "The War of the Monuments": Estonia's Case I-II, *Forum on Public Policy*, Summer 08, ss. 1-15.

⁶⁸ Roxburgh, ss.207-208.

<i>Litvanya</i>	Vilnius ve Klayped bölgesi	%35
<i>Moldova</i>	Prednestrovyia bölgesi	%65

Kaynak: Halit Mammadov, Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi*, Yayın No: 16, Ankara, 2014, s.66.

2.2.1.2.Sovyet Bloku Ülkeleri

Sovyetlerin Doğu'daki müttefiklerini tanımlamak adına kullanılan Demir Perde, Doğu Bloku ya da Sovyet Bloku, AB beşinci genişlemesinde yer alan devletleri de içermektedir. Soğuk Savaş'ın bitişi ve SSCB'nin çöküşü aynı zamanda Berlin Duvarı'nın yıkılması ile bu blok son bulmuştur. Bağımsızlıklarını kazanan bu devletler, Rusya'dan uzaklaşıp, Avrupa demokrasisi ve Avrupa güvenliği ile entegre olmayı amaçlamışlardı. Bu durum Rusya'nın hem yalnızlaşması hem de Avrupa'ya olan pencerelerinin kaybetmesi anlamına da geliyordu. Bu devletler sırasıyla (AB genişlemesini ilgilendiren, Arnavutluk bu kapsamda diğer başlıkta değerlendirilecektir) Bulgaristan, Romanya, Doğu Almanya⁶⁹, Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'dır. Çekoslovakya 1993 yılında iki bağımsız devlet olarak ayrılması ile son bulmuştur. Bu iki devlet bugün AB üyesi olan Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'dır.

2.2.1.3.Yugoslavya

Kanlı bir süreç sonrası dağılan Yugoslavya, birleşik Avrupa fikrinin fay hatlarının oluşmasında etkili bir faktör olmuştur.⁷⁰ AB genişlemesini ve AB aday ülkelerini temsil eden Yugoslavya sonrası devletler bugün hem Brüksel'in hem de Moskova'nın ilgi alanına girmektedir. 2004 yılında Slovenya ve 2013 Temmuz ayında Hırvatistan AB bünyesine katılan eski Yugoslavya devletleridir. Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Bosna Hersek ise AB adaylığını bekleyen ülkeler olarak görülmektedir. Yugoslavya'nın SSCB'den ayrı olarak değerlendirilmesinde,

⁶⁹ Her ne kadar AB tarihinde Almanya'yı AB'nin kurucu devletleri arasında bahsetsek de bu hep yarım kalan bir ifade idi. Berlin Duvarı'nın yıkılması ile başlayan süreç, Doğu ve Batı Almanya'yı bir araya getirmesi, birleşik bir Avrupa'dan bahsetme adına önemli bir gelişme olarak gösterildi.

⁷⁰ Padraic Kenney, *The Burdens of Freedom, Eastern Europe Since 1989*, Zed Books, New York, 2006, ss. 137-143.

SSCB'ye katılmamaları olduğu söylenebilir. Ama yine de, eski Yugoslavya devletleri hem Brüksel hem de Moskova için önemli stratejik ve jeopolitik alanları içermektedir.

Tablo 6: Ülkelerin AB Üyelik Süreçleri

Ülkeler	Başvuru Tarihi	Müzakerelerin Başlama Tarihi	Müzakerelerin Bitiş Tarihi	Katılım
Birleşik Krallık	05.1967	06.1970	01.1972	01.1973
İrlanda	05.1967	06.1970	01.1972	01.1973
Danimarka	05.1967	06.1970	01.1972	01.1973
Yunanistan	06.1975	07.1976	05.1979	01.1981
Portekiz	03.1977	10.1978	06.1985	01.1986
İspanya	07.1977	02.1979	06.1985	01.1986
Türkiye	04.1987	10.2005	-	-
Avusturya	07.1989	02.1993	04.1994	01.1995
İsveç	07.1991	02.1993	04.1994	01.1995
Finlandiya	03.1992	02.1993	04.1994	01.1995
Malta	07.1990	07.1997	12.2002	05.2004
GKRY	07.1990	02.2000	12.2002	05.2004
Macaristan	04.1994	03.1998	12.2002	05.2004
Polonya	04.1994	03.1998	12.2002	05.2004
Slovakya	06.1995	02.2000	12.2002	05.2004
Estonya	11.1995	03.1998	12.2002	05.2004
Letonya	10.1995	02.2000	12.2002	05.2004
Litvanya	12.1995	02.2000	12.2002	05.2004
Çekya	01.1996	03.1998	12.2002	05.2004
Slovenya	06.1996	03.1998	12.2002	05.2004
Bulgaristan	12.1995	02.2000	06.2004	01.2007
Romanya	06.1995	02.2000	06.2004	01.2007
Hırvatistan	02.2003	10.2005	06.2011	07.2013
Kaynak: Avrupa Birliği, http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/ , (11.05.2015).				

2.2.2.Rusya'nın AB Genişleme Sürecine Yönelik Tutumu

Rusya için AB sınırları günümüzde Sovyet Mirası, Yakın Çevre, Rus azınlıkların yaşadığı alanlar gibi birtakım olgularla değerlendirilmektedir. AB'ye katılan eski müttefik ülkelerde kalan siyasi, sosyal ve ekonomik miraslar ve olası yeni katılacak üye ülkeler Rusya açısından hiç şüphesiz olumlu yorumlanmamaktadır. Rusya'nın günümüzde Avrasya ülkesi olarak değerlendirilmesinde Avrupa'da yer alan toprakları ve sınırları sağlamaktadır. Elbette kaygılar bunlar ile sınırlı değildir. Rusya aynı zamanda güvenlik konusunda da kaygılar yaşamaktadır. Bu güvenlik problemini Napolyon ve Hitler'in Moskova'ya ilerleme hırslarında görmek mümkündür.

Genişlemeyi AB'nin barış ve liberal demokrasileri yaymak olarak amaç edinmesi her ne kadar uluslararası arena için önemli bir gelişme olarak görülse de, bu yaşanan süreç birçok birlik dışı ülkeler için aynı tonda yorumlanmayabilir. Genişleme hiç şüphesiz AB'nin ekonomik alanına dâhil olan ülkelerin, bu alan dışı kalan ülkelere yönelik ortak politika belirlemesini, bunun dışında, Schengen Bölgesi örneğinde olduğu gibi kişilerin özgürce hareket etmesini engelleyen bir takım düzenlemeleri de içermektedir. Rusya; ekonomik, siyasi ve sosyal olarak yaşadığı bu kayıpları elbette bir kutuplaşma olarak değerlendirmesi kaçınılmaz olacaktır. Rusya aynı zamanda AB'nin yakın çevre ülkelerindeki hükümetleri etkilemesini eleştirmektedir. Kosova'nın bağımsızlığa giden sürecini bu bağlamda Rusya, AB'nin ülkelerin içişlerine karıştığı şeklinde değerlendirmiştir. Rusya yaşanan bu genişlemenin önüne geçebilmek ve var olan yakın çevre ülkelerini bir şemsiye altında toplayabilmek adına Avrasya Birliği oluşumunu gündeme getirmiştir.⁷¹

AB'nin genişleme sürecinde yer alan çoğu ülke aynı zamanda NATO'nun da genişleme alanına dâhil olması ve bu anlamda NATO'nun 5. maddesi, Rusya'nın Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi çevreleme algısının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Her ne kadar NATO, Rusya'yı çevrelemek gibi bir iddiasının olmadığını dile getirse de, Rusya bu konuda ihtiyatlı davranmaktadır. 5. Madde'nin bir saldırı veya saldırı tehdidine karşı üyelerini savunmaya ve yapılacak saldırının tüm üyelerine yapılmış varsayılacağı⁷² ilkesi elbette reel politik gündemini içeren dünya

⁷¹ Rilka Dragneva, Kataryna Wolczuk, Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?, Chatham House , 2012, s. 8.

⁷² NATO, "What is Article 5?", 18.2.2005, <http://www.nato.int/terrorism/five.htm>, (14.02.2015).

için Rusya'nın kaygılarının yerinde olduğunu göstermektedir. Günümüzde Ukrayna'ya yönelik olarak Rusya'nın başlatmış olduğu girişimin yaptırımlarla sınırlı kalması buna örnek olarak gösterilebilir. Yine aynı şekilde 2004 genişlemesinde yer alan ülkelerin sekizi AB üyeliği ile beraber Rusya ile ilişkilerinde bir manevra aracı olarak kullanma fırsatını buldu.⁷³

Bu genişlemenin Rusya açısından olumsuz olarak değerlendirilebilecek bir başka durum ise Karadeniz'in egemenliğine dair olmuştur. AB'nin Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi ve Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine girmesi, Karadeniz'de Rus etkisinin azalmasına kaynaklık etmiştir.⁷⁴ Bir başka deyişle, Karadeniz'e kıyısı bulunan 6 ülkenin üçü NATO üyesi(Romanya, Bulgaristan, Türkiye), Türkiye haricinde değerlendirilecek olursa bu ülkeler AB üyesidir.

2.3.Avrupa Komşuluk Politikası ve Rusya

2.3.1.Avrupa Komşuluk Politikası

2004 yılında AB'de diğer genişlemelerin aksine daha fazla ülkeyi kapsayan bir genişleme olması, yeni fırsatlar ile birlikte yeni zorlukları da getirmiştir. Hazmetme kapasitesi olarak belirtilen durum ortaya çıkmıştır. Bu hazmetme kapasitesini hiç şüphesiz 2004 yılı ile sınırlamak mümkün değildir. 1976 yılında Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na başvurusu sonrası Avrupa Komisyonu'nun yeni bir genişleme dalgasının kaygılara yol açmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmesi⁷⁵ ve bir anlamda hazmetmeden söz edişi, bu kapasitenin, AB'nin her genişleme öncesi düşündüğü bir olgu olduğu tartışmasız bir gerçektir. AB'nin, bu anlamda, 2004 genişlemesi ile birlikte yeni araçları ileri sürmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

“A Secure Europe in a Better World”(Daha iyi bir dünyada güvenli Avrupa) başlıklı Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde belirtilen hedefler ve tehditler göz önüne alınacak olursa, sunulacak yeni bir araç ile 2003 yılına ait stratejinin desteklenmesi hem AB adına hem de Avrupa'nın geleceği açısından gerekliydi. 12 Mayıs 2004

⁷³ Musaoğlu ve Özgöker, s.82.

⁷⁴ Hasret Çomak ve diğerleri, Karadeniz'de Yeni Gelişmeler Ukrayna Krizi ve Türkiye, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Ed. Hasret Çomak, Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s.142.

⁷⁵ Katinka Barysch, 'Absorption capacity The Wrong Debate', 9.11.2006, <http://centreforeuropeanreform.blogspot.com/2006/11/absorption-capacity-wrong-debate-by.html>, (10.05.2015).

tarihinde komşuluk politikasının işlerliğini sağlamak amacıyla Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi yayımlanmıştır.⁷⁶ Avrupa Komşuluk Politikası(ENP), günümüzde 16 ülkeyi kapsamaktadır; bu 16 ülke; İsrail, Mısır, Ürdün, Fas, Tunus, Filistin, Cezayir, Lübnan, Suriye, Libya, Moldova, Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Belarus ya da diğer bir deyişle Beyaz Rusya'dır. Dönemin Avrupa Komisyon Başkanı Prodi'ye göre üyelikten az ortaklıktan fazla olan ENP⁷⁷, AB değerlerini yaymak amacıyla bahsettiğimiz ülkeler ile ikili ilişkiler oluşturma girişimidir.

2.3.1.1. Avrupa Komşuluk Politikasının Tarihi Gelişimi

ENP'nin geçmişinin, bu bahsettiğimiz ülkelere yönelik inisiyatiflerin geçmişine dayandığını söyleyebiliriz. Bu itibarla, AB, SSCB'nin dağılmasını bir fırsat bilerek bu dönemde bölge ülkelere yönelik anlaşmaları devreye sokmuştur. Doğu Avrupa ülkelerine yönelik Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarının bu anlamda önemli bir vazifesinin olduğunu söyleyebiliriz. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin ekonomik ve siyasi anlamda desteklenmesini içeren TACIS programı ile bu anlaşmaların finansmanı sağlanmıştır.⁷⁸ Bu destek sadece Doğu Avrupa ve Kafkas ülkeleri ile sınırlı kalmamıştır. AB, 1995 yılında Barselona Süreci olarak bilinen Avrupa Akdeniz Ortaklığı ile AB üyesi olmayan Akdeniz ülkeleri ile kurumsal olarak işbirliğine önem vermiştir. Bu süreç, Akdeniz ülkelerinde barış, istikrar, ekonomik refah sağlama amaçlı bir AB projesidir.

2000'li yıllara gelindiğinde AB bu ülkelere yönelik ilişkilerini tek bir düzlemde toplamak istemiştir. Yine AB bu dönemde genişleme ve derinleşme konusunda önemli adımlar atmıştır. Derinleşme olarak, AB'nin tek bir para sistemine geçilmesi yönünde atılan adımlar ve 2002 yılında Euro'nun tedavüle girmesi önemli bir başarı olarak görülmüştür.⁷⁹ Genişleme konusunda ise yukarıda bahsettiğimiz gibi büyük mesafelerin kat edilmesi AB'nin bölge ülkelere yönelik politikalarının oluşmasında kilit rol oynamıştır.

⁷⁶ EC, European Neighbourhood Policy Strategy Paper, European Commission, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (10.05.2015).

⁷⁷ Romano Prodi, A Wider Europe A Proximity Policy As The Key to Stability, Brussel, 2002, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/news/prodi/sp02_619.htm. (10.05.2015)

⁷⁸ Hakan Samur, "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 27, 2009, ss. 167-168.

⁷⁹ Samur, s. 168.

2002 Kopenhag Zirvesi'nin sonuç bildirgesi komşu ülkelere yönelik amaçlardan bahsetmiştir. Bu itibarla, ortak siyasi ve ekonomik değerlere dayalı komşu ülkelerle ilişkilerini ileriye götürme fırsatından bahsedilmiştir. Yine aynı bildirmede, sürdürülebilir gelişme ve ticareti teşvik uzun vadeli bir yaklaşıma dayanan güney Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek isteyen ve bu amaçla yeni girişimlerin geliştirilmesinden söz edilmiştir.⁸⁰ Bu minvalde iki stratejik rapor ENP'nin oluşmasında öncülük etmiştir.⁸¹

AB'nin kaderini 2003 yılı belirlemiştir. 2003 Irak Krizi, AB'nin ABD'ye yönelik bakışını değiştirmiştir. ABD'nin tek taraflı Irak'a yönelik saldırısı Brüksel için kabul edilir değildi. ABD'nin AB'yi siyasi bir aktör olarak görmediği, sadece ABD'nin gücünün tamamlayıcısı olarak düşünülmesi, Fransa'yı harekete geçirmiştir. Bu hareket üye ülkeleri tarafından destek bulmuş ve AB'nin siyasi bir güç olduğunun hem ABD hem de dünyaya bildirilmesi adına kurumsal değişikliklere gidilmiştir. Bu minvalde AB'nin Dışişleri Bakanı görevini üstlenecek kişi Javier Solana olmuştur. Solana öncülüğünde AB, 12 Aralık 2003 tarihinde dönemin ABD Başkanı George Bush'un "Ulusal Güvenlik Stratejisi"ne cevap niteliğinde Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi yayınlanmıştır.⁸² AB'nin komşu ülkelerle ilişkilerin ilerletilmesinin ve bu ilişkilerin AB'nin güvenlik ve istikrarın sağlanması konusunda bu belge oldukça önemlidir.

AB'nin komşulara yönelik politikaları küresel tehditlerle şekillenmiştir. ABD'nin de Irak'a yönelik saldırısı AB'yi etkilemiştir. Bu saldırı ile birlikte AB'nin komşu ülkelere kendi değerlerini yayarak normatif bir güç olma yönünde karar kılmıştır. AB'nin genişleyen sınırları da bu politikaların şekillenmesinde ayrı bir yeri vardır. Komşu ülkelerin sorunları bir anlamda AB'nin sınırlarını da tehdit edecektir. Bu itibarla AB, ENP'ye ihtiyaç duymuş ve 2004 yılında gündeme getirmiştir.

⁸⁰ European Commission, "Copenhagen European Council Presidency Conclusions", 29.01.2003, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf (16.05.2015).

⁸¹ Samur, s. 169.

⁸² Emine Akçadağ, ABD-AB: İki Farklı Güvenlik Stratejisi, İki Farklı Dünya Görüşü, BİLGESAM, 25.11.2009, <http://www.bilgesam.org/incele/1010/-abd-ab--iki-farkli-guvenlik-stratejisi--iki-farkli-dunya-gorusu/#.VYgXIPntmko>, (15.05.2015).

2.3.1.2. Avrupa Komşuluk Politikasının İlkeleri

Birçok politikanın ilkeleri olduğu gibi ENP'nin de kendi içerisinde önemli üç ilkesi bulunmaktadır. Bunlar, koşulluluk (*conditionality*), farklılaştırma (*differentiation*) ve ortak yatırım (*joint ownership*) ilkeleri olduğunu söyleyebiliriz.⁸³ Arap Baharı ile başlayan ve 2011 yılına gelindiğinde bahsedilen ortak yatırım ilkesi karşılıklı hesap verilebilirlik ilkesine dönüşmüştür.

Koşulluluk ilkesi, ENP'nin sunmuş olduğu fırsatlardan yararlanma adına AB'nin sunmuş olduğu koşul mekanizmasıdır. Bir anlamda bunu “havuç” ve “sopa” ikilemi ile özetlemek mümkündür. AB, bu 16 ülkenin belirli reformları yerine getirmesi halinde kendisi ile yakın işbirliği, pazarına dâhil edilmesi ya da pazardan pay ve en önemlisi dördü özgürlük (kişiler, mallar, hizmetler ve sermaye) alanında serbest dolaşımı gibi bir takım fırsatlar sunması (havuç) şeklinde değerlendirebiliriz. Yine aynı şekilde bu belirli reformlara uymayan ülkeleri, mali ve bahsettiğimiz bu imkânlara ulaşımını engelleyerek (sopa) bir anlamda ülkeleri uyarmaktadır.

Bir diğer ilke olan farklılaştırma ilkesi⁸⁴ ise saymış olduğumuz 16 ülkenin birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. 16 ülkenin birbirinden farklı olmasından ötürü her ülkeye farklı bir yaklaşım sergileme gerekliliğinin anlamlı olacağı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu ülkeleri bir grup halinde değerlendirebilir, yani bölgelerine uygun, reformlar beklemektedir. Bir başka değerlendirme, üyelik perspektifine ilişkin olabilir; burada elbette ENP üyelik ile ilgili bir açıklama sunmamıştır fakat bu ENP dâhilinde olan bazı ülkeler AB'ye üye olma yolunda politikalar üretmektedir. AB bunun bilincinde olarak, üyelik perspektifinde olanlar ve olmayanlar şeklinde bir sınıflama yapmaktadır. Buna bağlı olarak, örneğin Ukrayna ile geliştirilmiş bir ortaklık anlaşması imzalanması gündeme gelmiştir ve bu Poroşenko Dönemi'nde imzalanmıştır.⁸⁵ Ayrıca değindiğimiz bölge konusuna şu şekilde de değerlendirebiliriz. 2008 yılı, hem Avrupa hem de Dünya için önemli bir yıl olmuştur. 2008 yılı AB için küresel kriz, Gürcistan için Rusya ile savaş, Ukrayna için Rusya ile problem (doğalgaz gibi), Filistin ve İsrail için karşılıklı kronikleşen

⁸³ Canan Balkır, *Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama, AB ve Dünya Örnekleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, ss.100-101.

⁸⁴ European Commission, European Neighbourhood Policy, http://eeas.europa.eu/enp/index_en.htm (02.03.2015).

⁸⁵ Andrew Gardner, “The EU-Ukraine Association Agreement: A Potted History”, *Politico*, 17.09.2014, <http://www.politico.eu/article/the-eu-ukraine-association-agreement-a-potted-history/> (23.05.2015).

savaşlar(Gazze Savaşı) gibi farklılaşan anlamlar sunmaktadır. Bu anlamda ENP dâhilinde, iki önemli girişim ortaya çıkmıştır: Doğu Ortaklığı (*Eastern Partnership*) ve Akdeniz İçin Birlik (*Union for the Mediterranean*). Doğu Ortaklığı'na Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna dâhil edilmiştir. Siyasi işbirliği, ekonomik bütünleşme, hareketlilik ve güçlendirilmiş sektör işbirliği amacıyla kurulan Doğu Ortaklığı ortak değerlere bağlı bir ülkeler grubunu oluşturmaktadır. AB, Doğu Ortaklığında iki temel yaklaşımı benimsemektedir, ilk yaklaşım, ikili (*bilateral*) yani AB ve ortak (*partner*) ülke arasında yakın işbirliğini geliştirmek, diğer yaklaşım ise çok taraflı (*multilateral*) değişim ve işbirliği kapsamında ortakları daha yakın hale getirmek şeklinde değerlendirilmektedir.⁸⁶ Bir diğer girişim olan Akdeniz için Birlik, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerini kapsayan, AB'nin üyelik perspektifi sunmayan fakat önemli bir dış politika aracı olan bu girişim, 13 Temmuz 2008 tarihinde dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy tarafından gündeme getirilmiştir. Bu yeni girişim, Avrupa Akdeniz Ortaklığı'ndan ayrılmamaktadır, aksine devamı şeklinde yorumlanabilir.⁸⁷

Son ilke olan ortak yatırım ilkesi, ya da diğer deyişle sürece ortak sahip çıkma ilkesine göre, AB'nin sunmuş olduğu politikaya, karşı ülkeden de destek beklenmesidir.⁸⁸ Karşılıklı bu sorumluluk alma girişimi, politikanın işlerliği ve sürdürülebilirliği açısından önemli bir ilkedir. Bahsettiğimiz gibi karşılıklı hesap verilebilirliğe dönüşen bu ilke hem koşulluluk hem de farklılaştırma ilkesinin bir tamamlayıcısı olarak görülebilir.

2.3.1.3. Avrupa Komşuluk Politikasının Amaçları

ENP'yi tek bir amaca sığdırabilmek mümkün değildir. ENP'nin bilinen ve bilinmeyen birçok amacı olduğunu söylemek iddialı olmaz. Çalışmamızın akademik yönünden ötürü bilinen amaçlar doğrultusunda üç temel(ekonomik, siyasi, güvenlik)amaçlar doğrultusunda değerlendirmenin uygun olacağını düşünebiliriz.

⁸⁶ EEAS, The Eastern Partnership, http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vilnius_ppt_201113_en.pdf, (02.01.2015).

⁸⁷ Uğur Burç Yıldız, "The Union For the Mediterranean: Why Did it Fail and How Should it be Effective?", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 8, Sayı: 32, ss.117-148

⁸⁸ Annegret Bendiek, *The ENP, Visibility and Perceptions in the Partner Countries*, SWP Berlin, 2008, s. 11.

Ekonomik olarak enerji, ticaret gibi ithalat ve ihracat rakamlarını ilgilendiren amaçlar vardır; bu anlamda hem ekonomilerin gelişimi hem de AB'nin ekonomik değerlerinin yayılması bir amaç olarak görülebilir. AB'nin ENP amaçlarında enerji arz ve güvenliği unutulmaması gerekir. Güney Kafkasya ülkelerini ENP'ye dâhil eden AB, buradan sağlanan enerji trafiğinin sürdürülebilir olmasına önem vermektedir. 2030 yılları içerisinde AB'nin enerjiye olan bağımlılığı %70'lere dayanacağı tahmin edilmektedir. Bu doğrultuda AB enerji alanında Birliğin geleceğini düşünerek politikalar üretmektedir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun petrol ve doğalgaz konusunda önemi elbette yadsınamaz⁸⁹ ve AB bunun bilincinde hareket ederek, bu ülkelerde iç ve dış istikrarın sağlanması, ekonominin işlerliğini amaç haline getirilmesi bilinen bir gerçektir.

Siyasi ve ekonomik değerler dediğimiz, liberal demokrasi çatısı altında değerlerin yayılması ve böylelikle “demokrasiler savaştırmaz”⁹⁰ ruhu ile hareket sahası oluşturma amacı şeklinde de değerlendirilebilir. Dönemin Komisyon Başkanı Prodi'nin ifade ettiği dostlar halkası (*ring of friends*)⁹¹ önemli bir tanımlama olarak ifade edilebilir. Siyasi anlamda değerlendirilebilecek bir başka anekdot ise AB'nin global bir aktör olma arzusu olma amacıyla ENP önemli bir araç olarak gösterilebilir. Burada ifade edilen bir başka kavram ise Avrupa etki alanı (*Euroshpere*) ile de dünya nüfusunun üçte birinin bu alanda yaşadığından bahsedilmektedir.⁹² Diğer bir söylem ile AB etkisinin, dünya nüfusunun önemli bir kısmını temsil ettiğini ve bu temsilin sürdürülebilmesi adına amacının var olduğunu belirtilebilir. Ve son olarak sosyal, diğer bahsettiğimiz amaçların tamamlayıcısı olarak düşünebileceğimiz bu amaç, barışın, demokrasinin, insan haklarının ve diğer AB değerlerinin yayılması ve bunların benimsetilmesi şeklinde amaçlar dizisinden söz edilebilir. Elbette sosyal amaçların bunlarla sınırlı olmayacağı bir gerçektir. AB'nin genişlemesiyle yeni sınırların oluşması beraberinde zorlukları da getirmiştir. Bu zorlukları, yasadışı göçler ve ticaretler olarak değerlendirebiliriz. AB üye

⁸⁹ Christos Kourtellis, “The European Neighborhood Policy In North Africa: The politics of EU Foreign Assistance”, *Cires WP Series*, Sayı: 3, 2011.

⁹⁰ Faruk Ekmekçi, “Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 7, Sayı: 26, 2011, ss.107-124.

⁹¹ Romano Prodi, “A Wider Europe - A Proximity Policy as the Key to Stability”, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm, (8.05.2015).

⁹² Mark Leonard, “Europe's Transformative Power”, 01.02.2005, <http://www.cer.org.uk/publications/archive/bulletin-article/2005/europes-transformative-power>, (8.05.2015).

devletler, çevre ülkelerden aldığı bu yasadışı göç, uyuşturucu ticaret ağının son durağı olmalarından kaynaklı birçok masrafları ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, Avrupa Göçmen Ağı'nın 2007 yılında hazırladığı rapora göre İtalya'nın yasadışı göçle mücadele için harcadığı 164,7 milyon Euro⁹³ gibi astronomik miktarlar, bu sosyal amacın gerekliliğinin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Burada AB, çevre ülkelerden yani Kuzey Afrika, Ortadoğu ve bu bölgelere ek olarak eski Sovyet Coğrafyası ülkelerinde mali araçları kullanarak, ülkelerin her alanda ilerlemesini amaçlamaktadır.⁹⁴ Özetle ifade etmek gerekirse, Wood ve Quaisser'in Yeni Avrupa Birliği başlıklı kitabında ifade ettikleri gibi Birliğin mali, sosyal ve bir anlamda kurumsal hazmetme kapasitelerinin yerine yayılan bu değerler, AB'nin müreffeh ve her alanda güvenliğinin sağlanmış olmasını sağlayan ENP, hem bir araç hem de bir amaçtır.⁹⁵ AB için ENP, güvenliğin sağlanması açısından önemlidir. Brüksel, Birliğin topraklarını kontrol altına almak üzere sıkı dış sınırlar inşa etmek istemektedir.⁹⁶ Bu sınırların oluşması ile birlikte dışarıdan gelebilecek yukarıda tehlikelerin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

2.3.2. Rusya'nın Avrupa Komşuluk Politikasına Yönelik Tutumu

Rusya, tarihinden gelen imparatorluk ruhu ile genel olarak kurucu ve önemli bir aktör olmak amacıyla güçlü politikalar sergilemektedir. AB yetkilileri, Rusya'nın da komşuluk politikasına dâhil olmasının gerekliliği üzerinde fikir üretmeler de, Rusya için bu tür bir katılım olanaksız gözükmektedir.⁹⁷ Rusya AB ile stratejik ortaklık bünyesinde ikili ilişkiler yürütmenin, hem iç hem dış politikasının gelişimi için olumlu olacağını ve aynı zamanda küresel aktör olma yolunda önemli bir mesafe kazandıracağını düşünmüştür. Bu bağlamda Rusya ile AB 2003 yılında St. Petersburg Zirvesi'nde dört ortak alan konseptinin daha uygun olacağı yönünde anlaşmaya vardılar.⁹⁸ Bu dört ortak alan kavramına göre; ekonomik, güvenlik, özgürlük ve adalet, dış güvenlik alanlarında ortak hareket etme, kültürün de dâhil

⁹³ Hakan Samur, "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 27, 2009, s.26.

⁹⁴ Samur, s. 181.

⁹⁵ Steve Wood, Wolfgang Quaisser, *The New European Union: Confronting the Challenges of Integration*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008, s. 183.

⁹⁶ Samur, s. 176.

⁹⁷ Ayrıca Rusya'nın, AB kaynaklı ekonomik imtiyazlarını kaybetmek istememesi de unutulmamalıdır.

⁹⁸ European Commission, "EU-Russia Summit", 31.05.2003, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/75969.pdf (10.04.2015).

olduğu eğitim ve araştırma alanında ortaklık oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁹⁹ AB'nin yukarıda bahsetmiş olduğumuz amaçlarına bu kavram ile ulaşabileceği söylenebilir, fakat burada sürece ortak olma gibi bir ilke yer almadığından ötürü Rusya'nın atacağı adımların kendi ulusal çıkarlarına paralel olması kimi zaman bu kavramın işlerliğinin sorgulanmasına yol açacaktır. Rusya, Yakın Çevre Doktrini ile birlikte eski Sovyet coğrafyasında kırmızıçizgiler çizerek, SSCB mirasının devamını sağlamak adına kararlar almıştır. Bir anlamda SSCB'nin devamı olabilecek nitelikte yeni bir oluşum 21 Aralık 1991 tarihinde gündeme gelmiştir. Bu yeni oluşumun adı Bağımsız Devletler Topluluğu(BDT)'dur.¹⁰⁰ Bu toplulukta yer alan ve yer almış ülkeler; Gürcistan(eski üye), Ukrayna(de facto üye), Türkmenistan de facto üye, Türkmenistan'ın bağımsız devlet politikası gereği anlaşmalara tarafsız kalması), Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Tacikistan ve Rusya'dır. Rusya, SSCB sonrası oluşacak boşluğu BDT ile telafi etmek istemiştir. Bu elbette her ülke tarafından aynı etkide yorumlanmamıştır. BDT üyeliğiyle liman ve hava alanlarında Rus kuvvetlerine yer açılması elbette bağımsızlıklarını yeni kazanmış bu yakın çevre ülkeler tarafından hoş karşılanmadı. Rusya'nın yakındaki yabancıya¹⁰¹ olan ilgisi birçok sebeple açıklanabilir. Yeni elde edeceği uydu hükümetler sayesinde ekonomik genişleme ve enerji arz ve güvenliğinin sağlanması gibi faydaların bulunması Rusya'nın bu ülkeleri etki alanında tutmaya inançlı ve hırslı olmasına şaşmak sanırım yanlış olur.

Rusya, kırmızıçizgileri olarak nitelendirdiği bu yakın çevresinde, kendine özel rol ve sorumluluklarının olduğunu ve bu durumun bir aktör(ABD) veya bir uluslararası/ulusüstü örgüt tarafından doldurulamayacağını dış dünyaya empoze etme girişimindedir.¹⁰² Bu ülkelerdeki sınır anlaşmazlıkları ve iç istikrarda yaşanan problemlere yönelik tavrı dikkatlerden kaçmamalıdır. Moldova'da Transdinyester sorununu gündemde tutarak Moldova'nın Romanya ile birleşme girişimini engellemek¹⁰³, Gürcistan'ın Batı'ya yaklaşmasının bir cezası olarak Abhazyaya ve

⁹⁹ Aleksey Gromiko, Evropa 2020. Çto Cet Intepratsiyu?, Rossiya-Evropeysky Soyuz: Vozmojnosti Partnerstva, *Russian International Affairs Council*, Moskova, 2013, No:11, s.23.

¹⁰⁰ Hüseyinov, s.388.

¹⁰¹ D'encausse, s.97.

¹⁰² Sait Sönmez, Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, s.2.

¹⁰³ Matthew Crandall, Hierarchy in Moldova-Russia Relations: the Transnistrian Effect, *Studies of Transition States and Societies*, Cilt: 4, Sayı: 1, s.6.

Güney Osetya’da kriz yaratmak üzere bu ülkeleri uyarmaktadır. Azerbaycan’ın petrol ve doğalgaza ilişkin Rus tekeli tehlikeye attığı girişimlerinden ötürü Ermenistan’ın Dağlık Karabağ konusunda desteklenmesi gözlerden kaçmamalıdır.¹⁰⁴ Ayrıca, Kırım’ın mülkiyeti, Karadeniz filosu, Sivastopol üssüne ilişkin Ukrayna’ya yönelik kararları ve Ukrayna’da yaşayan Rus azınlıkları politika aracı olarak görmesi gibi daha örneklerin artırılabilceği adımları bulunmaktadır. Bu bağlamda Rusya’nın kırmızıçizgilerinin ne derecede olduğu hem bu ülkelere karşı hem de AB ve diğer örgütlere bilinmektedir.

AB’nin komşuluk politikası öncesi ve sonrası başlatmış olduğu girişimler bu ülkeler açısından bazı fırsatlar yaratmıştır. İlk olarak burada devletlerin denge siyaseti uygulama fırsatı bulduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Azerbaycan ve Gürcistan’ın bu girişimlere ilişkin olumlu ve istekli adımları bulunmaktadır. Bu ülkelerin Hazar petrolünü uluslararası pazarlara taşımasında sadece Rusya’ya bağlı kalmamasının ekonomilere getireceği kazançları ve bu kazançların demokrasinin işlerliği bakımından getirileri elbette önemlidir. Fakat Rusya, bahsetmiş olduğumuz yakındaki yabancının AB ile ortak bir komşu olmasını istememektedir.¹⁰⁵ Bu söz konusu ortak bir komşu Rusya açısından gücün ve etki alanının paylaşımı ile ilgilidir. Rusya’nın bu bakışının söz konusu ülkeler tarafından pek de desteklenmediği söylenemez. Ülkelerin ulusal çıkarları ve bağımsızlık yönündeki tutarlı adımları Rusya’nın stratejik bakımdan yalnız kalmasına neden olmuştur. Burada Beyaz Rusya¹⁰⁶ ve Ermenistan dışındaki ülkeler bir şekilde Batı ile entegre olmanın yolunu aramaktadırlar. Fakat Ermenistan ile ilişkiler sorunsuz demek yanlış olabilir. Özellikle Rusya’nın Azerbaycan’a silah satması, Ermeni cephesi tarafından hoş karşılanmamaktadır.¹⁰⁷ Hiç şüphesiz, Ermeni diasporasının Batı’daki etkisi, bu ülkenin tamamen Batı ekseninden ayrılmamasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda Rusya, yalnızlık nedeniyle tavizler vermemekte, bu taviz verilmeyişinin

¹⁰⁴ Ahmet Sapmaz, “Gökhan Sarı, Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi”, *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 8, Sayı: 15, s.10.

¹⁰⁵ D’encausse, s.117.

¹⁰⁶ Büyükkıncı, s.397.

¹⁰⁷ Sergey Minasyan, “Russian-Armenian Relations: Affection or Pragmatism?”, *The Program on New Approaches to Research and Security*, Sayı: 269, 2013, s.2.

yarattığı uzlaşmaz tavır, Rusya'yı yakın çevre coğrafyasını savunmaya sürüklemektedir.¹⁰⁸

ENP ve Rusya'nın Yakın Çevre Doktrini görüldüğü üzere çatışmaktadır. ENP'de ve Rusya'nın yakın çevresinde yer alan ortak ülkeler yani Moldova, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Beyaz Rusya, AB ve Rusya arasında kaldığı görülmektedir. Burada ENP, demokrasi ve ekonomi aracını ülkelere sunarken, Rusya ise bu ülkelerle güvenlik ve ekonomi bağlamında hareket etmektedir. İki aktörün amaçları elbette farklıdır, özellikle Rusya yakın çevre alanında ortak ekonomik ve güvenlik alanı oluşturma yönünde adımlar atmıştır. Örnek vermek gerekirse Avrasya Birliği ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü(KGAÖ) atılmış adımlardan birkaçıdır. Rusya'nın bir diğer amacı Rus Anayasası'nın 61.maddesinde yer alan sınırlar ötesindeki vatandaşların korunması bulunmaktadır. AB'nin Schengen bölgesi konusunda Rusya'ya danışmadan hareket etmesi birçok Rus vatandaşın problem yaşamasına neden olmuştur.¹⁰⁹ Burada Rusya açısından, AB'nin genişlemesinin ve ENP ile ilerleyişinin, Rus vatandaşlarına yönelik bir tehlike olarak yorumlanması kaçınılmazdır.

Sonuç olarak, Rusya'nın var olan kırmızıçizgileri, Brüksel'in, Moskova'nın tabiri ile yakın çevrede dikkatli adımlar atması hem kendi açısından hem de bu ülkeler açısından gereklidir. AB ve NATO'nun yakın çevreye genişlemesine yönelik Rusya en sert tepkiyi Gürcistan'da vermiştir. 2008 Rus-Gürcü Savaşı'nda AB'nin sınırlı diyebileceğimiz tavırları yatıştırma politikası ile de açıklanabilir. Bu savaştan 5 yıl sonra bir diğer yakın çevre ülkesinde yaşanan olaylar da AB'nin bu coğrafyada temkinli olmasına kaynaklık etmiştir. Bahsetmiş olduğumuz 5 yıl sonraki süreç elbette Ukrayna'da başlayan EuroMaidan Hareketi'dir. Rusya Moldova'nın aynı şekilde ENP ve Doğu Ortaklığı'na dâhil edilmesini bölgedeki çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak algılamıştır.¹¹⁰ 2005-2007 döneminde AB Özel Temsilcisi'nin Transdinyester Bölgesine NATO Barış Gücü gönderilmesi önerisi, Fransa ve

¹⁰⁸ D'encausse, s.117.

¹⁰⁹ Sergey Golunov, EU-Russia Visa Talks, *The Program on New Approaches to Research and Security*, Sayı: 144, 2011, s.2.

¹¹⁰ Elnur İsmayilov, "Moldova'da Ayrılıkçı Bölgeler Sorunu ve Rus-Batı Rekabeti", *BİLGESAM*, 19.09.2014, http://www.bilgesam.org/incele/1812/-moldova%27da-ayrilikci-bolgeler-sorunu-ve-rusya-bati-rekabeti/#.VU3Xe_ntmko, (10.05.2015)

Almanya'nın karşı çıkması ile masada kalmıştır.¹¹¹ AB ve Rusya sadece Doğu Avrupa ve Kafkaslarda karşı karşıya gelmemiştir. Açıklamak gerekirse, Suriye'deki iç savaş¹¹², Filistin-İsrail çatışmalarındaki yaklaşımlar, Mısır'da darbe ile gelen Sisi hükümetine yönelik farklı açıklamalar, Libya'da Arap Baharı'nın iki aktör tarafından farklı yorumlanması¹¹³ gibi diğer ENP alanlarında AB ve Rusya'nın anlaşılamadığı açık bir gerçektir.

¹¹¹ İsmayilov.

¹¹² Angela, E. Stent, *The Limits Of Partnership*, Princeton University Press, New Jersey, 2014, s. 583

¹¹³ Stent, ss.583-592

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB- RUSYA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

3.1.AB- Rusya İlişkilerinin Niteliği

AB ve Rusya ilişkilerini analiz ederken Putin öncesi ve sonrası gelişmeler belirleyici olmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonra eski Sovyet ülkelerinden ilk AB ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalayan Rusya olmuştur. Bu durum hiç şüphesiz Batı dünyası açısından olumlu karşılanmış ve Rusya'nın da Avrupalılaşma yolunda ilerleyeceği üzerine bir inanç doğmuştur. Elbette bu durum beklendiği gibi gerçekleşmedi. İç ve dış konjonktürde yaşanan gelişmeler Rusya'nın dünyaya bakışını belirlemede önemli bir rol oynamıştır.

İlk bölümde bahsettiğimiz gibi ülke içerisinde Atlantikçiler ve Avrasyacılar Rusya'nın yönünün belirlemede etkili olmuştur. Aslında 2000 öncesi dönem kuzeyinde ve güneyinde bulunan kaptanların bir gemiyi idare etmesi ile açıklanabilirdi. Fakat 2000 sonrası yani Putin'in iktidara gelişi ile birlikte tek bir kaptan ile tek bir yöne gidilmesi gündeme geldi. AB'nin beklediği komşuluk ilişkileri ve bir anlamda Rusya'nın dönüşümünü sağlama planları yerini Rusya'nın istediği stratejik ortaklık ile iki idarenin birbirlerini kabul etmesi şeklini aldı. Bu bağlamda, AB ile Rusya ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olması da ikili ilişkilerde ortaklığın gerekliliği kaçınılmaz oldu.

AB ve Rusya ilişkilerinin geleceğinde Moskova'nın tam ya da ortak üye olacağından söz etmemiz günümüz verileri ışığında mümkün değildir. Hem Moskova'nın hem de Brüksel'in bu konuda aynı düşüncede olduğu görülmektedir. Her ne kadar Brüksel ortak üyelik fırsatı sunsa da bunun Rus kamuoyu ve Moskova yönetimi tarafından kabul edilmesi kolay değildir.¹¹⁴ Rusya'nın artan özgüveni ve bunun yaratmış olduğu küresel aktör olma isteği¹¹⁵, Brüksel ile tam ya ortak üyelik ile değil de stratejik bir ortaklık ile sağlamlaştırılacağı daha uygun bir düşünce olmuştur. Günümüzde AB ve Rusya ilişkilerinin niteliğinde iki temel veri göze çarpmaktadır. İlki Rusya'nın AB ilişkisinde en büyük ticaret ortağı, diğeri ise AB'nin

¹¹⁴ Alexander Nikitin, 'Russian Perceptions of the CFSP/ESDP', *Analysis, EU Institute for Security Studies*, 2006, s. 3.

¹¹⁵ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uluslararası İlişkiler'in Yeni Dünyası*, Çev. Özlem Şimşek, Ankara, Adres Yayınları, s.129.

Rusya ilişkisinde temel enerji tedarikçisi, başlı başına ikili ilişkilerin temel niteliğini özetlemektedir.¹¹⁶

AB-Rusya ilişkilerinin niteliği iki aktörün istekleri doğrultusunda şekillenmektedir. 2000 yılı ile birlikte ikili ilişkilerde anlaşmazlıkların arttığı, karşılıklı güven ve diyalogun azaldığını bir niteliğe doğru evirildiğini ve 2007 yılına gelindiğinde ENP ile sunulan demokratikleşme formülü Rusya'ya uymayacağı kabullenilerek, Rusya ile müzakerelerde demokrasi başlığı ilk sıralarda yer almaktan çıkarılarak, ekonomide atılacak adımlarla iki ilişkilerde nitelik artırılmasına gidilmiştir.¹¹⁷ Bir tarafta liberal demokrasi ve diğer tarafta devlet kapitalizmi uyumun siyasi alanda değil de ekonomik alanda ilerlemesinde önemli bir rol oynamıştır. Rusya, AB ile sağlanacak ortaklığı eşitler arası şekilde yorumlanması ve yakın çevre doktrininde belirtilen kendi nüfuz alanının kabullenilmesini arzulamaktadır.¹¹⁸ Bir başka deyişle, Rusya yönetimi, Brüksel ve Moskova'nın iki temel aktör olmasını, yani Brüksel'in Moskova'nın işleyişini kabul etmesini ve BDT, eski Sovyet coğrafyasındaki etki alanının benimsenmesini istemektedir.

AB, Rusya ile kurulacak stratejik bir ortaklığın asimetric nitelikte olması yönünde izlenimleri vardır. Brüksel'in yumuşak gücü kendi norm ve değerlerini yaymada etkin bir rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Burada Brüksel eğer Rusya'nın düşüncesini benimser ise kendi değerleri ile çelişecek ve uluslararası arenada oluşturduğu imaj tehlikeye girecektir. Bu bağlamda, uzman Galym Zhussipek'e göre;¹¹⁹ AB-Rusya ilişkilerinin niteliği konusunda iki seçenekten sadece birinin geçerli olabileceği söylenebilir. Yani sadece ya bahsetmiş olduğumuz Rusya'nın eşitler arası stratejik ortaklığı ya da AB'nin asimetric, eşitler arası olmayan bir stratejik ortaklığından söz edilebilir.

¹¹⁶ Habibe Özdal, "Rusya-AB İlişkilerinin Genetik Kodu Enerji ve Ticaret", *Analist*, Sayı: 24, 2013, s.68.

¹¹⁷ Zussipbek, s. 78.

¹¹⁸ Dmitriy Trenin, *İntegratsiya i İdentichnost: Rossia kak 'noviy Zapad'*, *Carnegie Endowment for Intenational Peace*, Moskova, 2006, s. 332-333.

¹¹⁹ Zussipbek, s.78.

3.1.1.AB'nin İkili İlişkilerdeki Amaçları

AB'nin siyasi, ekonomik, sosyal gibi birçok alanda amaçları bulunmaktadır. Söz konusu Rusya ile de birçok amacının olduğunu söylemek mümkündür.¹²⁰ İlk olarak AB, Rusya'nın siyasi ve ekonomik istikrarının sağlamasını kendine amaç edinmiştir. AB, siyasi ve ekonomik kriterleri sadece kendi üyelerinin yakalamasını beklememektedir. Eğer ülkeler siyasi ve ekonomik istikrarı yakalarsa AB de bu istikrardan faydalanacaktır.

İkinci bir amaç, reform sürecinin tamamlanması ve AB değerlerinin benimsenmesidir. AB, yine aynı şekilde aday ve üyelerden reform sürecinin tamamlanmasını beklemektedir. Bu reformlar, her alanda etkin bir verimin sağlanması adına önemli görülmektedir. Günümüzde, fasıllar buna örnek olarak gösterilebilir. Esasen bu fasıllar, hem ülkenin yararına olacağı gibi hem de dünyanın geleceği açısından önemli beklentilerdir. Örnek vermek gerekirse, enerji fasıllarında, kömürün işlenmesinde belirli bir sınırlamalar vardır. Eğer ülkeler bu sınırları yakalayamazsa üretimin düşürülmesi beklenmektedir. Diğer bahsettiğimiz, Birlik, insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı şeklinde AB Antlaşması'nın 2. maddesinde yer alan bu değerlerin benimsenmesini amaç edinmiştir. Uluslararası arenada, bu tür değerleri amaç edinen bir başka örgütten söz etmek oldukça güçtür. Kuruluşunda ve gelişiminde bu değerlerden ödün vermeyen AB, Avrupa üzerinde yer alan fay hatlarının kapatılmasında önemli bir aktör olmuştur.

Üçüncü amaç olan hukukun üstünlüğü AB için önemli bir kavramdır. Özgür ve müreffeh bir toplum ya da bir dünya kurmak için hukukun üstünlüğü elzemdir. AB, yönetimlerin yaptığı her şeyi hukuk yoluyla yapılmasını beklemektedir.¹²¹ Bir diğer anlamda AB, insan hak ve özgürlüklerin kurumsal olarak korunma altına alınmasını ilişki içerisinde bulunduğu ülkeler üzerinde amaç edinmiştir.¹²² Her ne kadar Rusya, hukukun üstünlüğü konusunda AB ile çelişse de, ikili ilişkiler bir şekilde devam etmiştir.

¹²⁰ Andrey Zagorski, 'Policies Towards Russia, Ukraine, Moldova and Belarus', Roland Dannreuther (der.), *EU Foreign and Security Policy Towards a Neighborhood Strategy*, Routledge, New York, 2005, s. 83.

¹²¹ Said Vakkas Gözlüğü, "Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 17, 2013, s.1431.

¹²² Gözlüğü, s. 1446.

Dördüncü amacın yatırım yapma konusunda koşulları iyileştirilmesi olduğunu söyleyebiliriz. İşsizliğin ve yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol üstlenen yatırımlar¹²³ hem AB içerisinde yer alan yatırımcıları hem de Rusya’da bulunan yatırımcıları yakından ilgilendiren bir konudur. AB bu anlamda, Rusya’ya yapılacak yatırım koşullarının iyileştirilmesini beklemektedir. Burada ülkenin güvenliği, yatırımcılar için risk bulunmayan bir ekonomi ve işleyen bir hukuk sistemi temel koşullar bağlamında değerlendirilebilir. Yatırımlar aynı zamanda ithalat ve ihracatın gelişiminde önemli rol oynamasından ötürü AB için önemli bir amaçtır.

Beşinci amaç ise yumuşak güvenlik tehditleri (*soft security threats*) ile mücadelede işbirliğidir. Yumuşak güvenlik tehditleri olarak adlandırılan; ekonomik açıklar, çevresel sorunlar, siyasi ve toplumsal istikrarsızlıklar¹²⁴ gibi klasik güvenlik tehditlerinin yerini alan tehditlerle mücadele konusunda Rusya ile işbirliği yapılması amaçlanmıştır. ENP kapsamında değindiğimiz yasa dışı göçler, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi yumuşak güvenlik tehditleri AB’yi etkilemektedir. ENP amacıyla olduğu gibi ülkenin içerisinde yapılacak iyileştirmeler ile bu tür göçlerin aza ineceği düşünülmektedir.

Altıncı ve son olarak değerlendireceğimiz amaç ise mevzuat uyumunun sağlanmasıdır. AB müktesebatında yer alan konuların hem aday ülkeler hem de Rusya tarafından benimsenilmesi amaç olarak yer almaktadır. Kopenhag Kriterlerinde yer alan müktesebat uyumu aday olmak isteyen üyeler için beklense de AB sadece bu beklentiyi adaylar ile sınırlandırmamıştır. AB, enerji arz güvenliği gibi Birlik için önemli ve hayati olan konular bir anlamda mevzuat uyumu ile desteklenmeye çalışılmaktadır.

3.1.2.Rusya’nın İkili İlişkilerdeki Amaçları

SSCB dağıldıktan sonra Rusya uluslararası arenada yalnız kalmıştı. Ekonomik ve siyasi sorunlarla uğraşan bir Rusya’nın hiç şüphesiz önemli bir aktör olamayacağı kesindi. Bu anlamda Rus siyasetinin başında yer alan karar alıcılar kurumsallaşma yolunda emin adımlarla giden AB ile ilişkilerin olumlu olacağı kanısına vardılar.

¹²³ European Commission, “Investment”, <http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/investment/> (12.05.2015).

¹²⁴ Hans Günter Brauch(ed.), *Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security: Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*, Springer, 2011, s.64.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Rusya AB ile Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nı imzaladı.

Tablo 7: Rus Dış Politikasının Temel Amacı

2000 Konsepti	2008 Konsepti	2013 Konsepti
Vatandaşların ve halkların haklarını ve çıkarlarını korumak	Vatandaşların, halkların ve devletin çıkarlarını korumak	Vatandaşların, halkların ve devletin çıkarlarının korunmasının garanti edilmesi

Kaynak:Francisco J. Ruiz González, *The Foreign Policy Concept Of The Russian Federation: A Comparative Study, IEES Framework Documents*, 2013, s.2.

Rusya, 2000'lere kadar AB ile ekonomik anlamda ilişkiler yürüterek ekonominin kalkınmasını sağlamak istedi. AB'nin olası insan hakları ile ilgili eleştirilerine maruz kalmamak adına dikkatli politikalar izlediler. Fakat 2000 sonrası Vladimir Putin'in gelişi ile birlikte bu dikkatli oluş yerini emin adımlara bıraktı. Rusya'nın bu bağlamda amaçları 2000 öncesi tanınma, işbirliği yapma iken 2000 sonrası ulusal çıkarlarının AB'ye benimsetilmesi oldu.

İlk olarak Rusya, ekonominin modernleşmesi, kalkınması adına AB'yi diğer ülkeler gibi önemli bir katalizör olarak görmektedir. AB ile ekonomik ilişkilerin bu anlamda günümüzde bu amaca doğru ilerlediği söylenebilir. Burada AB'nin değerler yayma amacının aksine Rusya'nın uluslararası arenada küresel güç olma amacı görülmektedir.¹²⁵

İkinci amaç olarak AB, Rusya için doğal bir müttefiktir. Soğuk Savaş öncesi ABD ve SSCB arasındaki ilişkiler tüm Rus kamuoyunda ABD'ye yönelik antipatinin oluşmasına önemli bir rol oynadı. Rusya'nın onayı alınmadan Sırbistan'ın bombalanması ABD ve bilhassa NATO ile ilişkilerin gerilmesine neden oldu.¹²⁶ Bu bağlamda AB, Ruslar için iyi(beyaz) Batı; NATO ise kötü(siyah) Batı şeklinde kamuoyunda bir algı oluşmasına kaynaklık etti.¹²⁷ AB'yi ABD karşısında

¹²⁵ Dov Lynch, 'Russia Faces Europe', *EU Institute for Security Studies*, 2003, s.14.

¹²⁶ Angus Roxburgh, *The Strongman Vladimir Putin and the Struggle for Russia*, I.B.Tauris, New York, 2012, ss.98-99.

¹²⁷ Alexander Nikitin, 'Russian Perceptions of the CFSP/ESDP', *Analysis, EU Institute for Security Studies*, 2006, s. 7.

dengeleyici bir güç olarak görmesi ve bu doğrultuda AB ile iyi ilişkiler kurmak kaçınılmaz bir amaç olmuştur.¹²⁸

Üçüncü ve diğer bir amaç olarak, AB ile ilişkileri, içeride yeniden canlanma (*internal revitalisation*) için önemli bir fonksiyon olarak görülmesidir. Bunun anlamı elbette Rusya için tam üyelik değildir.¹²⁹ AB'nin sunmuş olduğu mali fırsatlarından yararlanarak Rusya'nın içeride kalkınmasını sağlamaktır.

Dördüncü olarak, Rusya enerji faktörünü AB'nin ortak dış politika uygulamasının önüne geçebilmek üzere kullanmak istemektedir.¹³⁰ Bir başka deyişle, ikili enerji anlaşmaları yaparak, Almanya örneğinde olduğu gibi, AB'nin ortak bir enerji anlaşması önüne geçmektedir. Bu durum AB üyelerinin farklı politikalar izlemesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Beşinci amacın uluslararası terörizme karşı küresel bir işbirliği yapmak olduğunu söyleyebiliriz.¹³¹ Bu hiç şüphesiz güvenilir bir müttefik ile olabilecek bir işbirliğini içermektedir. Rusya, 2003 öncesi ABD'nin 11 Eylül'de yaşadığı terörizmden ötürü Orta Asya'ya gelişine sıcak bakmış, fakat ABD'nin bu sıcak bakışı Rusya'nın çıkarlarına uygun olmayacak türde kullanması ile Rusya'nın işbirliği yaparken dikkatli olmasını gerektirmiştir.¹³²

Altıncı amaç olarak AB-Rusya ilişkilerinin niteliğinde bahsettiğimiz eşit taraflar arasındaki ortaklık olduğunu belirtebiliriz. Bu amacı sağlamak maksadıyla tam üyelik ve diğer üyelik türlerine sıcak bakmamaktadır. Yine bahsettiğimiz gibi enerji faktörünü kullanarak AB'nin en önemli enerji tedarikçisi olarak vazgeçilemez bir eşit aktör olmayı amaçlamıştır.

3.2.AB- Rusya İlişkisinin Etkileşimi

AB ve Rusya'nın iki farklı aktör olmasından ötürü ilişkilerin etkileşimi iki ayrı başlıkta incelenmesi gerekli kılınmıştır. İlk başlıkta inceleyeceğimiz işbirliğine götüren ile diğer başlıkta inceleyeceğimiz çatışma ve ayrışmaya götüren nedenler etkileşimin ne ölçüde karmaşık olduğunu bizlere göstermektedir. Elbette AB'nin de

¹²⁸ Erel Tellal, Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65/3, 2010, s.212.

¹²⁹ Lynch, s. 18.

¹³⁰ Tellal, ss.223-224.

¹³¹ Tellal, s. 213.

¹³² Lynch, s. 9.

tek bir aktör olduğunu söylemek güçtür. Kimi zaman hükümetler arası bir örgüt olurken kimi zaman ise ulusüstü bir organizasyon olmaktadır.

İlk başlıkta inceleyeceğimiz işbirliği alanları aslında ayrışma alanlarında da yer alan konular olduğunu göreceğiz. Tarafların çıkarları kimi zaman örtüşerek (*coincide*) iki ilişkilerin olumlu ilerlemesine vesile olmuştur. Ve yine aynı şekilde bu çıkarlar kimi zaman uyuşmayarak (*contravene*) ikili ilişkilerin gerilmesine ve kısmen donmasına neden olmaktadır.

İlişkilerin etkileşimini çatışma ya da işbirliğine götüren nedenler, AB ve Rusya'nın ikili ilişkilerdeki geleceğine dair bilgiler de vermektedir. AB-Rusya arasında yapılan zirvelerde bu nedenler zirve konularını oluşturmaktadır. AB'nin bu anlamda üzerine en çok düştüğü konu enerji olmuştur. Enerji diğer bölümlerde değineceğimiz gibi hem işbirliği hem de çatışma konusunu ilgilendirmektedir. AB enerji bağlamında kendi değerlerinde ısrarcı durmakta iken Rusya ise Avrasya normları ölçüsünde gazpolitika uygulamak istemiştir. Bu doğrultuda ilişkilerin etkileşimi bu iki farklılık ile şekillenmeye devam edecektir. Diğer bir deyişle Brüksel'in Enerji Şartı ve Rusya'nın Gazpromu arasında geçen bu mücadele etkileşimin somut bir ifadesi olmuştur.

3.2.1.İşbirliğine Götüren Nedenler

3.2.1.1.Siyasi Nedenler

Taraflar arasında işbirliği alanlarının dinamik olmasından ötürü tek tek nedenler ile açıklamak mümkün değildir. Bunun yerine temel nedenlerden bahsedilmesini, konunun anlaşılması açısından önemli görmektediriz. SSCB devlet adamı olan Mihail Gorbaçov'un başlatmış olduğu açıklık (*glasnost*) ve yeniden yapılanma (*perestroyka*) politikaları iki dünya arasındaki duvarların yıkılmasına öncülük etmiştir.¹³³ Açıklık ile söz edilen fikir ve ifade özgürlüğü Rus elitlerinin ve kamuoyunun temel değerlere ulaşılması sağlanmıştır. Yine aynı şekilde yeniden yapılanma ile ifade edilen ekonominin serbestleşmesi, Rus ekonomisinin Batı ile işbirliğine gitmesine öncülük etmiştir. Bu iki temel politika sadece Rusya ve AB'nin yakınlaşmasında rol

¹³³ Archie Brown, *Perestroika as Revolution from Above, Russian Politics from Lenin to Putin*, (Ed. Stephen Fortescue), Palgrave Macmillan, New York, 2010, ss. 127-137.

oynamamış, aynı zamanda SSCB'nin dağılması ile Doğu ve Batı dünyasının nefret bulutlarını dağıtarak çok kutuplu dünyada kaynaşmasına zemin hazırlamıştır.¹³⁴

Rus toplumunun Batı'ya ilişkin düşünceleri de işbirliğinin oluşmasında rol oynamaktadır. 2004 yılının Ocak ayında yapılan bir anketin verilerine göre; Rusların %75'i ülkelerinin Batı ile müttefik ya da dost olması yönünde hemfikir.¹³⁵ Bu durum sivil toplum düşüncesinin yansıması açısından değerlidir. Rus toplumun bu düşüncesi, AB ile eğitim, iş, ticaret, yatırım gibi konuların şekillenmesinde öncülük ettiği aşikârdır. Toplumun %3'lük kısmı ise Batı'nın Rusya'nın düşmanı olduğu yönünde fikir beyan etmiştir. Yine de ilişkilerin toplumlar tabanında işbirliği kurulmasında büyük bir destek bulduğu görülmektedir.

Siyasi işbirliği nedenlerine dört ortak alanı da dâhil edebiliriz. 2005 yılında Moskova Zirvesi'nde belirlenen dört ortak alan, ikili ilişkileri geliştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu itibarla, dört ortak alandan birisi olan özgürlük, güvenlik ve adalet ortak alanı; demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, bağımsız yargı sisteminin etkin uygulanması, bağımsız medya gibi konular ele alınmış ve bu konularla ilgili çalışmalar işbirliğinin oluşmasında rol oynamıştır.¹³⁶

3.2.1.2.Ekonomik Nedenler

Ekonomik ve ticari ilişkilerin AB ve Rusya'yı işbirliğine götüren temel nedenlerin bir diğeri olduğunu söyleyebiliriz. Rakamlarla ekonomik ve ticari ilişkiler şu şekildedir: 2014'de AB'nin üçüncü en önemli ticari ortağı(285,1 milyar Euro) Rusya'dır.¹³⁷ 2002 yılında Rusya'ya yapılan ihracat rakamı(%5) 2014 yılı ile birlikte artarak(%8) hız kazanmıştır. DTÖ verilerine göre¹³⁸ Rusya'nın toplam ihracattaki dağılımında AB birinci sırada(%45,8) yer almaktadır. Rusya'nın ihracatının %71,4'ünü yakıtlar ve madencilik ürünleri oluşturmaktadır. Burada AB'nin enerji konusunda Rusya'ya bağımlı olması da ayrı bir konudur. Rusya'nın da elbette bu bağımlı olma konusunda tek taraflı olduğundan söz edilemez. Rusya ekonomisinin

¹³⁴ Zhussipbek, s. 50.

¹³⁵ Michael McFaul, 'Russia and the West: A Dangerous Drift', *Current History*, Cilt: 104, Sayı: 684, 2005, s. 312.

¹³⁶ Birol Akgün, Rusya - AB İlişkileri, *Yeni Rusya*, Stratejik Düşünce Enstitüsü, s. 53.

¹³⁷ European Commission, International Trade in Goods in 2014, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6760204/6-27032015-AP-EN.pdf> (16.05.2015).

¹³⁸ World Trade Organization, Russian Federation, 01.09.2014, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=RU> (16.05.2015).

toplam ithalattaki dağılımında AB birinci sırayı(%42,6) bırakacak gibi gözükmemektedir. İthalat rakamları içerisinde imalat sanayisi %75,3 ile önemli bir kalemi oluşturmaktadır. AB aynı zamanda Rusya'nın en önemli yatırımcısı konumunda yer almaktadır. Rusya'daki doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık %75'inin AB üyelerinden geldiğini tahmin edilmektedir.¹³⁹

3.2.1.3.Tarihi ve Kültürel Nedenler

Bir diğer işbirliği nedeni olarak tarihi ve kültürel bağların yakın olmasından bahsedebiliriz. Her ne kadar AB içerisinde yer alan ülkeler Rusya'yı Avrupalı olarak tanımlamasa da, Ruslar kendilerini Avrupalı olarak tanımlamayı uygun görmüşlerdir.¹⁴⁰ İngiliz Lider Sir Winston Churchill'in deyimi ile “bir muamma içinde sırlarla sarmalanmış bilmece”¹⁴¹ olan Rusya'nın her alanda kendi özgü durumları vardır. Burada Rusya'nın Avrupa'ya mı yoksa Asya'ya mı ait olduğu üzerine de bir bilmecedan söz edebiliriz. Esasen Rusya'nın Avrupa'dan uzaklaşması ve bu kıtasal bir netliğin olmayışı Soğuk Savaş'ın başlamasında gizli olduğunu söyleyebiliriz. Bir anlamda Rusya, Batı'dan uzaklaşıp, kendi dünyasına çekilmesi ve kazanmış olduğu uydularından ötürü(Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki ülkeler) Rusya'yı sadece tek bir kıta ile tanımlamak mümkün görülmemektedir.¹⁴² Bu Türkiye örneğinde de görülebilir. Osmanlı'nın üç kıtaya hükmetmesi ve bu Osmanlı mirasının Türkiye'nin kimliğinin dönüşümünde rol oynaması günümüzde Türkiye'nin Avrupa'ya mı yoksa Asya'ya mı ait olduğu üzerine birçok tartışmanın da hazırlayıcısı olmuştur. Ruslar yine de kendilerini Avrupalı olarak tanımlarken, bunu pragmatik bir politika çerçevesinde Avrasya'ya kaydırıldığını söylemek sanırım iddialı olmaz. Bu anlamda Rusya ve AB arasında bahsedilen bu bağı işbirliği bağlamında bir neden olarak değerlendirilebiliriz.

¹³⁹ European Commission, “Countries and Regions: Russia”, 22.04.2015, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/> (16.05.2015).

¹⁴⁰ Nicholas Riasanovsky, Mark Steinberg, *Rusya Tarihi*, çev. Figen Dereli, İnkılap Kitabevi, 2014, s.706.

¹⁴¹“Winston Churchill's First Wartime Broadcast”, *BBC News*, 1.10.1939, <http://www.bbc.co.uk/historyofthebbc/anniversaries/october>, (16.05.2015).

¹⁴² Héleène Carréree D'encausse, *İki Dünya Arasında Rusya*, çev. Reşat Uzmen, Ötüken, İstanbul, 2013, ss. 127-141.

3.2.1.4. Diğer Nedenler

Bu temel nedenlerin yanında spesifik diyebileceğimiz nedenler de bulunmaktadır. İki aktörün problemler konusunda işbirliğinde bulunması bir gerekliliktir. Mülteci problemi, illegal göç ve uyuşturucu ile mücadele, organize suçlar ve uluslararası terörizme karşı işbirliği, enerji politikası gibi nedenler işbirliğine gidilmesinde öne çıkmaktadır.¹⁴³ Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı(FRONTEX) ile Rusya arasında var olan işbirliğinin önemi de yadsınamaz.¹⁴⁴ Görüldüğü üzere AB ve Rusya arasında işbirliğine gidilecek alanlar fazlasıyla mevcuttur. Bu ortak kaygılar işbirliğine gidilmesinde bir neden olacağı gibi çatışmalara da götürmektedir. Bu konuyu diğer başlıkta göreceğiz.

3.2.2. Çatışmaya Götüren Nedenler

3.2.2.1. Rusya'nın Süper Güç Olma İdeali

Çatışma tabiri en ileri uç olduğunu belirterek ikili ilişkilerdeki anlaşmazlıklar ve gerginliğe götüren temel nedenleri şu şekilde belirtebiliriz. Rusya'nın etki alanına doğru genişleme, Rusya'nın taviz vermeden tekrar süper güç olma arzusu, AB bünyesinde yer alan ülkelerdeki Rusfobisi (*Russophobia*), dış politik konulardaki temel farklı bakışlar, tarafların enerji politikaları, AB'nin vize politikası, Kaliningrad'ın durumu ve diğer nedenler bulunmaktadır. İlk olarak, AB'nin genişlemesi ve ortak komşulara dair politikaları gerginliğe neden olduğunu söyleyebiliriz. NATO'nun ve AB'nin Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi AB ve Rusya arasındaki gerilimin bir unsurudur. 1997 yılında Duma'nın 300'e karşı 1 oyla genişlemeye olan bakışı, AB ve NATO'ya ilişkin düşüncelerini ortaya koymaktadır.¹⁴⁵ Bu konuya yukarıda değinildiğinden üzerine daha fazla durulmayacaktır.

¹⁴³ Raúl Hernández Sagrera and Olga Potemkina, Russia and the Common Space on Freedom, Security and Justice, Sayı: 54, 2013, *Centre for European Policy Studies(CEPS) Papers*, ss. 3-16.

¹⁴⁴ Sagrera ve Potemkina, s.2.

¹⁴⁵ Nicholas Riasanovsky, Mark Steinberg, *Rusya Tarihi*, çev. Figen Dereli, İnkılap Kitabevi, 2014, s.707.

3.2.2.2. Rusya'nın Eski Sovyet Ülkeleri ile ilgili Politikaları

Rusya'nın süper güç olma isteği aslında doğal bir süreçtir. Fakat buradaki çatışmaya götüren durum Rusya'nın eski Sovyet ülkeleri üzerine uyguladığı politikalaradır. SSCB'nin çökmesi ile birlikte yaklaşık 25 milyon Rus eski Sovyet alanlarında kalmıştır.¹⁴⁶ Rus karar alıcıları tarafından bu durum etkin bir politika aracı olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁷ Elbette bu durum Rusfobisi'ne de yol açmaktadır. Özellikle Polonya'nın bu tür Rusfobisi'nin bulunması AB kararlarında veto yetkisini kullanmasında önemli bir rol oynamıştır.¹⁴⁸ Bir diğer açıdan bu eski Sovyet, yeni Avrupalı üyeler, Rusya'nın dış politik çıkarlarını etkileyecek kararlar almaktadır. Polonya özellikle Ukrayna'da bulunan Polonyalılar ve eski Polonya şehirlerinden dolayı Ukrayna ile yakın ilişkilerde bulunmaktadır. EuroMaidan öncesi ve sonrası Polonya'nın Ukrayna'ya olan bakışı Rusya tarafından hoş karşılanmamaktadır.

3.2.2.3. Dış Politika Görüşleri

Dış politikada AB ve Rusya arasında çatışmalara götüren nedenler de bulunmaktadır; AB ve Rusya arasındaki güncel dış politika konuları örnek gösterilebilir. Suriye Krizi, Arap Baharı'na yönelik tutumlar, İran'ın nükleer konusundaki taraflar arasındaki farklı bakış açıları, Orta Doğu Barış Sürecine ilişkin düşünülen politikalar ikili ilişkilerdeki çatışma alanlarında liste başında bulunmaktadır. Rusya'nın BMGK'nın daimi üyeleri arasında yer alması ve bu daimi üyelerden sadece birinin veto hakkının kullanması ile karar alımı süreci zorlaşmaktadır. Rusya Suriye örneğinde olduğu gibi bu kartını çoğu zaman kullanmıştır.

3.2.2.4. Enerji Politikaları

Enerji politikası diğer nedenlerden farklıdır. Enerji, hem işbirliğine hem de çatışmaya götüren dinamik bir süreçtir. Burada göze çarpan AB'nin Üçüncü Enerji Paketi'ne yönelik Gazprom ve Rus hükümetinin eleştirileridir. AB bu paket ile birlikte Rusya'nın enerji konusundaki monopol sistemine karşı çıkmaktadır. Bir başka deyişle AB, enerji kaynaklarının üretimi ve pazarlanması ile ilgili

¹⁴⁶ Eleonora Tafuro, Fatal Attraction? Russia's Soft Power In Its Neighbourhood, *Fride Policy Brief*, Sayı: 181, 2014, s.4.

¹⁴⁷ Tafuro.

¹⁴⁸ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkiler*, Ankara, USAK Yayınları, 2010, ss. 85-92.

düzenlemelerde Rusya'ya baskı uygulamaktadır.¹⁴⁹ Yukos Davasında ayrı bir spesifik bir konu olduğunu söyleyebiliriz. AB, Yukos'a uygulanan müdahalenin özel mülkiyet haklarının ihlali olarak değerlendirmesi ve bu durumu değerleri ile değerlendirmesi ikili ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır.¹⁵⁰ 2014 Avrupa Komisyonu verilerine göre AB ham petrolün %28,9'unu Rusya'dan temin etmektedir.¹⁵¹ Ukrayna krizinin olmadığı dönemi hesaba katacak olursak, 2012 verilerine AB ham petrolün %34'ünü, doğal gazın %32'sini, katı yakıtların (*solid fuel*) %26'sını Rusya'dan sağlamaktadır.¹⁵² Görüleceği üzere bu tür bağımlı olma Rusya'nın AB'nin baskılarına karşı enerji silahını kullanmayı gündeme getirmesine neden olmuştur. Rusya her ne kadar AB ile bağlantısı olmasa da Ukrayna'nın gazını 2005/06 ve 2008/09 dönemlerinde kesmesi AB ülkelerinde problemlere neden olmasına yol açmıştır.¹⁵³ AB ülkelerinin bazıları Rusya'ya enerji bağlamında %100 bağımlı olması AB ülkeleri arasında endişeler yaratmıştır.¹⁵⁴ Sovyetler zamanında Rusya'nın gücünün kaynağını roketler ve tanklar temsil ederken, günümüzde petrol ve gaz bu gücün kaynağını oluşturmaktadır.¹⁵⁵ AB bunun bilincinde olarak Rusya'nın by-pass edilerek enerjide yaşanan bu bağımlılığın önüne geçmek istemektedir.¹⁵⁶ Bu durum Rusya'nın dikkatinden kaçmamış ve AB ile enerji konusunda ikili ilişkiler(Almanya-Rusya enerji anlaşması gibi) ile sağlanması fikrinin güçlenmiştir.

¹⁴⁹ Ayrıca Enerji Şartı Anlaşması'na yönelik Rusya'nın tutumu Enerji Paketi ile aynıdır. Bu konu ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Katja Yafimava, *The EU Third Package for Gas and The Gas Target Model: Major Contentious Issues Inside and Outside The EU*, *Oxford Institute for Energy Studies*, 2013, ss.2-29.

¹⁵⁰ Riley Alan, *The Yukos Decision: Profound implications for the EU-Russia energy relationship?*, *CEPS Commentaries*, 2009.

¹⁵¹ EC, EU, Energy in Figures, Statistical Pocketbook 2014, http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_pocketbook.pdf (10.05.2015).

¹⁵² EC, EU, Energy in Figures, Statistical Pocketbook 2014, http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_pocketbook.pdf (10.05.2015).

¹⁵³ Simon Pirani, Jonathan Stern and Katja Yafimava *The Russo-Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment*, *Oxford Institute for Energy Studies*, 2009, ss.7-63.

¹⁵⁴ Bulgaristan, Baltık Ülkeleri, Romanya gibi.

¹⁵⁵ Stefan Meister, *EU-Russia Relations and the Common Neighborhood: The Ball is on the EU's Side*, *The German Council on Foreign Relations (DGAP)*, Sayı: 7, 2013, s.4.

¹⁵⁶ Jonathan Stern(ed.), *Reducing European Dependence on Russian Gas*, *Oxford Institute for Energy Studies*, 2014, s.6.

Tablo 8: AB Üyelerinin Gaz Kesintileri Sonrası Durumları

Ülkeler	Kesinti(%)	Çeşitlendirme	Gaz Depolama	Alternatif Yakıt
Bulgaristan	100	Yok	Gaz ihtiyacının %35'ini kapsayan 2,3 günlük depolama	20 gün için
Slovakya	97	Yok	Gaz ihtiyacının %76'sını kapsayan birkaç hafta	1 ay
Yunanistan	80	Sadece LNG Terminali, kapasiteli, rezerve edilmiş fazlaca gemiler	Sadece LNG Terminali içerisinde	21 gün
Avusturya	66	Almanya'dan ve Norveç'ten alınacak enerji ile ithalat artırıldı	Gaz depolama için birkaç hafta	Evet
Çekya	71	Almanya'dan ve Norveç'ten alınacak enerji ile ithalat artırıldı	Artan iç üretimin %15'ini karşılayacak şekilde 40 günlük gaz depolama	Hayır
Slovenya	50	Cezayir, İtalya ve Avusturya'dan gaz ithali, fakat miktar artışı yok	Avusturya'da gaz depolama ile %20 arz azaltılması	Evet
Macaristan	45	%5 oranında Norveç'ten gaz ithalatında artış	Gaz depolama için 45 gün	90 gün ham petrol ve 30 gün akaryakıt
Polonya	33	Norveç'ten daha fazla gaz ithali, kesintinin yarısı Yamal'dan karşılanıyor.	Gaz depolama için birkaç hafta	Evet
Romanya	34	Yok	Depolardan çekme ve iç üretimde %60 artış	Evet
Almanya	%60 Almanya'nın Güney'inde, %10 toplamda	Yamal'daki mevcut anlaşma artırılıyor, Norveç ve Hollanda'dan daha fazla gaz ithali	Gaz depolama için birkaç hafta	Hayır(O dönem için)
İtalya	25	Libya, Norveç ve Hollanda'dan gaz ithalinin artırılması	Depolamanın %79'u dolu Talebin %50'si karşılanıyor.	Hayır(O dönem için)
Fransa	15	Var	Depoların %80'i dolu	Hayır(O dönem için)
Hırvatistan	40	Yok	Yok	Yok

Kaynak:Gas Coordination Group, Member State General Situation According to Significance of Impact, *Memo 09/3*, Brussels, 9.01.2009.

3.2.2.5. Vize Politikası

İkiliyi çatışmaya götüren bir diğer neden AB'nin Rusya ile arasındaki vize politikasıdır. AB'nin genişlemesi ile beraber Schengen Bölgesi Rusya'yı da yakından ilgilendiren konular arasına girmiştir. AB içerisinde ve Rusya'da bulunan Rusları etkilemiştir. Burada diğer nedeni de beraber aktarabiliriz. Kaliningrad, Rusya'nın kendisi ile sınırı olmayan bir toprağıdır. Litvanya ve Polonya'nın üye olması ile beraber bu toprak AB sınırları içerisinde kalmıştır. Günümüzde hala çözüm bekleyen konular arasında bulunmaktadır. 72 saat gibi bir takım vize uygulamaları burada bulunan insanlar için yeterli gözükmemektedir. Rus toplumu esasen AB'ye vizesiz ulaşmak istemektedir. Eğer AB değerlerinin yayılmasını istiyorsa vize konusunda kolaylık sağlamalıdır. Fakat AB'nin bazı üye ülkelerinin statükocu tavırlarından ötürü çözüme ulaşılmamaktadır.¹⁵⁷ Bu durum arada kurulan bu vizenin bir duvar işlevi görmesi, AB değerlerinin yayılmasında engel teşkil etmesinde önemli rol oynamaktadır. Son olarak vize problemini AB ve Rusya ilişkilerinde bir Litmus Testi görevi üstleneceğini söylemek mümkündür.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Stefan Meister, EU-Russia Relations and the Common Neighborhood: The Ball is on the EU's Side, *The German Council on Foreign Relations (DGAP)*, Sayı: 7, 2013, s.10.

¹⁵⁸ Martin Sajdik, Michael Schwarzingler, *European Union Enlargement: Background, Developments, Facts*, Transaction Publishers, 2011, s.310.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA KRİZİ

4.1. 2004 Sonrası Ukrayna

Ukrayna siyasi tarihinde büyük bir önemi olan 2004 yılı Ukrayna Krizi'nin anlaşılması açısından önemlidir. 2004 yılı sonrası, Ukrayna'da Turuncu Devrim ile Batı yönlü bir seçim yapılmıştır. Bu devrim sonrası Ukrayna, iki kez Rusya tarafından gaz kesintileri ile uyarılmıştır. Bu durum Turuncu Devrim kadrolarının geleceğini de etkilemiştir. Bu kadroların 2010 seçimlerine birbirlerine zıtlaşarak katılmaları Rus yanlısı Yanukoviç'in işine yaramıştır. Olayların anlaşılması açısından Turuncu Devrim nedir, nasıl gerçekleşmiştir gibi sorularla Ukrayna Krizi'nin arka planını açıklanacaktır.

4.1.1. Turuncu Devrim

2004 Seçimleri Ukrayna tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu seçim aynı zamanda Ukrayna'nın kaderinin belirlenmesinde kilit rol oynamıştır. Seçimleri Yanukoviç'in kazandığı şeklinde ilan edilince halkın büyük bir tepkisine neden olmuştur. Turuncu renklerin meydanları doldurması nedeniyle Turuncu Devrim adı ile anılan bu olay, halkın artık Devlet Başkanı Kuçma yönetimine dayanamayacağını göstermiştir.¹⁵⁹ Kucmagate¹⁶⁰ ile başlayan ve politik krizlerle beraber Kuçma'nın Ukrayna halkı tarafından istenmemesi, 2004 seçimlerinde Kuçma'sız bir idarenin gelmesi gerektiği yönünde bir algının oluşmasına neden olmuştur. Kuçma bu seçimlerde Yanukoviç'i desteklemiştir.

2004 yılında Ukrayna'da başlayan Turuncu Devrim hareketi, Ukrayna halkını AB ve Batı çizgisine doğru sürüklemiştir. Timoşenko ve Yuşçenko'nun liderliğinde

¹⁵⁹ Leonid Kuçma, 1994-2005 yılları arasında Ukrayna'nın Devlet Başkanlığı makamında yer almıştır. Otoriter tavırlarının olması ve Kucmagate Skandalının meydana gelmesi artık halkın Kuçma yönetimine inancın kalmamasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Turuncu Devrim'in, Kuçmasız Ukrayna (*Ukrayina bez Kuçmi*) kampanyası başarılı olmuş ve seçimleri AB yanlısı Yuşçenko kazanmıştır.

¹⁶⁰ Kuchmagate, Ukrayna siyasi tarihinde gerçekleşen bir skandaldır. Bu skandal, Kuçma'nın Gazeteci Georgii Gongadze ve diğer sayısız cinayetlerde parmağının olduğuna ilişkin milletvekili Oleksandr Moroz tarafından itham edilmesidir. Paul Kubicek, *The History of Ukraine*, Greenwood Press, Westport, 2008, s.159

Ukrayna, AB'ye olan ilgisini her geçen gün artırmıştır.¹⁶¹ Durumun böyle devam etmesi Rusya için kabul edilemez bir durum olmuştur. Putin bunu yakın çevresine yönelik bir saldırı olarak niteleyerek kadim Sovyet toprakları üzerinde kendi uydusu niteliğinde aktörler getirmeye çalışmıştır.

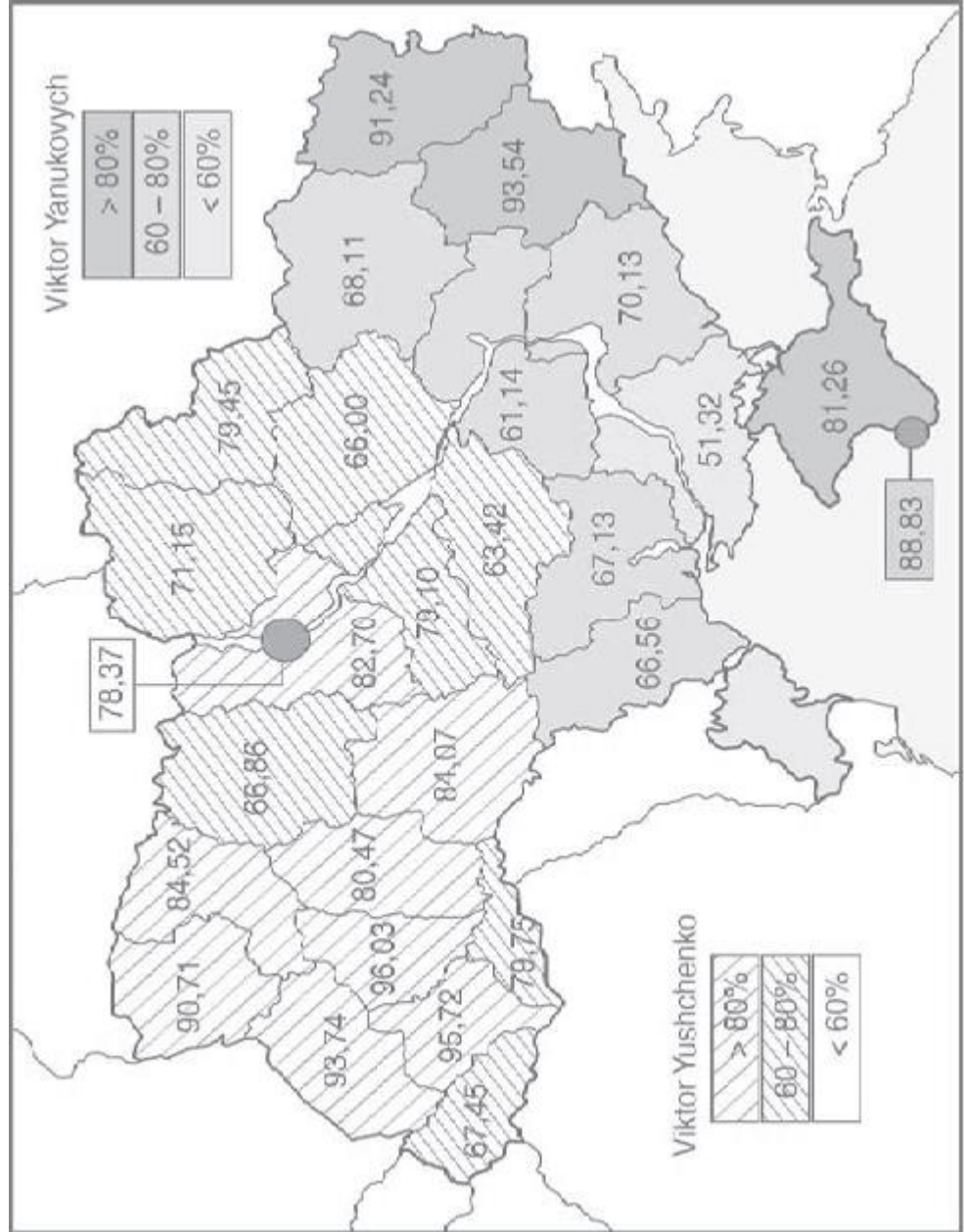
Tablo 9: 2004 Ukrayna Başkanlık Seçimleri

Partiler ve Adaylar	İlk Tur	İkinci Tur	Üçüncü Tur
-Bizim Ukrayna (Viktor Yuşçenko)	%39,9	%46,7	%52
-Bölgeler Partisi (Viktor Yanukoviç)	%39,3	%49,4	%44,2
-Sosyalist Parti (Oleksandr Moroz)	%5,8		
-Komünist Parti (Petro Symonenko)	%5		

Kaynak: İlk tur sonucu, en çok oyu alan iki aday ikinci tura kalmıştır. Paul Kubicek, *The History of Ukraine*, Greenwood Press, Westport, 2008, s.170.

¹⁶¹ Yuşçenko'nun sözlerine göre bu başarı bir Avrupa'ya dönüş olarak nitelendirilmekteydi. Ronald Grigor Suny, *The Cambridge History of Russia, The Twentieth Century*, Cambridge University Press, New York, 2006, s.548.

Harita 1.Bölgelere göre 2004 Başkanlık Seçimi Üçüncü Tur Sonucu

Kaynak:Harita, Bookcomp'a aittir. Paul Kubicek, *The History of Ukraine*, Greenwood Press, Westport, 2008, s.172.

Ukrayna’da Yuşçenko ve Timoşenko arasındaki anlaşmazlıklar bu dönemin geleceğini sorgulamıştır. 2010 Seçimleri, bu anlaşmazlıklar neticesinde Yanukoviç’in iktidara gelmesini sağlamıştır. Bu durum Rusya’nın Turuncu Devrim yenilgisinin unutulmasında önemli bir sonuç olmuştur. Yanukoviç, nispeten Rusya’ya yakın olsa da AB ile denge siyasetini sürdürmüştür. Rusya destekli aktörlerin birçoğu otokratik ve totaliter olarak bilinmektedir. Çeçenistan’da Kadirov¹⁶², Belarus’da Lukaşenko ve Yanukoviç’de de bu otoriter tavırları görmemiz mümkün olmuştur.¹⁶³ Bu otoriter tavırlar Ukrayna halkını Bağımsızlık Meydanına sürüklemiştir.

4.1.2. AB ile Ortaklık Anlaşması

ENP’nin geçmişini oluşturan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları, AB’nin komşu ülkelere sunmuş olduğu en önemli araçtır. Bu araç ile birlikte ülkelerin ekonomik kazançları ve AB ile ilişkilerin bir adım öteye gidilmesinde etkin rol oynayabilmektedir. 21 Kasım 2013 tarihinde, Ukrayna halkının, AB ile ileri adımlara götürecek Ukrayna AB Ortaklık Anlaşması’nın, Dönemin Başkanı Yanukoviç tarafından ertelenmesi ile başkent Kiev’de protestolar başlamıştır. Kiev’de AB değerleri yerine otoriter bir takım politikalara geçiş öngörüsü genel bir kaygı haline gelmiştir. Yanukoviç, bu protestoları bir takım kısıtlamalar ile sonlandıracağına inanarak yanlış politikalara devam etmiştir. Halkın meydanlarda başlayan isyanı giderek kızışmış ve hükümetin istifasını isteyen kitleler yoğunlaşmıştır. Kiev ve Ukrayna’nın Batı kesimi, ağırlıklı olarak Ukraynalıdır. Bu vatandaşlar, ülkelerinin AB ile olan yakın ilişkisini ileriye götürmesini beklemektedir. Özgürlükler, barış, demokrasi, insan hakları gibi değerlerin Ukrayna topraklarında da yer alması adına Euromaidan hareketi, AB’ye olan ilgiye yönelik başlatılan ilk sivil direniş olarak tarihe geçmiştir.

Yanukoviç protestolara bağlı olarak yaptığı düzenlemeleri kaldırarak halkın tepkisini azaltmak istemiştir. Fakat çözüm olmayacağını anlayan Yanukoviç, Rusya’ya sığınmış ve istifa etmek zorunda kalmıştır. Euromaidan, başarılı olarak

¹⁶² Brian D. Taylor, *State Building in Putin’s Russia*, Cambridge University Press, New York, 2011, s. 266.

¹⁶³ Natalia Shapovalova ve Tomasz Kapusniak, Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?, *FRIDE Policy Brief*, Sayı: 91, 2011, s.4.

lanse edilmeye başlarken, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Donetsk, Luhansk gibi Ukrayna'nın Doğu Bölgelerinde başlayan ayrılıkçı güçleri desteklemesi ile durum farklı bir renge bürünmüştür. Ukrayna milliyetçileri(Sağ Söktör)¹⁶⁴, Euromaidan direnişçileri ve Rusya yanlısı ayrılıkçı grup arasında başlayan çatışmalarda birçok vatandaş hayatını kaybetmiştir.¹⁶⁵

Ukrayna'da istifadan sonra Yanukoviç'in yerine Petro Poroşenko; Başbakanlık makamına ise Arsen Yatsenyuk getirilmiştir. İki aktör AB ve NATO'ya yakın kararları ile dikkat çekmiş; Rusya'nın tepkisi de giderek artmıştır. Poroşenko, "Slava Ukraine" ifadeleri ile Ukrayna'nın tekrar toprak bütünlüğü ve egemenliğini sağlama girişimlerinde bulunmuştur.¹⁶⁶ AB'den ve ABD'den yaptırımların gelmesini beklemiştir. Bu bekleyişe cevap olumlu karşılanmıştır. AB ve ABD; Rus bankalarına ve diğer argümanlara yönelik yaptırım kararları almışlardır. Rusya'nın yaptırımlara olan direnişi devam etmiştir. Ukrayna'nın yaptırımların yetersiz olduğu, AB üye devletlerinin ortak politika uygulamadığını belirterek, karşı atağın güçlendirilmesi adına sitem etmiştir. Özellikle Fransa'nın Mistral Savaş gemilerini Rusya'ya satıyor olması ve Almanya'nın Rusya'ya olan doğalgaz bağımlılığı iki önemli aktörün Ukrayna meselesinde sınırlı hareket etmesine sebebiyet vermiştir.¹⁶⁷

Ukrayna krizine en ciddi tepkiler eski Sovyet ülkelerinden gelmiştir. Bunlar özellikle Baltık ülkeleri olarak gözükmektedir. Estonya, Letonya, Litvanya, Moldova gibi Rus vatandaşlarını barındıran ülkeler dikkatli politikalar izlemeye çalışmıştır.¹⁶⁸ Moldova tepkisini, AB ile Ortaklık Anlaşmasını imzalayarak göstermiştir. Polonya ve Almanya, Doğu Politikası ölçüsünde politikalar sergilemiştir. Polonya'nın günümüzde Doğu Politikası yerine AB'ye üye olmasından kaynaklı ENP ve Doğu Ortaklığı programında ön plana çıkmaktadır. Bu ülkeler ile yakın ilişkiler kurarak, Avrupalılaşıma ve demokrasinin gelişmesi yönünde çalışmaları desteklemektedir. Bu

¹⁶⁴ Sağ Sektör, hem siyasi alanda hem de askeri alanda Ukrayna milliyetçiliği zemini üzerine inşa edilmiş bir harekettir. Oktay Bingöl, "Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörüler", *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2014, Sayı 41, s. 21.

¹⁶⁵ Bingöl, ss. 17-21.

¹⁶⁶ Ukraynaca Slava Ukraine'nin İngilizcesi Glory to Ukraine olan ifade Türkçe'ye Zafer Ukrayna'nın olarak çevrilebilir. Bu sloganın devamında Heroyam Slava ise Zafer Kahramanların diyerek Ukrayna askerlerinin yüceltilmesi sağlanmaktadır.

¹⁶⁷ Hasret Çomak, Atilla Sandıklı, Erdem Kaya, Elnur İsmayilov, Karadeniz'de Yeni Gelişmeler, Ukrayna Krizi ve Türkiye, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Ed.Hasret Çomak), Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s. 144

¹⁶⁸ Agnia Grigas, Russia-Baltic Relations After Crimea's Annexation: Reasons For Concern?, *Cicero Foundation Great Debate Paper*, Sayı: 14/05, Paris ss. 3-14.

itibarla Ukrayna ile ilişkilere önem vermektedir. Polonya'nın özellikle Ukrayna'nın Batı Bölgelerine olan ilgisi bilinmektedir. Geçmişte Polonya toprakları olan bazı yerlere ilişkin sorumlu davranmaya çalışmıştır. Bu minvalde vizenin kolaylaştırılması, vize fiyatlarının düşürülmesi gibi bir takım düzenlemeler yapmıştır.¹⁶⁹ Bunlar ek olarak, Euro 2012 Futbol organizasyonunda iki ülke futbol diplomasi ile de yakınlaşmıştır. Bu itibarla iki ülkenin birbirlerine uzak olmadığını ve yakın politikalar izleme fırsatlarının bulunduğunu söylemek mümkündür.

Poroşenko'nun Ukrayna Devlet Başkanlığı makamına gelmesiyle AB ile Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır. Rusya bu duruma tepkili olsa da, Ukrayna'nın anlaşmayı imzalamasının Rusya açısından pek etkili olmayacağını ifade etmiştir. Ukrayna ve Rusya ilişkilerini geren uluslararası mesele ise MH17 seferli Malezya uçağının düşürülmesi ile patlak vermiştir.¹⁷⁰ Bu mesele ile birlikte krize Hollanda, Malezya, Çin ve diğer ülkeler de müdahil olmuştur. AB üyesi olan Hollanda'nın uçakta hayatını kaybeden vatandaşlarının olması, krizde Ukrayna'nın elini güçlendirmiştir. AB üyelerinin baskıları ile yaptırımlar gündeme gelmiştir. Rusya ise kazadan sorumlu olmadığını ve bu durumun çözülmesi adına ellerinden geleni yapacaklarını ifade etmiş fakat bölgeye sağlık ekiplerinin ulaşması güçlüğüle karşılaştığından dolayı Rusya'ya yönelik eleştiriler giderek artmıştır. Uçak krizi bilinmezliğini korumaya devam etmiştir; çünkü bu mesele iki ucu keskin bıçaktır. İki taraftan birinin kesin olarak suçlu olarak ortaya çıkması uluslararası arenada itibar kaybına neden olabilir ve haydut devlet olarak lanse edilmesine kaynaklık edebilir. Mamafih, şimdilik açıklamalar Ukrayna yanlısı ya da Rusya yanlısı ayrılıkçı/milliyetçi gruplar şeklinde iddianın ötesine geçmemektedir.

4.2. 2014 Sonrası Ukrayna

Ukrayna 2014 yılına karamsar bir şekilde girmiştir. 2013 yılının son ayında patlak veren siyasal kriz, ülkeyi doğu ve batı olmak üzere kutuplara ayırmıştır. Yanukoviç'in istifası ve sonrası iktidara gelen Batı yanlısı kadrolar Ukrayna'da yaşayan Rusların tepkisine neden olmuştur. Rusya ve bölgede yaşayan Rus yanlıları

¹⁶⁹ Natalia Shapovalova ve Tomasz Kapusniak, Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?, *FRIDE Policy Brief*, Sayı: 91, 2011, ss. 1-6.

¹⁷⁰ Shapovalova ve Kapusniak, s. 157.

bu istifayı bir darbe olarak nitelendirmiştir. Kırım'da ve Doğu Ukrayna'da yaşanan krizler Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü sarsmıştır.

4.2.1. Kırım'ın İlhakı

Kırım, tarihi boyunca birçok medeniyetin yönetiminde varlığını sürdürmüştür. Osmanlı idaresine karşı Rusların başlattığı savaşıla Çarlık Rusya'nın yönetimi altına geçen Kırım, 18'inci yüzyıldan itibaren bu yönetimde kalmaya devam etmiştir. Sovyetler Döneminde Devlet Başkanı Kruşçev'in 1954 yılında Kırım'ı otonom bölge şeklinde Ukrayna'ya bırakmıştır.¹⁷¹ 1991 yılında Ukrayna'nın, Kırım'ın özerk statüsünü teyit etmesi ile Kırım Ukrayna'ya bağlı özerk bir idare olarak yönetilmeye başlanmıştır.

Yaklaşık 2 milyon insanın yaşadığı Kırım'da nüfusun %60'ını Rusların oluşturduğu bilinmektedir.¹⁷² Kırım'ın bu yoğun Rus nüfusu gerçeği birçok sorunun oluşmasında etkin bir rol oynadı. Yuşçenko idaresinin yönetime gelmesi ile birlikte Ukrayna'da dil konusunda düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemeler hiç şüphesiz Ruslar için dil ve kültür dayatması olarak yorumlanmasına neden oldu. Burada yaşayan Ruslar, Ukrayna idaresinin kendilerine yönelik tutumlarını dikkate almaktadır. Yuşçenko öncesi eski Cumhurbaşkanı Kuçma, buradaki vatandaşların da haklarını gözetken adımlar atması nedeniyle 1994 seçimlerinde %94'lük bir destek almasını sağlamıştır.¹⁷³ Bu bağlamda Kırım'da yaşayan Ruslar Turuncu Devrimi ve sonrasını dikkatli okumaya yöneldiler. Turuncu Devrim'de yaşanan olaylar aslında Ukrayna halkının doğu ve batı şeklinde ikiye ayrılışın bir belirtisiydi. Bu durum Euromaidan ile birlikte Ukrayna'nın kesin ve net olarak doğu ve batı şeklinde ayrılışını tasdikledi.

Kırım'da yaşayan Ruslar ve Rusya, Euromaidan'ın mevcut iktidarın düşürülmesi ile sonuçlandırma girişimini bir darbe olarak değerlendiler. Buna ek olarak, darbenin anayasanın ihlalini doğurduğunu belirterek, Yanukoviç'in devrilmesini tanımadılar. Kırım yetkilileri ve Rusya yanlısı aktörler yeni Batı yanlısı iktidarın faşist olduğunu iddia ederek, Rus ve Rusça konuşanların tehlike altında

¹⁷¹ Çomak(ed.), s. 128.

¹⁷² Özdağ, s. 25.

¹⁷³ Büyükkakıncı(der.), s. 399.

olduklarını belirttiler.¹⁷⁴ Hal böyle olunca Rus dış politika amaçlarında bahsettiğimiz gibi Rusya, Rus ve Rusça konuşanların haklarını koruma amacını öne sürerek burada yaşanan gelişmeleri destekledi. Bu gelişmenin adı hiç şüphesiz Kırım'ın bağımsızlık referandumu ve Rusya'ya katılımıydı. 16 Mart 2014 tarihinde Kırım halkı referanduma giderek Ukrayna'da bağımsızlıklarını tasdiklediler. Referandum sonuçlarına göre halkın %96'sı bağımsızlığı ve Rusya'ya katılımı onayladılar.¹⁷⁵ Uluslararası kamuoyunda bu gelişmelere tepki gecikmedi. 27 Mart 2014 tarihli 68/262 sayılı "Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü" başlıklı BM Genel Kurul kararı ile referandumun bağlayıcı olmadığı deklare edildi.¹⁷⁶ Yine AB, Rusya ile mevcut vize kolaylaştırma ve ortaklık ile ilgili müzakereleri askıya aldı. Bunlara ek olarak AB ve ABD Rusya'ya yönelik yaptırım ve ilgili bazı kişilere seyahat yasağı konan kararlar aldılar.¹⁷⁷

1992 yılında Rus Duma'sında, 1954 yılında Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesinin yasal olmadığı üzerine bir karar alınmış ve Kırım'ın yeniden Rusya'ya devri ile ilgili olarak yollar aranması vaat edilmişti. Fakat Rusya'nın bu dönemlerde dış politikada zayıf olması ve uluslararası arenada tanınma isteğinden ötürü bir takım anlaşmalara katılma zorunluluğu, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün tanınmasına neden oldu. Devlet Başkanı Putin'in referandum sonrası konuşmasında bazı açıklamaları dikkat çekmektedir. Putin, bir anlamda 1992 kararını destekler nitelikte, SSCB'nin dağılması sırasında yapılan yanlışların giderildiğini ifade etti. Kırım ilhak edilmesi Putin'in yakın çevresindeki kırmızıçizgiler ile bağdaştırılabilir. Putin bu çizgilere yönelik ilk ciddi adımı Batı kamuoyuna Tiflis'te göstermişti. Bu cevabın öncesi 2007 yılında Putin aslında Rusya'nın atacağı adımlar ile ilgili ipuçları vermişti. 2007 yılında Münih Konferansı'nda Putin, Rus dış politikasının artık savunma odaklı olmadığını, bunun aksine karşı atak karakterine dönüştüğünü bildirmişti.¹⁷⁸ Bu açıklamadan bir yıl sonra Gürcistan'da yaşanan gelişmeler Putin'in ciddiyetini göstermiştir.

¹⁷⁴ Amanda Paul, *Crimea One Year After Russian Annexation*, *European Policy Centre*, 2015, s. 2.

¹⁷⁵ 95.7% of Crimeans in Referendum Voted to Join Russia, <http://rt.com/news/crimea-vote-join-russia-210/> (11.05.2015)

¹⁷⁶ United Nations General Assembly, "Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014", http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf (11.05.2015)

¹⁷⁷ Özdal, s. 26.

¹⁷⁸ Mammadov, s. 82.

Kırım'ın ilhak edilmesi ile birlikte Ukrayna'nın doğu bölgesinin de bu tür girişimler içerisine girmesine neden oldu. Yanukoviç'in protesto edilmesi ile başlayan bir süreçte, devletin bölünmesine doğru evrilmesi Ukrayna halkını endişeye düşürdü. Özellikle Kırım'da yaşayan Ukraynalıların gelecekleri şimdilerde kaygı verici gözükmemektedir. Kırım'da yaşayan Rusların iddia ettiği dil ve kültür baskısını günümüzde kendilerinin Ukraynalılara yaptığı gözlenmektedir.¹⁷⁹ Bu konuya ilişkin, Avrupa Birliği Dışişleri Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin insan hakları ve azınlıklara mensup kişilerin zulmü dâhil, Kırım'da insan hakları durumun derin bir endişeye neden olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁰ İnsan Hakları İzleme Komitesi'ne göre "Kırım'da medya tehlike altındadır".¹⁸¹ Ukraynaca yazılı medya ve web siteleri kapatılmıştır. Eğitim, din ve benzeri diğer Ukrayna halkını ilgilendiren konularda da bunlara paralel yasaklamalar meydana gelmiştir.¹⁸²

Bunlara ek olarak Kırım Parlamentosu tarafından yayınlanan oy pusulası oldukça dikkat çekicidir. Oy pusulası iki seçenek sunmaktadır. İlk seçeneğe göre; Rusya Federasyonu'na bağlanmayı destekliyor musunuz? İkinci seçenek ise Ukrayna parçası olarak 1992 Kırım Anayasası'nın düzenlemesini destekliyor musunuz? Üçüncü bir seçeneğin bulunmaması ise eleştirilerin başında gelmektedir.¹⁸³

4.2.2. Malorossiya'dan Novorossiya'ya¹⁸⁴: Doğu Ukrayna Sorunu

Rusya tarihinde Ukrayna birçok kelime ile açıklanmaktadır. Çalışmamızda da Ukrayna'nın Rusça'da sınır ya da uç şeklinde değerlendirildiğini belirtmiştik. 1917 yılına kadar Ukrayna Malorossiya olarak yani Küçük Rusya olarak tanımlanmıştı.¹⁸⁵ 1918 yılı bu tanımın önüne geçerek, Ukrayna'nın millileştirme hareketi ile birlikte rafa kaldırılmıştır.¹⁸⁶ Bu ifadenin günümüzde Ukrayna'nın doğusundaki Sovyet

¹⁷⁹ Ukrayna halkının yoğun olduğu Soğuk Savaş dönemlerinde etnik milliyetçiliğin yayılması, buradaki Ukraynalı olmayanlar için ayrımcılığa yol açmaktaydı. John Armstrong, *Ukrainian Nationalism*, Columbia University Press, New York, 1963, s. 276

¹⁸⁰ "Mogherini: Kırım'da askeri yığınak ve insan haklarının durumundan endişeliyiz", *Euractiv*, 16.03.2015, <http://www.euractiv.com.tr/abnin-gelecegi/article/mogherini-kirimda-askeri-yiginak-ve-insan-haklarinin-durumundan-endiseliyiz-031233> (11.05.2015)

¹⁸¹ Paul, s. 3.

¹⁸² Paul, ss.3-4.

¹⁸³ Crimea referendum: What does the ballot paper say?, 10.03.2014, *BBC News*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26514797>, (11.05.2015).

¹⁸⁴ Rusça'da Malorossiya; Küçük Rusya, Novorossiya; Yeni Rusya demektir.

¹⁸⁵ Kubicek, s. 54.

¹⁸⁶ Kubicek, s.79.

İnsanı (*homo sovieticus*)¹⁸⁷ olarak nitelendirebilecek ayrılıkçılar tarafından dile getirilmesi ile tekrar gündeme gelmiştir. Fakat sadece bu tanımla değil yine bir başka kelime Novorossiya(Yeni Rusya) ile beraber anıldığı görülmüştür.¹⁸⁸

Kırım ilhakı sonrası Ukrayna'nın doğusunda yer alan Odessa, Kharkiv, Donetsk, Luhansk gibi Rus kökenlilerin yoğun olduğu şehirlerde protestolar meydana geldi.¹⁸⁹ Bu protestolar Kırım ilhakında olduğu gibi mevcut Batı yanlısı iktidara yönelik gerçekleşmiştir. Ukrayna'nın Donbass bölgesinde yoğun protestolar yerini çatışmalara bıraktı. Devlet binaları bu ayrılıkçılar tarafından işgal edildi. Donetsk ve Luhansk Cumhuriyetleri'nin kurulmasının ilan edilmesi ile birlikte Ukrayna'nın doğusu kaosa girdi. 27 Mayıs 2014 tarihinde bu iki cumhuriyet Novorossiya Federal Devleti'nin kurulduğunu ilan etmesi çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir. 5 Eylül 2014 tarihinde taraflar arasında çatışmayı durdurma amacıyla Minsk'te bir ateşkes imzalanmıştır.¹⁹⁰ Bu ateşkes etkin olamadığından ötürü Minsk II diye tabir edebileceğimiz bir protokolün imzalanması gündeme gelmiştir.¹⁹¹

Çatışmaların geleceğinin öngörülmesinden ziyade Ukrayna'nın idare yapısı hakkında gelişmelerden bahsedebiliriz. Ukrayna'nın doğu sorunu ülkenin yönetimi ile ilgili değişiklikleri de gündeme getirmiştir. Rusya tarafından istikrarın sadece Ukrayna'nın federatif bir devlet haline dönüşmesi ile mümkün olacağı düşünülmektedir.¹⁹² Yine aynı şekilde Ukrayna'nın Finlandiya örneğinde olduğu gibi NATO üyesi olmaması Rusya tarafından önerilmiştir.¹⁹³ İki önerinin de şu şartlar altında Kiev yönetimi tarafından kabul edilmeyeceği öngörülmektedir. Fakat bu önerilere Avrupalı ve Amerikalı yetkili ve uzmanlardan da destek gelmiyor değil.

¹⁸⁷ İbrahim Hasanoğlu, Homo Sovieticus: Sscb'de Sovyet Halkı İnşası Çabaları, *Turkish Studies*, Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 311-340.

¹⁸⁸ Marlene Laruelle, Novorossiya: A Launching Pad for Russian Nationalists, *The Program on New Approaches to Research and Security*, Sayı: 357, 2014, ss.1-3.

¹⁸⁹ State Statistic Committee of Ukraine, National Composition of Population, <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>, (15.05.2015).

¹⁹⁰ Organization for Security and Co-Operation in Europe, "Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group, signed in Minsk", 5.10.2014, <http://www.osce.org/ru/home/123258?download=true> (9.05.2015).

¹⁹¹ Michael Emerson, Is there reason to hope for Minsk II?, *Centre for European Policy Studies(CEPS)*, Brussels, 2015.

¹⁹² Habibe Özdal, Ukrayna Krizinde Kırım'ın İlhakının Getirdikleri Gösterdikleri, *Usak Analist*, Ankara, Yıl: 4, Sayı: 38, s.26.

¹⁹³ Özdal, s. 27.

ABD'nin önemli diplomatlarından Henry Kissinger'e göre¹⁹⁴; "Ukrayna NATO'ya üye olmamalıdır" fikri bugün önemli AB üye ülkelerinin de düşüncelerini yansıtmaktadır.

Ukrayna'nın Küçük Rusya'dan Yeni Rusya'ya dönüşmesi mevcut doğu-batı Ukrayna ikileminde zor görülmektedir. Turuncu Devrim ile ortaya çıkan bu ikilemin Euromaidan ile artık bir fay hattına dönüşmesi; Ukrayna'nın geleceği konusunda kaygıların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Rusya tarafından tampon bölge ya da tampon devlet olarak görülen Ukrayna'nın, uydu devlete dönüştürülme girişimi Yanukoviç'in devrilmesi ile son bulmuştur. Son seçimlerde Devlet Başkanı Poroşenko'nun seçimi kazanması ile birlikte Avrupa yanlısı yönetimin bu yönde desteklendiğini belirtebiliriz.¹⁹⁵

4.3. Rusya'nın Ukrayna Politikası

Rusya elitlerinin ve yönetiminin Ukrayna'ya yönelik düşüncesi son krize kadar ağırlıklı olarak kardeşçe (*brotherly*) olmuştur. Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'un "bu ülke bize en yakın kardeş" sözü, Ukrayna'ya olan bu durumu doğrular niteliktedir. Tarih ve kültür bağlamında birbirlerine yakın olan bu Slav toplumları, 17. yy'dan beri ortak düşmana karşı birlikte hareket etmişlerdir. Bu anlamda Rusların düşüncesine göre, Ukrayna'yı AB'nin değerlerinden koruyarak, büyük Slav Birliğini kurmak üzere Ukrayna'yı önemli bir ülke olarak gördüler. Her ne kadar Ruslar, Ukrayna'yı bir devlet olarak görmese de uluslararası alanda Ukrayna, Ruslar için bir aktördür. Rusya'nın görüşüne göre ayrıca Rusya ve Ukrayna ortak değerlere sahiptir, bu değerler hiç şüphesiz AB ve diğer medeniyetlerinden daha değerlidir.

Ortak değerlere ek olarak, Moskova'nın Ukrayna konusundaki bir diğer görüşü kendi güvenliğinin sağlanmasında Ukrayna'nın hayati bir önem sahip olduğudur. Ukrayna'nın kelime olarak Rusça'da sınır olması bu bağlamda Batı ile arasındaki bir çizgidir. Jeopolitik öneminin yanı sıra Ukrayna, Rusya'nın ekonomik anlamda AB ile arasındaki bir vücut örneğinde atıfla damarlarıdır. Bu damarlar, AB ve Rusya'nın birbirlerine doğal gaz boru hatları ile bağlanmasında bir misyon üstlenmiştir.

¹⁹⁴ Özdal.

¹⁹⁵ Şahin Keskin, Ukrayna 2014 Parlamento Seçimleri, Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü, <http://www.usbed.org/avrupa/news-ukrayna-2014-parlamento-secimleri.html> (10.05.2015)

Uzman Konstantin Zatulin'e göre eğer Ukrayna, Rusya ile özel birlik içerisinde yer almaz ise Ukrayna, Rus karşıtı bir kuruma dönüşecektir. Zatulin ayrıca Ukrayna'nın ikinci bir Polonya olacağından söz etmektedir.¹⁹⁶ Bilindiği üzere Polonya sert bir dönüş ile sosyalist dünyadan liberal bir dünyaya geçmiştir.

4.3.1. İkili İlişkilerin Tarihi

Rusya konusunda aktarmış olduğumuz Avrasyacı ve Atlantikçi bakış Ukrayna'nın iç politikasının inşasında da rol oynamaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın Ukrayna Politikasında değişikliklere yol açan üç önemli olay bulunmaktadır. Hiç şüphesiz bunlar; Turuncu Devrim, Yanukoviç Dönemi ve son aşama olan Euromaidan'dır.¹⁹⁷

Rusya'nın, Turuncu Devrim öncesinde Kiev ile ilişkileri önemli aşamalarda ilerlemiş fakat 2004 seçimi öncesi yeni adayın desteklenmesi hususunda bir durulma dönemi yaşanmıştır. Moskova açık bir şekilde Rus yanlısı Yanukoviç'i desteklerken¹⁹⁸; Brüksel ve ağırlıklı olarak Ukrayna'nın Batı kesimleri Yuşçenko'yu desteklemiştir.¹⁹⁹ Seçimlerde yaşanan problemler taraflar arasındaki rekabetin bir göstergesi olmuştur. Halkın baskısı ile seçimler yenilenmiş ve 2004 seçimi Turuncu Devrim ile Yuşçenko'nun seçilmesinde rol oynamıştır.²⁰⁰ Bu durum Moskova açısından kabul edilir bir şey değildi. Özellikle Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi ve Kırgızistan'daki Lale Devrimi, Moskova'nın Batı'ya olan kaygılarının oluşmasındaki faktörlerden birkaçı olmuştur. Yuşçenko Yönetimi'nin ne tarzda ilerleyeceğini Rusya aşağı yukarı bildiğinden ötürü Ukrayna Politikasında önemli değişiklikler yaparak bu yönetimi belirli kartlar ile yıpratma yoluna gitmiştir. Bu kartlar hiç şüphesiz etnik ve dini temelli Ukrayna'nın Rus azınlıkları ve Rusya'nın önemli bir silahı olan enerji politikasıdır. Rusya'nın Ukrayna'nın doğalgaz borçlarını bahane ederek 2005/06 ve 2008/09 dönemlerinde iki kez kesintiye gitmiş ve bu durum sadece Ukrayna'nın etkilenmesine yol açmamış, aynı zamanda Rusya'ya enerji bağlamında %100 bağımlı olan AB ülkelerini de etkilemiştir. Rusya'nın buradaki enerji ile algı

¹⁹⁶ Vsevolod Samokvalov, Relations In The Russia-Ukraine-EU Triangle: "Zero Sum Game" or Not?, *The European Union Institute for Security Studies*, Sayı: 68, 2007, s.27.

¹⁹⁷ Andrei Tsygankov, The Sources of Russia's Ukraine Policy, *Russian Analytical Digest*, Sayı: 158, 2014, s.2.

¹⁹⁸ Robert Horvath, Putin's 'Preventive Counter-Revolution': Post-Soviet Authoritarianism and the Spectre of Velvet Revolution, *Europe-Asia Studies*, Cilt: 63, Sayı: 1, 2011, s. 6.

¹⁹⁹ Horvath.

²⁰⁰ Cem Karadel, Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Ed. Hasret Çomak, Beta Yayınları, İstanbul, 2014, ss.123-125.

oluşturması iki yönlü olmuştur: Ukrayna ve AB'nin Rusya'nın çıkarları bağlamında Rusya ile ilişkilerinde dikkatli hareket etmesi; Turuncu Devrim öncesi dış enerji fiyatlarının iç pazarda satılan fiyat ile bir olması Rusya'nın aslında enerji kartının kullanmasının açık bir göstergesi olmuştur.²⁰¹ Dönemin milletvekillerinden Oleh Ryhbachuk'un şu sözleri olayı özetlemiştir: "Putin başkandır, evet gazın kirli bir iş olduğunu anlıyoruz, fakat biz herhangi bir şekilde bu işi Rusya ile yapamayız".²⁰²

Turuncu Devrim, iç siyasi hesaplaşmalar ve yaşanan bu krizlerin etkisi ile fazla uzun soluklu olmamıştır. 2010 seçimlerinde Yanukoviç tekrar sahneye çıkmış ve seçimleri kazanmıştır. Yanukoviç'in iktidara gelmesi ile Turuncu Devrim Hükümeti'nin Rusya'nın tepkisine yol açan kararları ortadan kaldırmıştır. Bu anlamda Yuşçenko Dönemi'nde Rusça'ya değer verilmesi, Karadeniz ve Kırım'daki filolar hakkında Rusya'nın çıkarlarına uygun hareket edilmesi gibi bir takım değişiklikler göze çarpmaktadır.²⁰³ Yanukoviç idaresinin güvenilirliği test edecek nitelikte olan "Avrasya Birliği mi, AB mi" şeklinde oluşturulan ikilem Yanukoviç'in kaderini belirlemiştir. Ukrayna'nın borçlarından ötürü Rusya'nın ekonomik tavizlerinin uygun olması AB ile imzalanacak olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın askıya alınması yeni bir toplumsal hareketin başlamasında etken olmuştur.²⁰⁴ Başlarda Kiev'de başlayan gösteriler, onlarca sivilin yaşamını kaybetmesi ile diğer şehirlere yayılmıştır. Ukrayna'nın Bağımsızlık Meydanı'nda başlayan bu hareketin adı da bu ikilem ölçüsünde şekillenmiştir. Batı Ukraynalıların AB isteği bu meydandaki hareketin EuroMaidan olarak literatüre geçmesinde rol oynamıştır.²⁰⁵ EuroMaidan, Turuncu Devrim ile benzerlikleri olmasından ötürü Rusya'nın Ukrayna'ya olan politikası da bu şekilde ilerlemiş fakat biraz daha sert olmuştur. Yani, Rusya'nın Kırım'a yönelik revizyonist açılımı ve Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçıları desteklemesi bir anlamda Rusya'nın artık Ukrayna'dan vazgeçtiği algısına yol açmıştır. Aslında Rusya birleşmiş, sorunsuz bir Ukrayna yerine bu tür kargaşaları bulunan bir ülkeyi daha uygun görmektedir.²⁰⁶ Bir başka

²⁰¹ Angus Roxburgh, *The Strongman Vladimir Putin and the Struggle for Russia*, I.B.Tauris, New York, 2012, s.318.

²⁰² Roxburgh, s.323.

²⁰³ Andrei Tsygankov, The Sources of Russia's Ukraine Policy, *Russian Analytical Digest*, Sayı: 158, 2014, s.4.

²⁰⁴ Tsygankov, s.3.

²⁰⁵ Maidan Nezalezhnosti, Ukrayna Bağımsızlık Meydanı.

²⁰⁶ Büyükkakıncı(der.), s. 400.

deyişle problemi bulunmayan bir Ukrayna neden Rusya'ya ihtiyaç duysun? Ya da problemsiz bir Ukrayna ne ölçüde Rusya ile bütünleşmek ister? Bu ve buna benzer sorular Rusya'nın Ukrayna'ya ilişkin politikaların özetlemesinde örnek olarak verilebilir.

4.3.2. Jeopolitik Faktör

Konunun anlaşılması açısından jeopolitik hususları ayrı bir başlıkta işlemeyi daha uygun gördük. Bu bağlamda Ukrayna'nın jeopolitik durumunun Rusya'nın dış politikasındaki öneminin ne olduğu sorusuna cevap arayacağız.

Rusya yönetimi, Ukrayna'yı jeopolitik olarak daima önemli görmüştür. Siyaset Bilimci Zbigniew Brzezinski'ye göre Ukraynasız bir Rusya bölgede sıradan bir Asya ülkesi kadar etkin olabilir.²⁰⁷ Eski Başkan Boris Yeltsin'in de bu sözlere paralel olarak Ukraynasız Rusya'yı hayal etmek imkânsız demiştir. Bu jeopolitik önemin dikkate alınması Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik politikalarını etkilemiştir. Etkilerin anlaşılması açısından şu üç hususun Rusya'nın politikasının şekillenmesinde rolü bulunmaktadır.

İlk olarak, Ukrayna yukarıda bahsettiğimiz gibi Rusya'nın güvenliği açısından gereklidir. Batı ve Rusya arasında doğal bir tampon rol üstlenen Ukrayna, dünya savaşları geçmişinde görüldüğü gibi Moskova'nın adeta çelik kapısı işlevini görmektedir. Bir başka deyişle, Ukrayna'nın doğusunda oluşturulacak güvenlik halkası, Rusya'nın güvenliği açısından önemli olacaktır.

İkincisi, Ukrayna'nın jeopolitik konumu, Rusya'nın ekonomisi açısından oldukça önemlidir. Özellikle Ukrayna'nın yaklaşık 45 milyon nüfusa sahip olması Rusya için geniş bir pazar yelpazesini tanımlamaktadır. Bunlar dışında Rusya'nın petrolü, Ukrayna limanları aracılığı ile taşınmaktadır. Enerjinin taşınması hususunda doğal gaz aktarımı da vardır, fakat günümüzde Rusya artık Ukrayna'yı by-pass edebilecek projeleri uygulamaktadır. Gelecekte Ukrayna'ya olan bağımlılığını en aza indirmiş olacaktır.²⁰⁸ Yine aynı şekilde Ukrayna'nın yer altı zenginlikleri de Rusya için önemlidir. Özellikle Donbass bölgesinde bulunan madenler dikkat çekicidir.²⁰⁹

²⁰⁷ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005.

²⁰⁸ David G. Victor, Amy M. Jaffe, Mark H. Hayes, *Bypassing Ukraine: exporting Russian gas to Poland and Germany, Natural Gas and Geopolitics*, Cambridge University Press, New York, 2009, ss.122-168.

²⁰⁹ Büyükkakıncı(der), s. 325.

Üçüncü ve son husus ise SSCB'nin Ruslaştırma politikaları ile Ukrayna'nın önemli bir Rus varlığına sahip olması, Rusya'nın Slav Birliği kurma hayalinin mihenk taşıını oluşturmaktadır. Rusya aynı zamanda Ukrayna'daki Rus varlığını kendi çıkarlarının riske girdiğinde etnik ve dini temelli bir kart olarak kullanmaktadır.²¹⁰

4.3.3. Din Faktörü

Ukrayna, yaklaşık 45 milyon insanın yaşadığı bir alanı ifade etmektedir. Aynı zamanda bu 45 milyonluk nüfusun büyük bir kısmını Ortodoks dine mensup insanlar oluşturmaktadır. Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte Ukrayna'nın bu gerçeği daha önemli bir hale gelmiştir. Başkan Putin'in yoğun Ortodoks nüfusu barındıran Ukrayna'ya yönelik politikaları din faktörü ile de değerlendirilebilir.

SSCB'nin dağılması ile birlikte Moskova Patrikhanesi'nin dini hiyerarşisinde de dağılmalar yaşanmıştır. Baltık ülkeleri, Ukrayna ve Gürcistan'ın kiliseleri SSCB'nin çöküşünün ardından Moskova Patrikhanesi'nden ayrılmışlardır.²¹¹ Bu kiliseler aynı zamanda iç politikanın gelişimini de etkilemektedir. Eski Başkanlardan Yuşçenko'nun seçilmesinde Kiev Patrikhanesi'nin etkisi unutulmamalıdır.²¹² Vladimir Putin'in bu anlamda Moskova Patrikhanesi'nin Ukrayna bağlamında gelişimine önem verdiği gözlerden kaçmamalıdır.

4.4. AB'nin Ukrayna Politikası

AB'nin Ukrayna'ya yönelik politikalarını, siyasi, güvenlik, ekonomik ve sosyal ilişkilerinde gelişmeler belirlemektedir. AB için Ukrayna önemli bir ülkedir ve bu önemin verdiği gerekçe ile bir takım politikaları Ukrayna'ya yönelik uygulamak istemiştir.

²¹⁰ Hannes Adomeit, *Russia and its Near Neighbourhood: Competition and Conflict with the EU, College of Europe Natolin Campus*, Varşova, 2011, s.44.

²¹¹ Bojdar Cipof, *Ukrayna'da Kilise Savaşları*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/08/22/7747/ukraynada-kilise-savaslari> (10.05.2015)

²¹² Cipof.

4.4.1. İkili İlişkilerin Tarihi

AB'nin, Ukrayna'nın bağımsızlığı sonrası bu ülkeye yönelik net bir ilgisinden söz edilebilmesi mümkün olmamıştır. İkili ilişkilerini belirleyen 1998 Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, hukuki bir zemin oluştursa da bu ilişkiler Rusya'nın denetimci bakışı altında şekillenmiştir.²¹³ Yukarıda bahsettiğimiz gibi AB ve Rus yanlısı hükümetlerin Ukrayna'daki rekabetinde hangi aktör galip çıkarsa bağlı olduğu birime yönelik politikalara katılımı da o kadar yakın olmuştur. Bu doğrultuda 2004 AB genişlemesi ile birlikte AB'nin Ukrayna'ya yönelik ilgisi artmıştır. Bu itibarla, 2004 yılında ENP'nin sahneye çıkması ile birlikte Ukrayna, AB'nin komşuluk politikasına dâhil olmuştur. ENP'nin temel aracı olarak, 2005 yılı AB-Ukrayna Eylem Planı işbirliğinin artmasına vesile olmuştur. Bu anlamda işbirliği konuları arasında; siyasi diyalog, savunma, dış politika, adalet, güvenlik ve özgürlük, ekonomide liberalleşme yer almıştır.²¹⁴ İlişkiler 9 Eylül 2008'de Paris'te AB-Ukrayna Zirvesi'nde somut gelişmelerle şekillenmiş ve Ukrayna'nın DTÖ'ye üye olması sağlanmıştır.²¹⁵ Yine bu dönemde AB'nin Karadeniz Sinerjisi, AB'nin enerji politikası bağlamında Ukrayna'nın da dâhil edilmesi ile Ukrayna'da ekonomik ve siyasi alanda gerçekleştirilecek reformlara ön ayak olunmuştur.²¹⁶

Tablo 10: ENPI Paylaşımı

Öncelikli Alanlar	Milyon Euro		%
Öncelik Alanı 1: İyi yönetim ve hukukun üstünlüğü	94,000-141,000 Euro	20-30	

²¹³ Erhan Akdemir, Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası: Eski Komşu Mu? Yeni Aday Mı?, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2014, Sayı 41, s.65.

²¹⁴ ENP Eylem Planları(Action Plans) için bkz. http://eeas.europa.eu/enp/documents/action-plans/index_en.htm, (10.05.2015).

²¹⁵ Council of The European Union, EU-Ukraine Summit: Paris, Brussels, 9.10.2008, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/102633.pdf (10.05.2015).

²¹⁶ Mitat Çelikpala, Security in the Black Sea Region, Bertelsmann Stiftung, http://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/GP_Security_in_the_Black_Sea_Region.pdf, (10.05.2015).

Öncelik Alanı 2: AB-Ukrayna Ortaklık Antlaşmasının yürürlüğe girmesinin kolaylaştırılması	117,500-164,500 Euro	25-35
Öncelik Alanı 3: Sürdürülebilir Kalkınma	211,500-258,527 Euro	45-55
2011-2013 ENPI Paylaşımındaki Toplam Göstergeler		

Kaynak: EU, European Neighbourhood and Partnership Instrument, Ukraine, National Indicative Programme 2011-2013, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/2011_enpi_nip_ukraine_en.pdf

4.4.2. Jeopolitik Faktörler

Günümüz bilgileri ışığında, AB'nin ortak bir dış politikasından söz etmemiz oldukça güçtür. Bu itibarla, ağırlıklı olarak devletlerarası politikaların, AB'nin Ukrayna'ya politikasının belirlenmesinde rol oynadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ukrayna her şeyden önemlisi AB için jeopolitik bir argümandır. Bu sadece AB için değil, Rusya için de geçerli olduğunu yukarıda bahsetmiştik. AB, Ukrayna'yı, Rusya gibi bir tampon bölge olarak görmektedir.²¹⁷ Bir başka deyişle, Rusya'nın Batı'dan gelebilecek tehlikelere yönelik Ukrayna'yı bir doğal tampon olarak görmesi gibi, AB için de, Ukrayna'nın Doğu'dan gelebilecek saldırılara karşı bir gri bölge niteliğinde olduğu açık bir gerçektir.²¹⁸ AB ve Rusya arasında kalmış bir Ukrayna'nın bu ortamda hiç şüphesiz denge siyasetinden başka bir aracı kalmamış ve bundan ötürü olacak ki ya AB yanlısı ya da Rus yanlısı hükümetler birbirleri ile mücadele içerisine girmiştir.

4.4.3. Enerji Faktörü

AB'nin ortak bir dış politikasının olmadığından söz etmiştik ve bunun gelişiminde AB ülkeleri Ukrayna örneğinde olduğu gibi denge siyasetinin izlenmesini desteklemiştir. AB'nin enerji bağımlılığı bilinen ve geleceğe dair kaygıların

²¹⁷ Tampon bölge ya da tampon devlet sıklıkla kullanılmaktadır. İlgili bir çalışma için bkz. Stephen M. Walt, History Shows Caution Is the Best Approach for Foreign Action, The New York Times, <http://www.nytimes.com/roomfordebate/2014/09/02/is-dont-do-stupid-stuff-the-best-foreign-policy-30/history-shows-caution-is-the-best-approach-for-foreign-action>, (8.05.2015).

²¹⁸ Michał Wawrzonek, Ukraine in the "Gray Zone": Between the "Russkiy Mir" and Europe, Sage Publications, Cilt: 20, Sayı: 10, 2014, s. 1.

bulunduğu hassas bir konu olduğu istatistiki veriler ışığında görülmektedir. Bu itibarla, AB'nin enerji politikası, SSCB sonrası ülkelere Rusya'nın yakın çevre doktrininde görüldüğü gibi bir yakın ilişkiler sarmalının kurulmasını ve bu politikaya yönelik adımların atılması gerektiği bilincini doğurmuştur. Ukrayna'nın SSCB sonrası ülkelerdeki yeri diğerlerine göre oldukça farklıdır. Ukrayna'nın Rusya'nın mevcut enerji kaynaklarını bir enerji koridoru tanımlaması ile AB'ye taşıdığı bilinen bir parametredir.²¹⁹ AB ile ilişkileri kusursuz bir Ukrayna elbette Brüksel için en iyi seçenek olacaktır. Bu doğrultuda ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ya da azaltılması, taşımacılıktaki vergilerin yükünün hafifletilmesinde önemli bir rol oynayacağı belirtilebilir.

AB ülkelerinin denge siyasetinde ağırlıklı olarak Fransa ve Almanya yer almaktadır. Bu ülkeler Rusya ile yakın ilişkiler kurarak enerji konularında belirli ayrıcalıklar kazanmak istemektedir.²²⁰ Hal böyle olunca Ukrayna'nın AB'ye katılma arzusu bu gibi ülkelere engellenmekte ya da çekimser kalmaktadır.²²¹ Ukrayna'nın AB'ye katılımını genel olarak eski SSCB ve Ukrayna'nın AB'deki komşuları desteklemektedir. Bu bağlamda Polonya ve Litvanya'nın Ukrayna'nın AB'ye katılımın desteklenmesi göze çarpmaktadır. Fakat AB'ye üye olunması için tüm üyelerin onayı şarttır. AB bu doğrultuda Ukrayna'yı kaybetmemek adına, Ukrayna'nın siyasi ve ekonomik alanlarında istikrara kavuşması yönünde adımlar atmakta ve Ukrayna'nın üyeliğinden ziyade stratejik ortaklık kurulması daha makul bir seçenek olarak belirlemektedir. Zaten Ukrayna'nın AB'ye dâhil olacağı düşünülürse, AB ve Rusya arasında önemli bir tampon görevi üstlenecek herhangi bir ülke kalmayacaktır. 2009 Lizbon Antlaşması düzenlemesi ile herhangi bir AB ülkesine yönelik saldırıda ortak savunma ve cevap verme girişimi bu doğrultuda AB ve Rusya'yı savaşa sürükleyeceği de bu bağlamda değerlendirilebilir.²²²

AB'nin Ukrayna'ya yönelik enerji politikalarını eski SSCB ülkelerine yönelik politikalar ile şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu itibarla AB; TACİS(Bağımsız

²¹⁹ Merkel: Ukraine forced to be between EU and Russia. <http://forua.wordpress.com/2009/02/27/merkel-ukraine-forced-to-be-between-eu-and-russia/> (10.05.2015).

²²⁰ Mustafa Nail Alkan, Almanya-Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi, *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2015, Sayı 45, s.95.

²²¹ Natalia Shapovalova ve Tomasz Kapusniak, Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?, *FRIDE Policy Brief*, Sayı: 91, 2011, s.4.

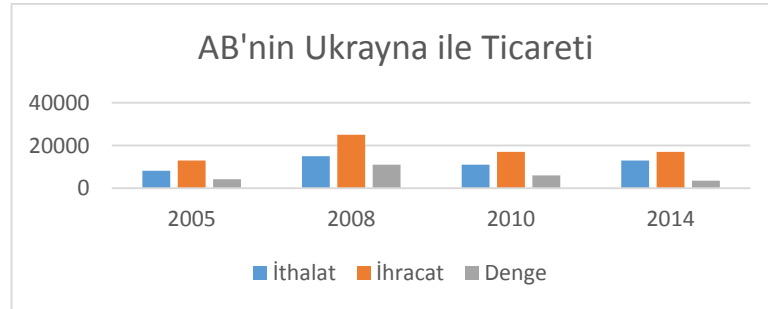
²²² Derek E. Mix, The European Union: Foreign and Security Policy, *Congressional Research Service*, 2013, s.10.

Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım), TRACECA(Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru), INOGATE (Petrol ve Gazın Avrupa'ya Devletlerarası Nakli) ve 2007'de TACIS Programı'nın yerini alan Avrupa Komşuluk Politikası Aracı(ENPI) gibi program ve uluslararası projelerle bu ülkelerin demokrasiye geçişi ve pazar ekonomi sistemine uyum sağlamasını amaçlanmıştır.²²³

4.4.4. Ekonomik İlişkiler Faktörü

Ukrayna ve AB arasındaki ilişkilerin ekonomik seyrine bakılacak olursa AB'nin önemli bir üstünlüğü bulunmaktadır. AB bu üstünlüğünü kullanarak Ukrayna'nın ekonomisinde yapılabilecek reformları teşvik etmektedir. 2014 verilerine Ukrayna, AB ortağı olarak sıralamada 25, ihracatta 22 ve ithalatta 25'inci sırada yer almıştır. Yine aynı 2015 verilerine göre Ukrayna ürün gruplarında tarım ürünlerini ihraç ederken(%28,7), AB ise sanayi ürünlerinde(%89,4) üstünlük sağlamıştır.²²⁴

Tablo 11: AB'nin Ukrayna ile Ticareti

Kaynak: EC, European Union, Trade in goods with Ukraine, 10.04.2015, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf, (13.05.2015).

Yukarıdaki tablo Avrupa Komisyonu verileri ışığında hazırlanmıştır. Bu anlamda anahtar dönemleri tercih ettik. 2005, 2008, 2010 ve 2014 dönemleri her alanda ikili ilişkilerde önemli aşamalardır. Bilindiği üzere bu tarihler, Turuncu Devrimi, Gaz Krizleri, Güney Osetya Savaşı, Yanukoviç'in seçimi kazanması ve son olarak Euromaidan dönemini içermektedir. Tabloda görüleceği üzere denge 2014 verilerine göre azalmıştır. Bunda hiç şüphesiz ülkenin iç siyasal kriz yaşaması

²²³ Fuad Hüseyinov, Avrupa Birliği - BDT Ülkeleri İlişkilerinin Hukukî Çerçevesi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 50, Sayı: 2, 2001, s.252.

²²⁴ EC, European Union, Trade in Goods with Ukraine, 10.04.2015, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf (11.05.2015).

önemli bir faktör olarak belirlemektedir. Burada sadece Ukrayna için değil, AB için de mevcut ticari kayıplar söz konusu olmuştur. Her anlamda 2008 dönemi ikili ilişkiler için bir altın çağ olarak değerlendirilebilir. Hem AB yanlısı Yuşçenko Dönemi hem de mevcut krize arayışlar iki tarafı birbirine yaklaştırmıştır. AB bunun bilincinde olarak, ikili ilişkilerde ekonomik, siyasi ve sosyal politikaları stratejik ortaklık nezdinde değerlendirmiştir.

Tablo 12: Ukrayna ile AB Üyeleri Arasındaki Ticaret Hacmi

	İthalat(milyar \$)	İhracat(milyar \$)	Ticaret Dengesi
2004	11	9,54	1,44
2006	16,19	12,08	-4,10
2008	28,86	18,12	-10,73
2010	19,10	13,05	-6,04
2012	26,15	17,08	-9,07

Kaynak:Ukrayna Devlet İstatistik Servisi, <http://www.ukrstat.gov.ua/>, (10.05.2015).

4.5. AB ve Rusya'nın Ukrayna Politikalarının Karşılaştırılması

AB ve Rusya, Soğuk Savaş'tan gelen husumetlerden ötürü birbirlerine yönelik bir güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Bu elbette sadece Soğuk Savaş ile sınırlandırılabilir bir algı değildir. Dünya savaşları, Avrupa arenasında birtakım siyasal fay hatların oluşmasına neden olmuştur. Bu oluşan fay hatları kolay bir şekilde onarılabilecek türde değildir. Avrupa'nın Rusya'dan ayrışması en yakın tarihi ile İkinci Dünya Savaşı ile olmuş ve aynı cephede yer alan kadim Avrupalılar birbirlerine düşman olmuştur.²²⁵ Bahsetmiş olduğumuz bu düşmanlık hiç şüphesiz Varşova Paktı ile NATO arasında geçen gerilimleri betimlemektedir. SSCB Rusya'sının temel ideolojisi sosyalizm ile ABD öncülüğündeki Batı müttefiklerinin liberalizmi arasındaki mücadele 1989 ile sonlandığı yönündeki birçok çalışma olsa da, esasen bu mücadele bitmemiş ve devam eden bir niteliğe dönüşmüştür.²²⁶ Bu bahsedilen güvenlik algısı iki taraf için Ukrayna özelinde politikaların farklılaşmasına neden olmuştur. AB için Ukrayna doğu tamponu iken, Rusya için ise

²²⁵ Anja V. Hartmann, *War, Peace and World Orders in European History*, Routledge, New York, 2001, ss. 214-222.

²²⁶ James Otteson, *The End of Socialism*, Cambridge University Press, New York, 2014.

bir Avrupa'ya açılış ve Batı'dan gelebilecek tehditlere yönelik batı tamponu olmuştur.

İkinci olarak, Ukrayna'nın tanımlanması açısından AB ve Rusya arasında farklılıklar bulunmaktadır.²²⁷ Rusya, Ukrayna'nın bağımsızlığını kolay kolay kabullenememiş ve bundan ötürü ilişkiler 1997 yılına kadar resmi bir zemine oturtulamamıştır. Rus elitlerine göre Ukrayna Rusya'nın belki de bir şehri ya da Rusya'ya bağlı bir Özerk Cumhuriyeti olarak değerlendirilebilir.²²⁸ Bu anlamda Rusya Ukrayna'ya yönelik politikalarını ağırlıklı olarak kardeş konseptinde değerlendirmiş ve buna göre politikalar üretmiştir. AB ise SSCB'nin dağılmasından ötürü bu ülkelerin bağımsız bir devlet olduğunu kabullenerek hareket etmiştir. Yine de AB içerisinde Ukrayna'nın tanımlanmasında Rusya'nın görüşüne paralellik gösteren ifadeler vardır. Fakat AB için bilinen bir gerçek vardır ki o da Ukrayna'nın bağımsız bir devlet oluşudur.

Üçüncü olarak, AB mevcut krizlere yönelik ortak bir dış politika konsepti geliştirmeyi bir amaç olarak görmektedir. Bu krizler her alanda meydana gelmekte ve Rusya'nın AB'nin bu amacının önüne geçebilme adına önemli şartları devreye soktuğu görülmektedir. Enerji ve enerjinin AB'nin ortak dış politika oluşmasındaki rolü yadsınamaz.²²⁹ Bu anlamda Rusya'nın Ukrayna politikasında AB'nin tek bir dış politika sergilemesinin önüne geçmiştir. Brüksel'in Ukrayna politikası ile ortak bir Avrupa konsepti yaratma girişimi günümüz verileri ışığında zor olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz.

Dördüncü olarak, AB ve Rusya'nın Ukrayna politikasının farklılaşmasındaki bir diğer neden ise Ukrayna yönetimi ile ilgilidir. Bilindiği üzere Turuncu Devrim ve Euromaidan Devrimlerinde AB'nin AB yanlısı hükümetleri desteklediği görülmüştür. Rusya ise bu durumun önüne geçebilmek adına Rus yanlısı aktörleri desteklemeyi esirgememiştir. Bu anlamda Yanukoviç, AB ve Rusya arasında gerçekleşen mücadeledeki temel bir aktör olmuştur. Yanukoviç öncesi Leonid Kuçma Döneminde Rusya ve Ukrayna ikili ilişkileri büyük bir ivme kazanmıştır.

²²⁷ Cem Karadeli, Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar, *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, (Ed.Hasret Çomak), Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s. 120.

²²⁸ Eski Cumhurbaşkanı bu söylentilere cevap olarak "Ukraine is not Russia" başlıklı bir kitap yazmıştır.

²²⁹ Pınar Özden Cankara ve Yavuz Cankara, Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007, Sayı: 15, s.211.

Ama yine de Kuçma AB ile entegrasyona önem vermiş fakat bu istek AB tarafından aynı tonda karşılanmadığı için Kuçma'nın tercihleri Rusya yönünde olmuştur. Eski Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma ve Leonid Kravçuk yine de Yuşçenko ve Yanukoviç gibi kesin bir kutbu tasvir etmemiştir.

Beşinci olarak, Rusya'nın Ukrayna politikası yakın çevre doktrini ile şekillenmiştir. SSCB sonrası Rusya'da yönetime gelen aktörler eski SSCB mirasına geri dönmeyi bir amaç olarak görmektedir. Bu amacı en ciddi şekilde destekleyen Vladimir Putin olmuştur. AB ise Ukrayna politikasında komşuluk politikasını önemli bir araç olarak öne sürmüştür. Eski SSCB ülkelerinin ekonomik ve siyasi alanda liberalizasyonu AB için önemli bir amaçtır.

Altıncı olarak, enerji politikaları nedeniyle de AB ve Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik politikaları farklılık göstermiştir. AB'nin bilinen enerji politikası; enerji arz güvenliği, enerjinin dağıtımı ve ticaretinde şeffaflık ve tek bir piyasa altında şekillenmemesi gibi alanlar ile özetlenebilir.²³⁰ Bu durum AB'nin Ukrayna politikasında da etkin bir işleyişi bulunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna politikası, Ukrayna'daki siyasal kadro ile ilişkilidir. Bu anlamda enerji politikası da yine kadroların Rusya'ya bakışı ile şekillenecektir. Rusya iki kez olmak üzere Ukrayna'ya yönelik gaz sevkiyatını durdurmuş ve AB'nin bahsettiği çoğulcu piyasa yerine enerji alanında monopolleşme yönünde adımlar atmıştır. AB, Ukrayna'nın enerji koridoru olması gerçeği ile beraber teşvikler sunarken, Rusya ise bu gerçeğin önüne geçebilecek, bir başka deyişle Ukrayna'yı by-pass edecek projeleri uluslararası kamuoyuna duyurmuştur.

Tablo 13: Ukrayna Topraklarından Geçen Uluslararası Doğal Gaz Boru Hatları

Ülkeler	Boru hatları	Kapasite
<i>Moldova-Ukrayna</i>	Ananyiv-İzmail	
	Mobilyiv-Podilskiy	
	Reni Dağıtım Hattı	
	Sokiryaniy Dağıtım Hattı	
	Tiraspol – Odessa	
	Yampol Dağıtım Hattı	

²³⁰ Arzu Yorkan, Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, *Bilge Strateji*, Cilt: 1, Sayı: 1, Güz 2009, s.25.

Moldova-Ukrayna-Romanya	Shebelinka-Dnepropetrovsk-İzmail	
Polonya-Ukrayna	Bratstvo İhracat Hattı	4,0
Rusya-Belarus	Torzhok – Dolina	
	Yamal - Uzhgorod	40,00
	Yamal - Uzhgorod (loop-line)	
Rusya-Kazakistan-Ukrayna	Orenburg-Novosibirsk-Shebelinka	44,00
Rusya-Kazakistan-Ukrayna-Slovakya-Çek Cumhuriyeti-Almanya-Fransa	Soyuz İhracat Hattı	23,8
Rusya-Ukrayna	Aksay-Mariupol	
	Aksay-Mariupol (loop-line)	
	Dar`Yevka - Krasnyy Sulin	
	Gorlovka – Taganrog	
	Gorlovka - Taganrog(loop-line)	
	Kursk – Kremenichug	32,00
	Markovo – Luhansk	
	Mayevka – Alekseyevka	
	Kuzey Kafkasya –Merkez	
	Kuzey Kafkasya -Merkez (loop-line)	
	Semeykino - Belaya Kalitya	
	Tula - Shostka – Kiev	20,00
	Urengoy - Novo-Pskov	32,00
	Urengoy – Uzhgorod	70,2
	Urengoy - Uzhgorod (loop line)	
	Yelets - Kremenichug - Krivoy Rog	
	Yelets - Kursk - Dikann`Ka	25,9
Türkmenistan-Özbekistan-Kazakistan-Rusya-Ukrayna	Orta Asya - Merkez IV (loop-line)	
Ukrayna-Belarus	Dashava-Minsk	
	Shchors-Gomel	
Ukrayna-Macaristan	Bratstvo (Brotherhood) boru hattı	16,5
Ukrayna-Moldova	Kremenichuk-Dolina	22,8
Ukrayna-Moldova-Romanya-Bulgaristan	Shebelinka-Dnepropetrovsk-İzmail	25,7
	Shebelinka-Dnepropetrovsk-İzmail (loop-line)	
Ukrayna-Romanya	Tekovo-Satu Mare	
Ukrayna-Rusya	Kiev-Bryansk-Belousovo	

Özbekistan-Türkmenistan-Kazakistan- Rusya-Ukrayna	Orta Asya - Merkez IV	35,00
--	-----------------------	-------

Kaynak: Halit Mammadov, Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi*, Yayın No: 16, Ankara, 2014, s.69.

Yedinci olarak, AB ve Rusya'nın Ukrayna politikasında hiç şüphesiz Karadeniz önemli bir faktör olmuştur. Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında bağımsız olarak Ukrayna ve Rusya yer alırken, AB de Bulgaristan ve Romanya ile Karadeniz'de boy göstermektedir. Bu iki ülkenin yanı sıra Türkiye'nin AB adaylığı sürecini düşünecek olursak AB Karadeniz'de kıyı gücünü kullanmak istemektedir. AB ve Rusya Karadeniz konusunda Ukrayna'ya yönelik politikalar uygulamaktadır. Fakat durum Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Rusya bir başka deyişle Karadeniz donanması, Sivastopol Limanı'nın paylaşımı gibi konularda Ukrayna'ya karşı üstünlüğü sağlamıştır. AB için Karadeniz, Hazar enerjisinin ithalatı kapsamında önemli bir güzergâhı teşkil etmektedir. AB'nin ikinci büyük enerji tüketicisi olduğu gerçeği hesaba katılacak olursa, Karadeniz AB için oldukça hassas bir bölgedir. Karadeniz'in stratejik konumu, enerji konusundaki zengin elverişliyi, güvenlik için önemli bir alan ve enerji için koridor oluşu²³¹ AB'nin Karadeniz konusundaki küresel rekabette Ukrayna'yı kaybetme gibi bir lüksü yoktur. Rusya bu küresel rekabete yönelik bir takım mücadeleler içine girmiştir. Hatırlanacağı üzere 2008 yılında Osetya ve Abhazya'nın Karadeniz kıyılarındaki topraklarda askeri üsler kurma hakkını kazanması ile birlikte, bir anlamda Rusya'nın Karadeniz'i Rus gölü haline getirme hedefi somut neticeler elde etmiştir.²³² AB'nin başlatmış olduğu Karadeniz Sinerjisi nasıl bir ilerleme gösterir bilinmez fakat Rusya'nın Karadeniz'den vazgeçmeyeceği asırlardır bilinen bir gerçektir.

Sekizinci olarak, AB ve Rusya'nın Ukrayna politikalarında değerlendirmeleri de farklılık göstermektedir. AB'nin başlatmış olduğu ENP kapsamında Ukrayna 'dostlar halkası' (*ring of friends*) adı altında değerlendirilmektedir. AB, ENP ile birlikte AB değerlerini yayarak kendi değerler hegemonyasını yaratmayı arzulamaktadır. Rusya bu anlamda AB'den farklı bir izlenim sergilemektedir. Bunu

²³¹ Halik Akman, Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu, *Turkish Studies*, 9(1), ss.1-20.

²³² Akman, s. 8.

bilgisayar bilimindeki güvenlik halkası ile değerlendirebiliriz. Rusya kendisini merkezde görerek, çevre ülkeleri birer güvenlik halkası şekline dönüştürmektedir. Çevre ülkelerini de güvenilir ya da güvenilir olmayan şeklinde değerlendiğini düşünecek olursak Ukrayna'nın Batı bölümü güvenilir olmayan bir alandır. Bu anlamda merkeze(Moskova) gelebilecek tehditlere karşı önlemler her geçen gün önemini artırmaktadır. Bir başka deyişle AB'nin değerleri ya da Rusya'nın Avrasya normları AB ve Rusya'nın Ukrayna'nın politikasında ayrılmaktadır.²³³

Rusya ve AB'nin birçok alanda Ukrayna'ya yönelik politikaları farklılaştığını görmekteyiz, dokuzuncu olarak bir başka önemli alan ise tebaalara ilişkindir. Bilindiği üzere Rusya'nın eski SSCB coğrafyasında önemli bir Rus varlığı bulunmaktadır. Rus vatandaşlara ek olarak Rusça konuşanlar (*Russophone*) da Rusya'nın politik çıkarları içine girmektedir. Buna binaen Rusya Ukrayna'ya yönelik politikasını şekillendirmektedir. Rusya dış politikasında temel amaç olarak vatandaşların haklarını korumayı bir konsept olarak değerlendirir. Bu itibarla Ukrayna'dan önce burada yaşayan vatandaşlarının çıkarları doğrultusunda politikalar üretir. AB ise Rusya gibi Ukrayna'daki AB ülkelerinin vatandaşlarının haklarını koruma vesilesi de politikalar gerçekleştirir. Özellikle Polonya'nın eski şehirlerinde(günümüzde Ukrayna'ya ait, Lviv örneği) yaşayan insanların birçoğu Polonyalıdır. Fakat AB ülkeleri Rusya gibi bu vatandaşları birer koz olarak değerlendirmemektedir. AB'nin politikası bu vatandaşların Ukrayna'ya entegre olması yönünde iken Rusya'nın ise varlıklarını koruması ile birlikte birer politika misyonu haline dönüşmesi beklentisidir.

Politikaların farklılaşmasındaki son neden olarak dini değerlendirebiliriz. AB'nin birçok ülkesi Katolik Hristiyanlığı benimsemiş ve bu inanç meselesinden ötürü Katolik kardeşliği üzerine yakınlaşmalar meydana gelmektedir.²³⁴ Ukrayna'nın Batı kesiminde başlayan Euromaidan Hareketi ile birlikte daha çok gün yüzüne çıkan bu din gerçeği AB ve Ukrayna'nın Batı kesimini bir araya getirmektedir.²³⁵ Rusya ise Ukrayna'nın Doğu kesiminde görüleceği gibi Ortodoks ekolü temsil etmektedir. Bu

²³³ Vsevolod Samokvalov, Relations In The Russia-Ukraine-EU Triangle: "Zero Sum Game" or Not?, *The European Union Institute for Security Studies*, Sayı: 68, 2007, ss. 29-31.

²³⁴ Sevinç Alkan Özcan, *Rusya ve Polonya'da Din, Kimlik ve Siyaset*, Küre Yayınları, 2012, İstanbul, ss.23-112.

²³⁵ Halit Mammadov, Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi*, Yayın No: 16, Ankara, 2014, s.70.

ekol, AB ve Rusya'nın politikalarının farklılaşmasında rol oynadığını söyleyebiliriz.²³⁶ Her ne kadar diğer nedenler kadar baskın olmasa da bu durumun belirtilmesini de uygun görmekteyiz.

²³⁶ Tolga Bilener, Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Der.Erhan Büyükkakıncı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, ss.330-333.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası AB ve Rusya ikili ilişkileri aktörlerin dış politika vizyonlarıyla şekillenmiştir. Rusya'daki üç tip politik vizyon AB'nin dış politikada yorumlanması önemli bir faktör olmuştur. Boris Yeltsin ile Batı'ya kendisini tanıtmaya çalışan ve her türlü girişimde Batı ile görüşmeleri birer fırsat olarak gören Rusya'nın, Atlantik ya da Avrupalı bir eksenle ilerleyeceği düşünüldü. Fakat bu düşüncenin bir yanılgı olduğu 1999 yılının sonunda belirli oldu. Boris Yeltsin'in Vladimir Putin'i yeni lider olarak açıklaması aslında Rusya için bir çağı kapatıyor, yeni bir çağı açıyordu. Bir başka deyişle tek kutuplu dünyanın yerine çok kutuplu ilişkilerin olacağı yeni yılların işareti olmuştur.

Vladimir Putin'in başkanlığında Rusya'nın yönü oldukça tartışılan bir konu olmuştur. Kimilerine göre Putin'in Slavcı, kimilerine göre Avrasyacı olacağı düşünülse de, Başkan Putin tüm görüşleri pragmatik bir düzenle yoğurarak Rusya'nın kalkınması adına önemli adımlar atmıştır. Putin'in kesin bir ifade ile Avrasyacı olduğunu iddia etmek yanlışlara sebebiyet verebilir. Yine aynı şekilde Slavcı olduğunu söylemek, Rusya'nın Çin ile kurduğu Şanghay İşbirliği Örgütünü açıklayamaz. Bilinen bir gerçek vardır ki o da Rusya'nın kendi ekolünü inşa ederek Batı kurum ve kuruluşlarına karşı üstünlük oluşturma prensibidir. Rusya'nın AB ile genişlemesi belki bu tutumun önüne geçebilirdi. Ruslar, Avrasya Birliği'nin oluşmasını sağlayarak bir anlamda Moskova'nın Brüksel nazarında eşitler arası ilişkiler kurulmasında önemli adımlar atmış bulunmaktadır.

İkili ilişkileri Soğuk Savaş sonrası 2004, 2008 gibi kilit yıllar etkilemiştir. 2004 yılında AB ve Rusya'nın kaderi Ukrayna özelinde değerlendirilmiştir. Turuncu Devrim ile rotasını AB yönünde belirlemek isteyen Ukrayna halkı ve Rusya arasında bir boşanma sendromu yaratmıştır²³⁷. Bu yaşanan gelişme Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik algıların belirlenmesinde unutulmayacak bir yıl olmuştur. Bir yıl öncesine gidilecek olursa bu AB yönlü dış politika Tiflis Hükümeti'nden gelmiştir. Gürcistan'da sokaklara dökülen halk Gül Devrimi ile bir anlamda Rus yanlısı iktidarı/iktidar adaylarını Tiflis Parlamentosu'ndan uzak tutmuşlardır. Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan bu gelişmeler Rusya'yı derinden etkilemiştir. 2008 yılında

²³⁷ Büyükakıncı, s. 431.

tarafklar arası ilişkiler yine Gürcistan'ın öncülüğünde belirlenmiştir. Gürcistan'ın Atlantik'e ve Avrupa kurumlarına yönelme arzusu Moskova açısından kabul edilmeyecek gelişmelerdi. Güney Osetya Savaşının perde arkasında Moskova'nın mevcut Gürcü hükümetini desteklemediği bilinen bir gerçektir.

Rusya'nın AB ile genişleme gibi bir politikası bulunmamaktadır. Yine aynı şekilde Rusya'nın yakın çevresinde bulunan ülkelerin de bu birliğe üye olmasına Gürcistan anlatımında gördüğümüz gibi karşıdır. Rusya'nın bakışına göre, AB'nin ve NATO'nun genişlemesi kendisine karşı atılan bir adım olarak yorumlanır. AB'nin genişlemesine ve Komşuluk Politikasına yönelik cevap verme girişimi doğmuştur. Rusya bu anlamda yakın çevresinde yaşanan bu gelişmeleri kırmızı çizgiler olarak değerlendirerek AB ve diğer aktörlerin burada adımlar atarken Rusya'ya danışmaları gerektiği bilinci uyandırılmıştır. Bir başka husus Rusya'nın bu konuyla ilgili olarak devlet politikasına ilişkindir. Rusya, dış politika amacı olarak aktardığımız ölçüde Rus ve Rusça konuşan nüfusun haklarını korumayı bir devlet politikası olarak görmektedir. AB'nin genişlemesi ile birlikte bu nüfus Rusya'ya yabancı kalmıştır. Vize probleminin meydana gelmesi Rusya'nın AB ile ilişkilerinde çatışma konusu haline gelmiştir.

AB ve Rusya arasındaki ilişkinin analizi yapılırken ilişkinin niteliği de değerlendirilmelidir. AB açısından değerlendirildiğinde Rusya ile ilişkiler asimetrik, eşitler arası olmayan bir stratejik ortaklıktır. AB, diğer komşu ülkelerle ilişkilerinde olduğu gibi Rusya ile ilişkilerini de bu algı ile gerçekleştirmek istemektedir. Rusya ise bunun tam tersi bir stratejik ortaklıktan söz eder. Bir başka deyişle Rusya için, eşitler arası bir stratejik ortaklık ikili ilişkilerin niteliğini oluşturabilir. Nitelik konusunda bir farklılığın yanı sıra ikili ilişkilerde aktörlerin ilişki kurmasındaki amaçların da farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. AB'nin genel olarak; Rusya'nın ekonomik ve siyasi bakımından AB değerleri ile bütünleşmesi, küresel tehditlere karşı beraber hareket etme, AB mevzuatlarına uygun üretim ve tüketim yapılması gibi amaçların olduğundan bahsetmiştik. Rusya'nın ise genel olarak; Rus ekonomisinin kalkınması için AB'nin etkin bir dinamik olduğu gerçeği, ABD'ye karşı AB ile ortak ilişkiler kurma, küresel tehditlere karşı birliktelik, enerjinin ihracatı gibi amaçları olduğu bilinmektedir.

Brüksel değerleri ile Moskova normları birbiri ile çatışmaktadır. Bu iki olgu ikili ilişkilerin temel olarak etkileşiminde öncülük etmektedir. Bu etkileşim işbirliği yarattığı gibi çatışmayı da ortaya çıkarmıştır. İşbirliğine götüren nedenler oldukça fazladır. Mikahil Gorbaçov ile başlatılan glasnost ve perestroyka politikaları AB ve Rusya'yı birbirine yakınlaştırmıştır. Soğuk Savaş döneminde belirgin olarak iki farklı kutupta yer alan bu iki aktör için hem Gorbaçov'un başlatmış olduğu girişimler hem de Boris Yeltsin'in Batı yönünde atmış olduğu adımlardan ötürü işbirliği ortamı yaratılmıştır. 1994 yılı bu anlamda ikili işbirliğinin temel yılı olmuştur. AB ve Rusya bu işbirliği ortamının yaratılması ile ekonomik ve ticari ilişkilerini artırmıştır. En temel işbirliği alanı olan ekonomi ikili ilişkilerin karşılıklı bağımlılık sürecinde kilit rol oynamıştır. Her ne kadar Brüksel değerleri ve Moskova normları olarak iki aktörü ayırsak da, AB ve Rusya tarihi ve kültürel olarak birbirlerine yakın aktörlerdir. Birçok tanımlamaya göre Rusya Avrasya topraklarında bulunsu da, Rusya'nın önemli bir bölümü de Avrupa topraklarında yer almıştır. Bu teritoryal olgu hiç şüphesiz tarihi ve kültürel işbirliğinin oluşmasında önemli bir öncelik alanı yaratmaktadır. AB ve Rusya'nın jeopolitik olarak yakın olması küresel konularda da işbirliği kurulmasında bir itici güç (*impetus*) olmuştur. Uluslararası terörizm, radikalleşme, çevresel sorunlar, uyuşturucu ve kaçak göç gibi konular günümüzde tek bir milleti ya da tek bir kurumu ilgilendirmez. Bu itibarla, AB ve Rusya işbirliğini diğer alanlarda olduğu gibi bu alanlarda da arttırmak zorunda olduğunu söylemek sanırım iddialı olmaz.

Elbette ikili ilişkiler işbirliğinde anlatıldığı gibi tozpembe değildir. İkili ilişkilerde çatışmalara götürecekt bir takım hız tümseklerinin olduğundan bahsedebiliriz. Kırmızıçizgiler olarak anlatılan durum çatışma konularının başını oluşturmaktadır. 1997 Rus Duma'sında 300'e karşı 1 oyla genişlemeye negatif yönde alınan karar bu durumun perde arkasını oluşturmaktadır. AB ve Rusya'nın dış politikaya yönelik bakışları da çatışma konusunu ilgilendirmektedir. Rusya'nın Rus ve Rusça konuşan nüfusa yönelik politikaları ikili ilişkileri etkilemektedir. Bu durum AB ülkelerinde Rusfobisi'nin yorumlanması sırasında da değerlendirilmektedir. Bu dış politikaya yönelik farklılığın küresel krizlerde de yaşandığı bilinmektedir. Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkının bulunması mevcut krizlerin aşılmamasına yol açmıştır. Suriye krizi bu bağlamda değerlendirilebilir. Elbette

sadece dış politik yönelim ikili ilişkileri germemektedir. Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynakları da işbirliği kadar çatışma konusu oluşturmaktadır. Rusya'nın enerji ile gazpolitika uygulaması AB ile ilişkilerin çatışmasına neden olmuştur. Rusya diğer konularda olduğu gibi enerji konusunda da Moskova normlarını uygulamak istemektedir. Bu itibarla, enerjinin tekelleşmesi ve bu enerjinin AB üzerinde bir politik koz olarak kullanılması amaçlanmıştır.

İkili ilişkilerin arasında kalan eski Sovyet ülkeleri bu bahsettiğimiz güç mücadelesinden etkilenmektedir. Ukrayna örneğinde ele aldığımız gibi Kiev Hükümeti AB ve Rusya arasında ekonomik ve siyasi olarak tercih yapma konusunda kararsız kalmıştır. Bağımsızlık süreci ve sonrasında Ukrayna bu yaşanacak gelişmeleri öngörerek denge siyasetinin bir devlet politikası olmasında kararlı olmuştur. Ukrayna'nın nüfus gerçeği böyle bir denge siyasetinin güdülmesi gerektiği bilincini yaratmıştır. 2004 yılı bu doğrultuda denge siyasetinden kopuşun habercisi olmuştur. Eski Cumhurbaşkanı Kuçma'nın AB hayalinin Brüksel makamınca öngörülmemesi ve bu durumun Moskova ile Kiev arasındaki ilişkilerin yakınlaşmasının daha manalı olacağının bilinmesi her alanda etki yaratmıştır. Kuçma'nın otokratik tavırları ve Kuchmagate ile birlikte artık Kiev yönetiminde bulunmaması gerektiği yönünde bilinçlenen halk 2004 seçimlerine gitmiştir. Seçime Batı yanlısı Yuşçenko'nun gireceğinin bilinmesi Rusya tarafından dikkatlerden kaçmamıştır. Bu anlamda Yuşçenko'ya karşı Yanukoviç Rusya tarafında desteklenmiştir. Turuncu Devrim ile seçimin kaderinin belirlenmesi halk tabanında da kırılmalara yol açmıştır. Yuşçenko eğitim ve dil gibi hassas konularda adımlar atarak halkın doğu ve batı şeklinde ayrılmasında öncülük etmiştir.

2010 Seçimleri bir anlamda 2004'ün rövanşı olarak gerçekleşti. Rusya yanlısı halk Yuşçenko ve Yuşçenko benzeri iktidarların gelişinin kendi varlıklarına yönelik bir tehdit olarak görülmesinde bir önyargının oluşmasına neden olmuştur. AB ve Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik politikaları bu ülkeye yönelik etkinin kaçınılmaz olduğu gerçeğini doğurmuştur. 2010 Cumhurbaşkanlığı seçimleri aynı zamanda Turuncu Devrim'de boy gösteren aktörlerin ayrılmasında da rol oynamıştır. Bu itibarla Turuncu Devrim yerini Rus yanlısı Yanukoviç'e bırakmıştır. Yanukoviç'i elbette tek başına Rus yanlısı olarak açıklamak iddialı olur. Yanukoviç'te tıpkı Kuçma gibi AB ile ilişkilerin sağlam zemine oturtulmasını istemiştir. Fakat AB'nin

samimi olmayan tavırlarının, Ukrayna'nın kaderinin şekillenmesinde ve Rusya ile yakınlaşılmasında daha önemli bir faktör olduğunu belirtebiliriz.

Ukrayna'nın denge siyasetinden vazgeçtiği düşünülse de bu durum Yanukoviç döneminde gerçekleşmemiş, aksine denge siyasetine tekrar dönmek zorunda kalınmıştır. Ukrayna, AB ile Ortaklık Anlaşması ve Rusya ile Gümrük Anlaşması seçenekleri arasında kalmıştır. AB, Ukrayna'nın eğer böyle bir anlaşmayı imzalamayı düşünüyorsa belirli kriterleri sağlaması gerektiğini belirtmiştir. Bu kriterler arasında Timoşenko'nun serbest kalması bulunmaktaydı. Dönemin Başkanı Yanukoviç ülkesinin Rusya ile Gümrük Anlaşması'nı imzalamamasından kaynaklı oluşabilecek masrafları karşılama adına ekonomik destek beklemesi ve bu desteğin AB nezdince karşılanmaması, Yanukoviç'in bu anlaşmayı imzalamasının beklenildiği zamanda ertelemesine yol açmıştır. Halk bu durumu Yanukoviç'in Rusya ile entegre olacağı ve Batı değerlerinden uzaklaşacağı yönünde okuması, meydanın AB bayraklı halklar tarafından doldurulmasına ve bu karardan vazgeçilmesi gerektiği şeklinde bir bilincin yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Başlarda protestolar şeklinde başlayan bu halk hareketi Yanukoviç idaresinin otokratik ve orantısız gücü ile beraber bir iç savaşa doğru sürükleneceğinin habercisi olmuştur. Maydan'da toplanan halk da 2004 yılında olduğu gibi tekrar doğu ve batı şeklinde ikiye ayrıldı. AB bayrakları ile Rusya bayrakları da Ukrayna toprakları içerisinde dalgalandı.

Yanukoviç'in istifası ile birlikte Ukrayna'daki gelişmeler farklı boyutlara büründü. Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'nın doğusunda başlayan ayrılıkçı hareketleri Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü derinden sarstı. Bir anlamda AB ve Rusya politikaları arasında kalan Ukrayna, Doğu ve Batı Ukrayna olmak üzere iki politik kutba dönüştü. Kırım'ın ilhakı ile birlikte uluslararası hukukta güncel sorunlara bir yenisi daha eklendi. Ukrayna'nın Debaltseve, Donetsk, Luhansk ve Mariupol gibi krizin yaşandığı hassas şehirler Novorossiya bağlamında Rus ayrılıkçılar tarafından işgal edilmiştir. Minsk 1 ve Minsk 2 protokolleri ile ateşkes denemeleri başarısız kaldı. Ukrayna'nın geleceğini zor günlerin beklediği aşikâr, bu anlamda Poroşenko hükümetine büyük işler düşmektedir.

AB'nin doğuya genişlemesi birçok ülkede üyelik tartışmalarını başlatmıştır. Bu üyelik tartışmaları iç politikada AB yanlılarının oluşmasına neden olmuştur. AB

bu tartışmalara aynı hassasiyetle yönelmemektedir. Özellikle AB'ye üye olunması konusunda oybirliğinin sağlanması tartışmaları oluşturmaktadır. AB ülkeleri komşu ülkelerin AB'ye entegre olmalarını isterken diğer ülkelerin kendilerine yönelik tutumlarının bahane edilerek veto ile entegrelerin zorlaşmalarına neden olmaktadır. Bu durum AB'nin ortak dış politikasının oluşmamasında da rol oynamıştır. Almanya ve Fransa'nın Rusya ile enerji bağlamında yakın ilişkiler kurması Ukrayna gibi ülkelerin birliğe dâhil olmasında ya çekimser ya da karşı oy kullanmalarına neden olmuştur.

AB ve Rusya'nın eski Sovyet alanındaki mücadelesi, bu bölgedeki ülkeleri iç ve dış politika bağlamında etkilemektedir. İç politika olarak; siyasetin ve sivil toplumun AB değerlerini ya da Avrasya normlarını ne derecede özümlediği ile ilgilidir. Bu bölgedeki seçimler öncesi ve sonrası AB ve Rusya arasında bir mücadelenin olduğundan söz edebiliriz. Çalışmanın içeriğine bağlı olarak Gül Devrimi ve Turuncu Devrimi önemli örnekler olarak gösterilebilir. Bu mücadele elbette bu ülkelerle sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda Moldova'nın ve Belarus'un durumuna da değinebiliriz. AB ve Rusya'nın bu iki ülke üzerinde mücadelesinde, AB Moldova'yı, Rusya ise Belarus'u kazanmıştır. Fakat bu sonuçlar Hükümetler ile ilgili olduğu için seçimler ile değişmesi söz konusu olabilir. Ukrayna, yine bu anlamda önemli ve değerli bir örnektir. Turuncu Devrimi'nde AB'nin ve 2010 Seçimlerinde ise Rusya'nın kazandığını söylemek doğru olabilir.

Euromaidan ile tarihi bir karar alan Ukrayna halkının AB ile ilişkileri artık farklı bir boyuta bürünmüştür. Bu anlamda Polonya'nın komşuluk ve Doğu Ortaklığı programındaki etkin aktörlüğünün gelecek dönemlerde her alanda hissedilebileceği öngörülebilir. Bu durum Polonya'nın Rusya ile ilişkisini de etkileyecek bir faktör olabilir. 2013 yılı AB açısından bakıldığında Ukrayna ve diğer Ukrayna benzeri ülkelere yönelik tutumu üzerinde özeleştirici yapması gerektiğini göstermiştir. Bu anlamda günümüzde AB'den ayrılmayı planlayan ülkelerin aksine Ukrayna gibi üyeliği önemli bir hedef olarak gören ülkeleri nasıl değerlendirecektir? AB'nin Ukrayna konusunda samimiyet sınavından geçtiğini düşünebiliriz. Bu sınav AB'nin küresel aktör olabilirliğinin ne ölçüde olduğunu da gösterecektir.

Bu veriler ışığında AB'nin üyelik perspektifi sunmadığı ülkelere yönelik sunduğu ENP'nin başarısız bir politika girişimi olduğu sonucuna varabiliriz. AB-

Rusya arasında kalan ülkelerin ENP ile nasıl destekleneceği bilinmemektedir. AB'nin Lizbon Antlaşması ile NATO benzeri bir ortak güvenlik platformu olması gerçeği ENP'nin içerisinde bulunmamaktadır. Bu doğrultuda Ukrayna'nın AB isteğine bağlı başlatmış olduğu devrimlerin Brüksel tarafından nasıl değerlendirileceği merak konusudur. Ukrayna Krizi günümüzde ENP'nin işlerliğinin tartişılmasında önemli bir engel olarak duracak gibi gözükmektedir. Ukrayna Krizi aynı zamanda diğer eski Sovyet lkelerinin AB'ye olan ilişkisinin geleceklerini de belirleyecektir. Bu kapsamda söz konusu ülkelerdeki gelecek seçimler önemli mesajlar verecektir.

KAYNAKÇA

- Abdi, Zhaleh. "Ukrana Krizine Jeopolitik Kuramlar Çerçevesinde Bakış", **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed. Hasret Çomak, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.
- "AB - Rusya Ortaklığına Polonya'dan Veto", **Deutsche Welle**, 23.11.2006, <http://www.dw.de/ab-rusya-ortakligina-polonya-dan-veto/a-2520180>, (30.10.2014).
- Adomeit, Hannes. Russia and its Near Neighbourhood: Competition and Conflict with the EU, **College of Europe Natolin Campus**, Varşova, 2011, ss. 1-82.
- Akçadağ, Emine. "ABD-AB: İki Farklı Güvenlik Stratejisi, İki Farklı Dünya Görüşü", **BİLGESAM**, 25.11.2009, <http://www.bilgesam.org/incele/1010/-abd-ab--iki-farkli-guvenlik-stratejisi--iki-farkli-dunya-gorusu/#.VYgXIPntmko>, (15.05.2015).
- Akdemir, Erhan. "Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası: Eski Komşu Mu? Yeni Aday Mı?", **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2014, Sayı 41, ss. 61-75.
- Akgün, Birol, Rusya - AB İlişkileri, **Yeni Rusya**, Stratejik Düşünce Enstitüsü, ss. 47-55.
- Akman, Halil. "Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu", **Turkish Studies**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2014, ss. 1-20.
- Alcaro, Riccardo. "A Cold Peace? Western-Russian Relations in Light of the Ukraine Crisis", **Istituto Affari Internazionali**, Cilt: 14, Sayı: 11, 2014.
- Alkan, Mustafa Nail. "Almanya-Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi", **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2015, Sayı 45, ss. 89-103.
- Angela, E. Stent. **The Limits Of Partnership**, New Jersey, Princeton University Press, 2014.
- Balkır, Canan. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme: Kuram, Politika ve Uygulama, AB ve Dünya Örnekleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Barysch, Katinka. "Absorption capacity The Wrong Debate", 9.11.2006, <http://centreforeuropeanreform.blogspot.com/2006/11/absorption-capacity-wrong-debate-by.html>, (10.05.2015).
- Bendiek, Annegret. **The ENP, Visibility and Perceptions in the Partner Countries**, SWP Berlin, 2008.
- Bilener, Tolga. "Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna", **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, der. Erhan Büyükkıncı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, ss. 330-333.
- Bingöl, Oktay. "Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülleri", **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 41, 2014, ss. 17-21.
- Brauch, Günter Hans. **Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security: Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks**, Springer, Berlin, 2011.

- Brzesinski, Zbigniew. **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005.
- Brown, Archie. “Perestroika As Revolution From Above”, **Russian Politics**, Ed. Stephen Fortescue, Palgrave Macmillan, New York, 2010, ss. 127-137.
- Büyükkakıncı, Erhan. **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.
- Cankara, Pınar Özden, Yavuz Cankara. “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Degisiklikler”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 15, 2007, ss. 193-212.
- Cicioğlu, Filiz. “Çatışma ve İşbirliği Zemininde Putin Dönemi Avrupa Birliği Rusya İlişkileri”, **Journal of Azerbaijani Studies**, 2009, ss. 33-48.
- Coalson, Robert. “Russia Follows 'Different Strategy' As Serbia Courts EU, <http://www.rferl.org/content/russia-different-strategy-serbia-eu/25449771.html>, (30.10.2014).
- Council of The EU, “EU-Ukraine Summit: Paris, Brussels”, 9.10.2008, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/102633.pdf, (10.05.2015).
- Crandall, Matthew. “Hierarchy in Moldova-Russia Relations: the Transnistrian Effect”, **Studies of Transition States and Societies**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2012, ss. 3-15.
- “Crimea referendum: What does the ballot paper say?”, **BBC News**, 10.03.2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26514797>, (10.05.2015).
- Çelikipala, Mitat. “Security in the Black Sea Region”, **Bertelsmann Stiftung**, http://www.bertelsmannstiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/G_P_Security_in_the_Black_Sea_Region.pdf, (10.05.2015).
- D’encausse, Carréree Héleéne. **İki Dünya Arasında Rusya**, çev. Reşat Uzmen, Ötüken, İstanbul, 2013.
- DeBardeleben, Joan, Crina Viju. **Economic Crisis in Europe, What it Means for the EU and Russia**, Palgrave Pacmillan, New York, 2013.
- Dragneva, Rilka, Kataryna Wolczuk. Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?, **Chatham House**, 2012, ss 1-16.
- Eder, Thomas Stephen. **China-Russia Relations in Central Assia**, Springer VS, Viyana, 2014.
- Ekmekçi, Faruk. “Demokratik Barış Teorisi: Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 7, Sayı: 26, 2011, ss. 107-124.
- Emerson, Michael. “Is there reason to hope for Minsk II?”, **Centre for European Policy Studies (CEPS)**, Brussels, 2015.

“Estonia removes SS Monument”, **BBC News World Edition**, 24.07.2002, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2148732.stm>, (4.05.2015).

European Commission, “Copenhagen European Council Presidency Conclusions”, 29.01.2003, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf, (16.05.2015).

European Commission, “Countries and Regions: Russia”, 22.04.2015, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/>, (16.05.2015).

European Commission, “European Neighbourhood Policy”, http://eeas.europa.eu/enp/index_en.htm, (02.03.2015).

European Commission, “European Union, Trade in goods with Ukraine”, 10.04.2015, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113459.pdf, (11.05.2015).

European Commission, “EU, Energy in Figures, Statistical Pocketbook 2014”, http://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_pocketbook.pdf, (10.05.2015).

European Commission, “EU-Russia Summit”, 31.05.2003, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/75969.pdf, (10.04.2015).

European Commission, “International Trade in Goods in 2014”, 27.03.2015, <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6760204/6-27032015-AP-EN.pdf>, (16.05.2015).

European Commission, “Investment”, <http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/investment/> (12.05.2015).

European Commission, “Research and Innovation funding 2014-2020”, 23.10.2014, http://ec.europa.eu/research/fp7/index_en.cfm, (01.12.2014).

European Council, “Press Statement By The President Of The European Council Herman Van Rompuy, Following The 30th EU-Russia Summit”, 21.12.2012, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/134546.pdf, (2.12.2014).

European Union External Action, “Delegation of the European Union to Russia, Higher Education”, http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/higher_education/index_en.htm, (29.10.2014).

European Union External Action, “The European Union and Eastern Europe”, http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vilnius_ppt_201113_en.pdf, (02.01.2015).

European Union External Action, “EU Relations with Russia”, http://eeas.europa.eu/russia/index_en.htm, (29.10.2014).

European Union External Action, “Delegation of the European Union to Russia, 1991-2011”, http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/chronology/1991-2011/index_en.htm, (29.10.2014).

European Union External Action, Action Plans, http://eeas.europa.eu/enp/documents/action-plans/index_en.htm, (10.05.2015).

Gardner, Andrew. “The EU-Ukraine Association Agreement: A Potted History”, **Politico**, 17.09.2014, <http://www.politico.eu/article/the-eu-ukraine-association-agreement-a-potted-history/> (23.05.2015).

Golunov, Sergey. “EU-Russia Visa Talks”, **PONARS Eurasia Policy Memo**, Sayı: 144, 2011, ss. 1-6.

González, Francisco J. Ruiz. “The Foreign Policy Concept of The Russian Federation: A Comparative Study”, **IEES Framework Documents**, 2013, ss. 1-22.

Gözlüğü, Said Vakkas. “Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 2, 2013, 1423-1453.

Grigas, Agnia. Russia-Baltic Relations After Crimea’s Annexation: Reasons For Concern?, **Cicero Foundation Great Debate Paper**, Sayı: 14/05, Paris, ss. 3-14.

Gromiko, Aleksey. “Evropa 2020. Çto Cet Intepratsiyu?, Rossiya-Evropeysky Soyuz: Vozmojnosti Partnerstva”, **Russian International Affairs Council**, Sayı: 11, 2013, ss. 4-84.

Hartmann, Anja V. **War, Peace and World Orders in European History**, Routledge, New York, 2001.

Hasanoğlu, İbrahim. Homo Sovieticus: SSCB’de Sovyet Halkı İnşası Çabaları, **Turkish Studies**, Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 311-340.

Hatipoğlu, Esra. “Rusya Avrupa Birliği İlişkilerinde Polonya Faktörü”, <http://www.usak.org.tr/print.php?id=365366076&z=2>, (30.10.2014).

Horvath, Robert. “Putin’s ‘Preventive Counter-Revolution’: Post-Soviet Authoritarianism and the Spectre of Velvet Revolution”, **Europe-Asia Studies**, Cilt: 63, Sayı: 1, 2011, ss. 1-25.

Hüseynov, Fuad. “Avrupa Birliği - BDT Ülkeleri İlişkilerinin Hukukî Çerçevesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 50, Sayı: 2, 2001, ss. 247- 288.

İktisadi Kalkınma Vakfı, “AB-Rusya Zirvesi Gerçekleştirildi”, 19.12.2012, http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=486&id=1050, (03.12.2014).

İsmayilov, Elnur. “Moldova’da Ayrılıkçı Bölgeler Sorunu ve Rusya-Batı Rekabeti”, http://www.bilgesam.org/incele/1812/-moldova%27da-ayrilikci-bolgeler-sorunu-ve-rusya-bati-rekabeti/#.VU3Xe_ntmko, (19.10.2014).

- Kamalov, İlyas. **Putin'in Rusyası:KGB'den Devlet Başkanlığına**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2004.
- Karadeli, Cem. "Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar",**Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed. Hasret Çomak, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kaya, Sezgin ve Ömer Göksel İşyar. "Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi",**Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2009, ss. 25-49.
- Kenney, Padraic. **The Burdens of Freedom, Eastern Europe Since 1989**, Zeed Books, New York, 2006.
- Keskin, Şahin. "Ukrayna 2014 Parlamento Seçimleri", <http://www.usbed.org/avrupa/news-ukrayna-2014-parlamento-secimleri.htm>, (10.05.2015).
- Kort, Katja. "The Russians of Estonia: Twenty Years After", 2014, <http://www.worldaffairsjournal.org/article/russians-estonia-twenty-years-after>, (04.05.2015).
- Kourtellis, Christos . "The European Neighborhood Policy In North Africa: The politics of EU ForeignAssistance", **Cires WP Series**, Sayı: 3, 2011.
- Kubicek, Paul. **The History of Ukraine**, Greenwood Press, Westport, 2008.
- Kuzio, Taras. "Geopolitical Pluralism in the CIS: The Emergence of GUUAM",**European Security**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2000, ss. 81-114.
- Laruelle, Marlene. "Novorossiya: A Launching Pad for Russian Nationalists", **The Program on New Approaches to Research and Security**, Sayı: 357, 2014, ss.1-5.
- Leonard, Mark. "Europe's Transformative Power",01.02.2005, <http://www.cer.org.uk/publications/archive/bulletin-article/2005/europes-transformative-power>, (08.05.2015).
- Lynch, Dov. "Russia Faces Europe",**EU Institute for Security Studies**, Sayı: 60, 2003, ss. 1-92.
- Mammadov, Halit. "Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini",**Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi**, Yayın No: 16, 2014, ss. 10-90.
- McFaul,Michael. "Russia and the West: A Dangerous Drift", **Current History**, Cilt: 104, Sayı: 684, 2005, ss. 307-312.
- "Merkel: Ukraine forced to be between EU and Russia", **Ukraine English News**, 27.02.2009, <http://forua.wordpress.com/2009/02/27/merkel-ukraine-forced-to-be-between-eu-and-russia/>, (10.05.2015).
- Meimre, Aurika, Irina Belobrovtsseva. "Double Interpretation of History and "The War of the Monuments": Estonia's Case I-II", **Forum on Public Policy**, Summer 08, ss. 1-15.

Minasyan, Sergey. "Russian-Armenian Relations: Affection or Pragmatism?" **PONARS Eurasia Policy Memo**, Sayı: 269, 2013, ss. 1-5.

Mix, Derek E. "The European Union: Foreign and Security Policy", **Congressional Research Service**, 2013, ss. 1-24.

Musaoğlu, Neziha ve Uğur Özgöker. "Rusya - AB İlişkilerinde Stratejik Ortaklıktan Stratejik Depresyona", **Güvenlik Stratejileri**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2008, ss. 73-98.

NATO, "What is Article 5?", 18.02.2005, <http://www.nato.int/terrorism/five.htm>, (14.02.2015).

Nikitin, Alexander. "Russian Perceptions of the CFSP/ESDP", **EU Institute for Security Studies**, 2006, ss. 1-9.

Novakova, Irina. "Bulgaria and Russia: A Cold Marriage", 27.01.2009, <https://www.opendemocracy.net/article/bulgaria-and-russia-a-cold-marriage>, (30.10.2014).

Otteson, James. **The End of Socialism**, Cambridge University Press, New York, 2014.

Özcan, Sevinç Alkan. **Rusya ve Polonya'da Din, Kimlik ve Siyaset**, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

Özdal, Habibe. "Rusya-AB İlişkilerinin Genetik Kodu Enerji ve Ticaret", **Analist**, Sayı: 24, 2013, ss. 68-69.

Paul, Amanda. "Crimea One Year After Russian Annexation", **European Policy Centre**, 2015, ss. 1-4.

Pirani, Simon, Jonathan Stern ve Katja Yafimava. "The Russo-Ukrainian Gas Dispute of January 2009: A Comprehensive Assessment", **Oxford Institute for Energy Studies**, Sayı: 27, 2009, ss. 7-63.

Pospelovsky, Dimitry. "A Comparative Enquiry into Neo-Slavophilism and Its Antecedents in the Russian History of Ideas", **Soviet Studies**, Sayı: 3, 1979, ss. 319-342.

Prodi, Romano. "A Wider Europe - A Proximity Policy as the Key to Stability", http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm, (8.05.2015).

Riasanovsky, Nicolas ve Mark Steinberg. **Rusya Tarihi**. çev. Figen Dereli, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2014.

Riley, Alan. "The Yukos Decision: Profound Implications for the EU-Russia Energy Relationship?", **CEPS Commentaries**, 2009.

Roskin, Michael G. ve Nicholas O. Berry. **Uluslararası İlişkiler: Uluslararası İlişkiler'in Yeni Dünyası**. çev. Özlem Şimşek, Adres Yayınları, Ankara, 2014.

Roxburgh, Angus. **The Strongman Vladimir Putin and the Struggle for Russia**, I.B Tauris, New York, 2012.

- Sagrera, Hernández Raúl ve Olga Potemkina. "Russia and the Common Space on Freedom", **Centre for European Policy Studies(CEPS) Papers**, 2013, ss. 3-16.
- Sajdik, Martin ve Michael Schwarzingler. **European Union Enlargement: Background, Developments, Facts**, Transaction Publishers, New Jersey, 2010.
- Samokvalov, Vsevolod. "Relations In The Russia-Ukraine-EU Triangle: "Zero Sum Game" or Not?", **The European Union Institute for Security Studies**, 2007, ss. 29-31.
- Samur, Hakan. "Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 27, 2009, ss. 163-196.
- Sapmaz, Ahmet ve Gökhan Sarı. "Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi", **Güvenlik Stratejileri**, Cilt: 8, Sayı: 15, 2012, ss. 1-31.
- Shapovalova, Natalia ve Tomasz Kapusniak. "Is Poland still committed to the Eastern neighbourhood?" **FRIDE Policy Brief** , Sayı: 91, 2011, ss. 1-6.
- Smith, Mark. "Pax Russica: Russia's Monroe Doctrine", **Royal United Services Institute for Defence Studies**, 1993, ss. 1-26.
- Sönmez, Sait. "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, ss. 1-9.
- Stern, Johan. "Reducing European Dependence on Russian Gas", **Oxford Institute for Energy Studies**, Sayı: 92, 2014, ss. 1-87.
- State Statistic Committee of Ukraine, "National Composition of Population", <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality/>, (15.05.2015).
- Suny, Grigor Ronald. **The Cambridge History of Russia, The Twentieth Century**, Cambridge University Press, New York, 2006.
- Tafuro, Eleonora. "Fatal Attraction? Russia's Soft Power In Its Neighbourhood", **Fride Policy Brief**, Sayı: 181, 2014, ss. 1-6.
- Tanrısever, Oktay. "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Kafkasya Politikası", **Türkiye'nin Komşuları**, Ed. İlhan Uzgel ve Mustafa Türkeş, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- Taylor, Brian D. **State Building in Putin's Russia**, Cambridge University Press, New York, 2011.
- Tellal, Erel. "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 2010, ss. 189-236.
- Tenin, Dimitri. "İntegratsiya i İdentichnost: Rossia kak 'Noviy Zapad'", **Carnegie Endowment for Intenational Peace**, 2006, ss. 332-333.

The Russian Government. "Meeting Between The Russian Government and The European Commission", 22.03.2013, <http://government.ru/en/news/909/>, (06.05.2015).

Tsygankov, Andrei. "The Sources of Russia's Ukraine Policy", **Russian Analytical Digest**, Sayı: 158, 2014, ss. 2-4.

Ukrayna Devlet İstatistik Servisi, "Ukrayna Nüfus Verileri", <http://www.ukrstat.gov.ua/>, (11.05.2015).

United Nations General Assembly, "Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014", http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf (11.05.2015)

Victor, David G., Amy M. Jaffe, Mark H. Hayes. **Bypassing Ukraine: exporting Russian gas to Poland and Germany, Natural Gas and Geopolitics**, Cambridge University Press, New York, 2009, ss.122-168.

Wawrzonek, Michał. "Ukraine in the "Gray Zone": Between the "Russkiy Mir" and Europe", **Sage Publications**, Cilt: 20, Sayı: 10, 2014, ss. 758-770.

"Winston Churchill's First Wartime Broadcast", 01.10.1939, **BBC News**, <http://www.bbc.co.uk/historyofthebbc/anniversaries/october>, (11.05.2015).

Wood, Steve ve Wolfgang Quaisser. **The New European Union: Confronting the Challenges of Integration**, Lynne Rienner, Boulder, 2008.

World Trade Organization, 01.09.2014, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=RU>, (02.04.2015).

Yapıcı, Merve İrem. **Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**, USAK Yayınları, Ankara, 2010.

Yapıcı, Utku. "Sovyet Sonrası Estonya Ve Kazakistan'da Devlet Merkezli Tarihyazımı Süreçlerinin Milliyetçilik Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2009, ss. 1-24.

Yıldız, Uğur Burç. "The Union For the Mediterranean: Why Did it Fail and How Should it be Effective?", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 8, Sayı: 32, 2012, ss. 117-148.

Yorkan, Arzu. "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri", **Bilge Strateji**, Cilt: 1, Sayı:1, 2009, ss. 24-39.

Zagorski, Andrey. "Policies Towards Russia, Ukraine, Moldova and Belarus", **EU Foreign and Security Policy Towards a Neighborhood Strategy**, Ed. Roland Dannreuther, Routledge, New York, 2005.

Zussipbek, Galym. "Avrupa Birliği ile Rusya Federasyonu Arasındaki Stratejik Ortaklığın Analizi", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 25, 2011, ss. 47-85.

“27 Haziran Basın Özeti”, **BBC**, 27.06.2008,
http://www.bbc.co.uk/turkish/pressreview/story/2008/06/080627_pressreview.shtml,
(29.10.2014).

95.7% of Crimeans in Referendum Voted to Join Russia, **RT News**, <http://rt.com/news/crimea-vote-join-russia-210/> (11.05.2015)